समालोचनाया च्वसु मुना

(थीथी विधाया अनुसन्धानात्मक व
समालोचनात्मक च्वसु मुना)

डा. चुन्दा बज्राचार्य

रवि शाक्य, इखाछें, यल

समालोचनाया च्वसु मुना

(थीथी विधाया अनुसन्धानात्मक व समालोचनात्मक च्वसु मुना)

डा. चुन्दा बज्राचार्य

ने.सं. ११२९

समालोचनाया च्वसु मुना

(थीथी विधाया अनुसन्धानात्मक व समालोचनात्मक च्वसु मुना)

पिकाकः	**वेद-ज्वाला प्रकाशन** तरुमुल महाविहार, यँ।
न्हापांगु संस्करण :	ने.सं. ११२९ वि.सं. २०६५ 2008 AD
कम्प्युटर	राकेश महर्जन, ९८४१९७२९८४
मू	१२५/-
थाकू	शाक्य अफसेट प्रेस (प्रा) लि. शाक्य अफसेट प्रेस (प्रा) लि. मरुहिति, यँ। फोन : ४२६०१८५
ISBN	978-9937-2-0947-2

नुगःखँ

'समालोचनाया च्वसु मुना' सफू इलय् ब्यलय् च्वयातयागु च्वसुमुना स्वः । थ्व सफूदुने नाटक, उपन्यास, बास्वं, चिनास्वँ, व्यक्तित्वया नापनापं नेपालभाषा साहित्यया इतिहास दुने दुथ्याःगु नेपालभाषाया कालस्वण्डया समेत अनुसन्धान व विश्लेषण यानाः च्वयातयागु च्वसु मुना दुथ्याकागु दु । 'निगूगु दशकया उपन्यास'बाहेक फुक्कं च्वसुत थीथी पत्रपत्रिकाय् पिदने धुंकूगु स्वः । 'प्राचीन प्यास्वं छगू अध्ययन' व 'नेपालभाषाया माध्यमिक कालया गद्य' च्वसुत नेपालभाषाया केन्द्रीय विभागपास्वें नेपालभाषा एम.ए. तगिंया पाठ्यपुस्तकयात कयाः आयोजना याःगु गोष्ठीइ प्रस्तुत यानागु कार्यपत्र स्वःसा 'निगूगु दशकया उपन्यासय् छपुलु' नेपालभाषा उपन्यासया ५० दँ दुगु लसताय् नेपालभाषा केन्द्रीय विभागपास्वें आयोजना याःगु उपन्यासया गोष्ठीइ प्रस्तुत यानागु कार्यपत्र स्वः । सिद्धिचरण श्रेष्ठ धायेवं कीगु मनय् कविता च्वयादीम्ह कवि जक न्ह्यःने वइगुलिं वय् कलं साहित्य सृजना यानादीगु फुक्क विधायात कयाः 'पुलुपालु मिस्वां बहुप्रतिभाशाली सिद्धिचरण श्रेष्ठ' धकाः वयकःया थीथी साहित्यिक विधायात न्ह्यब्वयागु दु । अथेहे मोतिलक्ष्मीयात नेपाःयाम्ह न्हापांम्ह मिसा बास्वंच्वमि कथं प्रस्तुत यानाः वयकःया बास्वं विधायात कुलाबियागु दु । अथेहे वासु शशीया प्रकाशित/अप्रकाशित नाटकयात कयाः च्वसा न्ह्याकागु नं दुसा विद्रोही कवि बुद्ध साय्मिया 'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि - चेतनाया मि' सफुतिइ कविया मिसाप्रतिया भावनायात कुलागु दु ।

थ्व सफुतिइ दुथ्याःगु च्वसु नेपालभाषा एम.ए. तगिंया पाठ्यसामग्री दुने दुथ्याःगु विषयवस्तुनाप स्वापू दुगु स्वः । सकलें पाठक समान जुइगुलिं सफू पिदने न्ह्यः हे सुयातं भूमिका च्वकेगु मयाना । ब्वमिपिं सकसिगु प्रतिक्रिया हे जिगु लागि तःधंगु भूमिका स्वः । बस् सुभाय् ।

डा. चुन्दा बज्राचार्य
नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय

धलः

प्राचीन प्यास्वं : छगू अध्ययन ७

नेपालभाषाया माध्यमिक कालया गद्य २५

निगूगु दशकया उपन्यासय् छपुलु ४१

पुलुपालु मिस्वां
बहुप्रतिभाशाली सिद्धिचरण श्रेष्ठ ५६

मोतिलक्ष्मीजुया बास्वं विधा ७०

'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि -
चेतनाया मि'इ मिस्वा ब्वयाबलय् ८१

वासु शशीया नाटकय् छपुलु ८५

प्राचीन प्यास्वं : छगू अध्ययन

ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

विश्व साहित्यया न्ह्यःने नेपाःया साहित्य न्ह्यब्वयेगु स्वःसा नाटक साहित्य परम्परा स्वः । थ्व परम्परा तसकं ताःहाकः । वि.सं. सुरु जुइन्ह्यः ९४१ दँ न्ह्यःया हरिसिद्धि प्यास्वं नेपाःया न्हापांगु प्यास्वं स्वः *(प्रेमबहादुर कसाः, १०८४ पृ. ६)* नेपालभाषाया सफू च्वयेगु परम्परा न्ह्याःबलय् प्यास्वनय् ब्वति काइपिं कलाकारतय्गु बारे नीति दयेधुंकूगु स्वनेदु । ने.सं. ५०० या 'न्याय्विकासिनी' सफुलिइ निचिनिया धकाः स्वँग्वः न्ह्यथनातःगु दु । *(बज्राचार्य, ११०७:१०)* ने.सं. ५०६ पास्वेया गोपाल वंशावलीइ उल्लेख्व जूकथं प्यास्वं संस्कृतिया अभिन्न अङ्ग थें जुइधुंकल । जीवनया व्यवहारनाप सतिना वयेधुंकूगु स्वनेदु । कर्मकाण्ड, द्यः, फल्चा, जःहुं लँ आदि दयेकीबलय् प्यास्वं प्रस्तुत यानाः उत्सव हनीगु जुइधुंकल । ने.सं. ३७६ य् श्री जयदेव जुजुया मेनटुन्थि नागपदवन्ध विधिविधान याःबलय् 'नही प्यास्वं' प्रस्तुत यात । (बज्राचार्य व मल्ल १९८५, ४७) श्री धर्म मल्ल देवया जतोत्सव कर्मया उपलक्ष्यय् ने.सं. ४९७ य् 'चतुरङ्ग रामायण' नाटक प्यास्वं प्रदर्शित यात । *(वहे ८५)* अथेतुं जुजु श्री चम्पादेव फुटो विहार दयेकाः चैत्य तःबलय् ४ गू अङ्कया रामायण प्यास्वं ल्हुइकल । ने.सं. ५०३ स श्री धर्ममल्लया विवाहया इलय् तिरहुते भारदारं च्वःगु ग्रन्थयात माणिक्यं भैरवानन्द नाटक च्वयाः प्रदर्शित नं यात । (वहे....)

पुलांगु ग्रन्थय् जक मस्वु अभिलेस्वय् नं प्यास्वंया बारे थाय्थासय् उल्लेख्व यानातःगु दु । विशेष यानाः च्वय् न्ह्यथनागु ज्यास्वँय् हे प्यास्वं दयेकाः प्रस्तुत यायेगु जुयाच्वंगु स्वनेदु । जनस्तरं ने.सं. ५३८ फाल्गुणं यलया ईबही दयेकूगु उपलक्ष्यय् राम भारों न्हूगु 'वीरवाहु' प्यास्वं दयेकाः ने.सं. ५४७ जेष्ठ शुल्क एकादशी कुन्हु

बहालय् लुँ गजू तयाः ज्योतिरमल्ल बिज्याकाः प्रदर्शित यात। *(हृदय १०९१, १३-१४)*। अथेतुं मल्लकालय् लँ छगू जक दयेकूसां प्यास्वं प्रदर्शित यायेगु परम्परा दु। *(बज्राचार्य, ११०९:१४)*

न्ह्यच्वःगु मल्लकाल जुइमाः वा लिच्वःगु मल्लकाल जुइमाः, प्यास्वं नापनापं संस्कृति दु, संस्कार दु। न्ह्यच्वःगु मल्लकालय् गुलित नाटक उल्लेख जुयाच्वन उपिं फुक्कं संस्कृत भाषां सृजना जुयाच्वंगु स्वः। लिच्वःगु मल्लकाल स्वःबलय् संस्कृतभाषा नापनापं मल्ल जुजुपिंसं नेपालभाषा, मैथिली, बंगाली भाषा नं ल्वाकछ्यानाः नाटक च्वयेगु परम्परा नापनापं मुक्कं नेपलभाषां जक नं नाटक च्वयेगु परम्परा जुल। मुक्कं नेपालभाषां नाटक च्वयेगुली पूधाः प्यास्वनय् जगतप्रकाश मल्लं उगु ईया समसामयिक स्वँयात कयाः 'मूलदेव शशिदेव' नाटक सृजना याःगु स्वनेदुसा छधाः प्यास्वं ने.सं. ७५१ 'एकादशी व्रत कथा' यलया जुजु सिद्धिनरसिंह मल्लं च्वयाबिज्यात।

अनं लिपा यें, यल व स्व्वपया जुजुपिंसं महाभारत, रामायण, जातक, पुराण आदि पुलांगु ग्रन्थया बास्वंयात आधार दयेकाः नाटक च्वयेगु परम्परा जुल। जुजुपिंसं स्वालि नाटक जक सृजना याइगु मस्तु विभिन्न उत्सव पर्वय् नाटकयात दबुलिइ प्रस्तुत यानाः राजपरिवारया नापनापं जनतातय्त नं मनोरञ्जन बीगु जुल। यें, यल व स्व्वपय् नस्वःचस्वः, रितिथिति प्यास्वंया धेंधें बल्ला नं जुइगु जुल। गुगुलिं यानाः नाटया स्तर थकायेगुलिइ आपालं तिबः जुल।

लिच्वःगु मल्ल्कालय् नाटककारया रुपय् स्वनेदुपिं जुजुपिं -

स्व्वप

१. जगज्योतिर मल्ल

२. जगतप्रकाश मल्ल (न्हापां पूधाः प्यास्वं च्वःम्ह, मूलदेव शशिदेव)

३. जयजितामित्र मल्ल

४. भूपतीन्द्र मल्ल - दकलय् अप्वः २९ गू नाटक मध्ये प्यंगू नेपालभाषाया नाटक

५. रणजीत मल्ल - दकलय् अप्वः नेपालभाषां १३ गू नाटक।

यल

१. सिद्धिनरसिंह मल्ल - ने.सं. ७५१ न्हापां छधाःप्यास्वं एकादशी व्रत

२. श्रीनिवास मल्ल

३. योगनरेन्द्र मल्ल - विक्रमादित्य छगू जक नेपालभाषा

यँ

१. भूपालेन्द्र मल्ल

२. भाष्कर मल्ल

३. जगतजय मल्ल - यँपास्वें दकलय् न्हापां नेपालभाषां 'सुन्दर कुमार' नाटक

४. जयप्रकाश मल्ल - यँपास्वें दकलय् अप्वः स्वंगू नेपालभाषां नाटक च्वःम्ह

न्ह्यब्वयापिं जुजुपिं मध्ये स्व्वपया भूपतीन्द्र मल्लया विक्रमचरित पूधाःप्यास्वं व रणजीत मल्लया 'षड्दर्शन' छधाः प्यास्वं व जयप्रकाश मल्लया वीरध्वजपाख्यान स्वः। विक्रमादित्ययात कयाः यलया योगनरेन्द्र मल्लं नाटक च्वयाबिज्याःगु स्वनेदु।

पुलांगु नाटकया विशेषता

बास्वंचु

प्यंगू पौराणिक ग्रन्थ, महाभारत, रामायण, जातक, पुराण आदिइ आधारित बास्वंयात कयाः न्ह्यब्वयातःगु जुइ तर मूलदेव शशिदेव, चोरचक्रवर्ती आदि थेंजाःगु नाटकय् धाःसा बिस्कं जू। बास्वें विशेष यानाः संयोगान्तय् अन्त याइगु जुइ।

पात्रचयन

पूर्वीय धारणा कथं समाजया उच्चवर्ग मूपात्र यानाः नाटक प्रस्तुत जुयाच्वंगु जुइ। पात्र मुख्य यानाः थुकथं ब्वथलेछिं -

१. देववर्ग

२. मनुष्य वर्ग - जुजु, रानी, राजकुमार, राजकुमारी, मन्त्री, मन्त्रीया कायपिं, रानी/राजकुमारपिनि सखी, द्वारपाल, प्वः, चण्डाल, मेमेपिं

३. राक्षस

४. पशुपंक्षी

पूधाःप्यास्वनय् छगू जक राजपरिवार मजूसे निगू वा स्वंगू राजपरिवार न्ह्यब्वयातःगु जुइ। छगू परिवारया राजकुमार वा जुजुया मेगु परिवारया राजकुमारीनाप इहिपा याःगु क्यनेगु जुइ।

अध्याय विभाजन

पूधाः जुइमाः वा छधाः जुइमाः, अध्यायदुने छगू स्वयां अप्वः दृश्य दयाच्वनी। न्हापांगु अध्याय बास्वंचुयात कयाः परिचय बीगु जुइ, लिपांगु अध्याय् बास्वंचु संयोगान्त कथं अन्त यानातःगु जुइ। छधाः व लिपांगु अध्याय दुने मूबास्वंचु, कचाबास्वंचु प्रस्तुत यानाः संयोगान्तया रूप बीगु कथं न्ह्यानाच्वंगु जुइ, गुलित दुःख जुइमाःगु व युद्ध वा द्वन्द्व जुइमाःगु स्वः फुक्कं दथुयागु अध्याय् जुइ। पूधाः प्यास्वनय् दकलय् न्ह्यः स्वंगू अध्यायय् जूसा दकलय् अप्वः आःतक प्रकाशित 'ययात्युपास्व्यान'य् स्वगू अध्याय तक दु।

दृश्य

छगू दृश्य दुने ९-१० तक नं स्वनेदु। दृश्य विशेष यानाः जुजुपिनि दरबार, जंगल, राज्य, स्वुसि, गां, स्वर्ग आदि। दृश्ययात लु धायेगु याः। दृश्य दुने निश्चित थाय् कथं मजूसे छगू समूह नं मेगु समूह वा छगू स्वँया सिलसिलां मेगु स्वँया सिलसिला प्रस्तुत यायेमाल धायेवं लु परिवर्तन यायेगु जुइ।

द्वन्द्व

आन्तरिक वा बाह्य निगुलिं द्वन्द्व स्वनेदु। द्वः वर्ग व जुजु वर्ग, जुजु-जुजुपिनि दथुइ, जुजु राजकुमार व राक्षस दजुइ, सत्य व असत्यया दथुइ द्वन्द्व, नेतिकता व अनैतिकताया दथुइ द्वन्द्व - सत्यया विजय यानाक्यनेगु जुइ।

शैली

(क) बास्वंचुया प्रस्तुती

(ख) अध्याय व दृश्यया संयोजन

(ग) भाषा शैली - गद्य वाक्य गठन (पद्यभाषाया प्रभाव, संस्कृत, हिन्दी, मैथिल, अरबी)

(घ) संगीत संयोजन - विभिन्न राग, ताल, लय्, रस

(ङ) दबुली प्रस्तुत यायेगु - बास्वंस्वलः च्वनेगु थाय्/प्रवेश जुइगु लँपु/स्वँल्हाबल्हा यायेगु थाय्/मेपिंसं स्वँल्हाइबलय् च्वनेगु थाय्/दबुलिं पिहां वइगु लँपु।

(च) लेस्वकया थःगु नांया प्रस्तुती

(छ) पात्र परिचय

बास्वंया आधार महाभारत, रामायण, जातक, पुराण आदि न्ह्याग्गु हे जूसां नं बास्वंयात न्ह्याकायंकेगु प्रस्तुत यायेगु थःगु अलग मौलिकपह दु। छुं नाटकय् पौराणिक ग्रन्थया स्वँयात गथे स्वः अथेहे प्रस्तुत याइगु नाटक मदुगु मस्खु, दु।

रणजीत मल्लया कृष्णचरित थज्याःगु हे नाटक स्वः । जुजु जयप्रकाश मल्लया वीरध्वजपास्ख्यान प्यास्वंया मूबास्वंचुया स्वँ, रामायणया रामयात वनबास छ्वइगु स्वँ व शिशिर वसन्तया बास्वंया जूसां नं थःगु हे पह दु ।

पुलांगु नाटक मुक्कं स्वँल्हाबल्हाया आधारय् जक दयेकातःगु मखु संगीतयात नं ध्यानय् तयाः गद्य-पद्य निगुलिं भाषा छ्यलाः प्रस्तुत यानातःगु स्वः । तर जुजु जयप्रकाश मल्लया रत्नेश्वर प्रादुर्भाव नाटक छगू धाःसा दक्व हे पद्यात्मक अभिव्यक्त बियातःगु दु । विशेष यानाः पद्यया प्रस्तुत संगीतमय लय, तालपास्वें प्रस्तुत जुइगु स्वः ।

नाटक श्रृंगाररस, वीररस, शान्तरस, करुणरस आदि थीथी रसयात नं उतिकं ध्यानय् तयाः च्वयातःगु नाटक स्वः । पुलांगु नाटकय् छ्यला वयाच्वंगु गुगुं ताल थौंकन्हय् स्यूपिं हे मदयेधुंकल ।

नाटक प्रस्तुत याइबलय् न्हापां द्यः ल्हायेगु, महाद्यः, पार्वती पात्रतयगु थथःथःगु परिचय बीगु जूसा दबू दुने प्रस्तुत याइबलय् निश्चित थासं दबुलीइ प्रवेश जुइगु दक्व दर्शकं स्वंक पात्र प्रस्तुत यायेगु स्वँल्हाबल्हा यायेगु जुइ ।

नाटककारं थःथःगु नां थाय्थासय् प्रस्तुत यायेगु नं भाषाशैली दुने लाःवं । पात्रतयत न्ववाकीगु भाषा लिसा कायेकाः धायेगुलिं स्वँ छकूचा जक जूसां स्वँल्हाबल्हा ताःहाकः जुायच्वनी अर्थात् ब्यास शैलीया स्वँल्हाबल्हाया रूपय् प्रस्तुत जुयाच्वंगु दु ।

नाटकय् पद्यकथं प्रस्तुत याइगु स्तुतिगान, देशवर्णन, राजवर्णन, सूत्रधार व नन्दीपास्वें याकातःगु जुइ ।

नाटकया सृजना

जुजुपिंसं थीथी नाटक सृजना याइबलय् उत्सवयात ध्यानय् तयाः नं नाटक च्वयेगु याः । विवाह, ब्रतबन्ध, देवदेवता निर्माण पुरा जुइगु इलय् मनोरञ्जन कथं प्रस्तुत यायेगु तातुनाः नं नाटक च्वयेगु याः । थ्व स्वँ नाटकय् हे प्रस्तुत जुयाच्वंगु दइ ।

छधाः प्याखं व पूधाः प्याखं

आधुनिक नाटकय् थें पुलांगु नाटक नं छधाः प्यास्वं व पूधाः प्यास्वंकथं ब्वथले ज्यू । छगू अध्याय दुने थीथी दृश्य तयाः छगू हे महिमा वा चरित्र वा घटनायात कयाः प्रस्तुत यानातःगु नाटक छधाः प्यास्वं स्वः । गथे कृष्णलिलायात जक कयाः च्वयातःगु कृष्ण चरित छधाः प्यास्वं स्वंगू स्वयां अप्वः अध्याय तयाः थीथी दृश्य

प्रस्तुत यानाः मूबास्वं, कचाबास्वं दुगु प्यास्वं पूधाः प्यास्वं स्वः गथे ययात्युपास्व्यान, मूलदेव शशिदेव आदि ।

षड्-दर्शन

स्व्वपया दकलय् लिपायाम्ह मल्ल जुजु रणजीत मल्लं च्वयाबिज्याःगु १३ गू नाटक मध्ये छधाः प्यास्वं छगू 'षड्-दर्शन' प्यास्वं स्वः । नाटक च्वःगु तिथिमिति छुं स्वनेमदुसां जुजुयात समस्या वःगुपास्वें मोक्ष प्राप्त यायेगु मानसिकताय् थ्व नाटक सृजना जूगु जुइमाः । थ्व नाटकया मू विषयवस्तु धयागु हे हरिद्वारय् वनाः मोक्ष प्राप्त यायेगु स्वः । गनं तःधंगु तीर्थय् वनाः थःगु जीवन विश्राम यायेगु मानसिकता थ्व नाटक च्वःबलय् रणजीत मल्लयाके स्वनेदु । थ्व हे मनस्थितियात ल्वय्क अनुशरण यानाः पृथ्वीनारायण शाहयात राज्य त्वःताः काशी वनाः थःगु ल्यंगु जीवन फुकाबिज्यात अर्थात् थःगु जीवनया मोक्ष काशी वनाः कयाबिज्यात । उकिं थ्व नाटकय् रणजीत मल्लया जीवनदर्शन व जीवनया मोक्ष प्राप्त यायेगु परिकल्पना यायेफुगु स्वः ।

षड्-दर्शनया अर्थ

संस्कृतभाषां षड्-दर्शनया अर्थ षड् = स्वगू, दर्शन = दर्शन अर्थात् स्वगू दर्शन स्वः । संस्कृतया स्वगू दर्शन धायेबलय् -

(क) न्याय
(स्व) वैशेषिक
(ग) सांख्य
(घ) योग
(ङ) पूर्व मीमांसा
(च) उत्तर मीमांसा (वेदान्त)

कुम्भमेलाय् हरिद्वारय् म्वः ल्हुइगु अति पुण्य लानाः मोक्ष प्राप्त जुइगु स्वँयात कयाः प्रस्तुत यानातःगु 'षड्-दर्शन' नाटकय् छगू वर्गया प्राणीपिंसं मोक्ष याइगु स्वँ न्ह्यथनातःगु दु । गुगु थ्व छगू वर्गयापिं थथे स्वः -

१. द्योपिं - महाद्यः, पार्वती
२. ब्रम्हचारी - केशवानन्द
३. तिपु - अचिन्त्य भारती - प्रेमावती, शिवभक्तराय+गुणनयनी, मृगनयनी

४. योगी - ज्ञाननाथ, अतीम फकीर

५. व्यापारी - विनय सुन्दर, भावसुन्दर

६. तीर्थयात्री - संगम ऐया, बसु ऐया ।

बास्वंचुया आधार

शिवपुराणय् आधारित बास्वंचु स्वः । शिवभक्त रामया सन्तान मदयाः कलाःपिं निम्ह जवंस्ववं तयाः छपा तुतिं चुयाः महादेवयात स्तुति याइगु महाद्यः प्रसन्न जुयाः सन्तान दइगु वरदान बीगु । द्याःपिं मध्ये दकलय् तःधंम्ह द्यः महाद्यःकथं प्रस्तुत यानातःगु दु ।

बास्वंचु

महाद्यः पार्वती थःथःगु परिचय बियाः आराम यायेत कैलाश वनी, पार्वती थःगु तपस्यां महाद्यः भाःत लाःगुलिं लय्तायाः अनं निम्हं हरिद्वारय् वनाः स्नान यानाः अन्तरध्यान जुइ ।

केशवानन्द ब्रम्हचारी हरिद्वारय् जप याये धकाः वइ, स्नान यानाः छगू एकान्तगु थासय् तपस्या याइ । अचिन्त्य भारथी व वया कलाः प्रेमावतीपिंसं खिंनिदँय् वइगु हरिद्वार कुम्भमेलाय् म्वः ल्हुल धायेवं मोक्ष लाइ धकाः हरिद्वारय् वनी । मेला दुने अचिन्त्य भारती वनी कलाःम्ह प्रेमावतीं भाःतयात मामां वनीबलय् तपस्या यानाच्वंम्ह ब्रम्हचारी केशवनान्दनया थाय् थ्यनी । केशवानन्दं वयात विलाप यायेमते दैवया लिला धैर्य याः धकाः सान्त्वना बी । लिपा निम्हं नापलाइ । हरिद्वारय् म्वः ल्हुये न्ह्यः विन्दु माधवया पूजा यानाः तपस्या यानाः कुम्भमेलाय् स्नान याइ ।

भावसुन्दर व विनयसुन्दर निम्ह सेंठपिनि थःपिं गुरुया प्रभावं मन्त्रया अर्थ छ्यायेगुली निपुण जुल । आः तिर्थ-तीर्थ चाःह्यू वनेमाल धकाः सरसल्लाह याइ । चाः ह्युह्युं हरिद्वारय् थ्यंकाः स्नान याइ, माधव पूजा यानाः तपस्या याइ । किराँतवंशी शिवभक्त राय व वया कलाःपिं गुणनयनी व मृगनयनी निम्हं कलाःपिं दुसां मचा मदयाः म्हाइपुइकाच्वंगुलिं कलाःपिंसं हरिद्वारय् वनाः चित्तस्थिर यानाः सन्तानया लागि तपस्या यायेगु स्वँ ल्हाइ । व कथं हे भारद्वारय् वनाः स्वम्हसिन स्नान यानाः शिवभक्तं निम्ह कलाःपिं जवस्ववं तयाः छपा तुतिं चुयाः स्वसिंया सिथय् च्वनाः तपस्या याइ । हरिद्वारय् वयाच्वंपिं महाद्यः पार्वतीपिंसं स्वनाः प्रशन्न जुयाः शिवभक्त व वया कलाःपिंसं फ्वंगु मुक्ति वरदान बी अले महाद्यः पार्वतीयात पूजा याइ । अनंलिपा महाद्यः पार्वती अन्तरध्यान जुइ ।

रामेश्वरया भक्तपिं वसु ऐया व संगम ऐया निम्ह पासापिं रामेश्वरया दर्शन

यायेत वनी । रामेश्वरया दर्शन यानाः वसु ऐया व संगम ऐयाया नामं छगू सालिक तयाः रामेश्वरया पूजा यानाः तीर्थ-तीर्थ चाःहिलाः मोक्ष प्राप्त यायेगु कथं हरिद्वारय् थ्यंकःवनी ।

जाननाथ कानफट्टा योगीं थः गुरु योगीन्द्र गुरुनाथ, मत्स्येन्द्रनाथयत दण्डवत यानाः हरिद्वारय् वनाः स्नन याइ । अन हे अतिम फकिर नं हरिद्वारय् स्नान याःवइ । अतिम फकीरं कुम्भमेला जुइबलय् स्नान यायेमाः धकाः द्यः दक्व फकीरपिं स्वयां तःधंम्ह धकाः अहं याइ । थ्व स्वँ न्यनाः अतिमफकीर नापं फुक्क फकीरपिं ल्वानाः अतिमफकीरयात स्यानाः भ्वय् न्यायेकाः सकसितं विजयया भ्वय् नइ । अनंलिपा सकसिनं शिवभक्ति यानाच्वनेगु धकाः धाइ ।

अनंलिपा महाद्यःपार्वती थ्वसंसारया आपालं मनूतयूत उद्धार यायेधुन उकिं आः ईश्वरया निरञ्जन भावना यायेत वनेमाल धकाः धाइ ।

दकलय् अप्वः श्रृंगाररस प्रधानगु थ्व नाटकय् वीररस, शान्तरस, शैद्ररस दुथ्याःगु नाटकय् माल्लव, बसन्त, काफी, नरवेहावरा, सारंगी, अध्यारी, कान्हरा, सारेधइम कल्याण चो दुथ्याःगु दःसा आसावली, पहाडिया, कोटा व माल्लव आसावरी प्र, मथ्यारी एवं जयन्ती व संगीतया प्रस्तुत स्वनेदु ।

महाद्यः व पार्वती, अचिन्त्य भारती व प्रेमावती, शिवभक्त राय व गुणनयनी मृगनयणीपिनिगु बास्वंया घटना श्रृंगारिक प्रधानगु स्वः । थुपिं फुक्कं रसरंगयात प्रमुखता बियाः हरिद्वारय् मोक्ष प्राप्तिया लागिं वंपिं स्वः । थुकिइ दुथ्याःपिं मिजंपात्रपिं फुक्क हे मिसापिंत सौन्दर्यया मिस्वां स्वइपिं स्वः । मिसापिं फुक्क मिजंतय्गु निर्देशनय् वनाच्वंगु कथं प्रस्तुत यानातःगु दु । मिसापिं धयापिं सन्तानयात जन्म यायेमफुत धायेवं ज्या लगे मजू कथं प्रस्तुत यानातःगु दु ।

बास्वंचुकथं पात्रतय्गु चरित्र चित्रण मजूसे हरिद्वारया महिमायात प्रस्तुत यानातःगु दु । थीथी वर्गपिंसं महान् तीर्थ स्वंकूगु हरिद्वार धकाः जक क्यनेगु कुतः जूगु दु ।

महाद्यः पार्वतीयातं महत्व ब्यूसां गनं मूबास्वं शिवभक्त राय व वया कलाःपिनिगु स्वँयात महत्व ब्यू थें स्वनेदुसा गनं केशवानन्द ब्रम्हचारीया चरित्रयात च्वछायातःगु थें च्वं ।

धार्मिक सहिष्णुता

हिन्दूधर्म व योगी सम्प्रदाय दथुइ द्वन्द्व क्यनातःगु दु । योगी सम्प्रदायपिं अहंकथं प्रस्तुत यानातःगु दु ।

भाषाशैली

फुक्क दृश्य धया थें समानुपातिक कथं श्लोक व स्वँल्हाबल्हा पद्य व गद्यं प्रस्तुत यानातःगु दु।

कमजोर पक्ष

रणजीत मल्लया 'षड्-दर्शन' नांया नाटक छु उद्देश्यं नामाकरण यानातःगु धयागु स्वँ स्पष्ट यायेथाकु। बास्वंचुया घटना छगुलिं मेगुली सलल न्ह्याइगु कथं हना वनाच्वंगु मदु। महाद्यः पार्वतीया स्वँ बाहेक मेपिनिगु स्वँ सरल मजू। मिसापिंत स्वयेगु दृष्टिकोण बांलाः मजू। मिसात धयापिं स्वालि मिजंतय्गु छुं नं इच्छा पूर्ति याइगु माध्यम जक स्वनेदु।

मिसातय्त गनं नं न्हापा स्वँ न्ह्यथंकातःगु मदु। भाःतपिंसं स्वँ न्ह्यथनाः स्वालि सहमति जक बीकातःगु दु।

विक्रमचरित नाटक

स्व्वपया तलेजु भवानीयात लुँ पलं चिनाः ११ पु गजू छाःगुया लसताय् राज्ययापिं जनतातय्त तकं क्यनेत भूपतीन्द्र मल्ल जुजु स्वयं च्वयाबिज्याःगु नाटक 'विक्रमचरित' स्वः।

श्रीश्रीश्री मूल चुकया गजुलि छान उदेस
श्रीश्री जय भूपतीन्द्र मल्ल देवसन विक्रमचरित्र प्यास्वन दयूकते बिज्याङा॥

(जोशी व शाक्य १०९०, ११९)

थुकथं नाटक सृजना याःम्ह जुजु व नाटक सृजनाया उद्देश्य स्प्ष्ट विक्रमचरित नाटकय् प्रस्तुत यानातःगु दु। अथेतुं उत्सवया लागि नाटक मञ्चित यायेगु धकाः नं सफुलिइ उल्लेख यानातःगु दु।

अय् सुन्दरी श्रीश्रीश्री थओ कुलदेवता प्रीतिन प्रशादस लँपुलिं चियाव
जिम छपु गजुल छाया जज्ञ कर्मस नानादेशनं ओव जनपति रन्जलपे निमित्तनज
श्रीश्री जय भूपतीन्द्र मल्ल देवनं .....
"..... विक्रमादित्यया चरित्रस प्यास्वन दयेकीओ धकं आज्ञा प्रसन्न जुस्यनं ..... छ सलता।"

(जोशी व शाक्य १०९०, ३)

विषयवस्तुया आधार

न्यायी जुजुया व्यक्तित्व सम्बन्धी स्वँ व पुराण दुने दुथ्याःपिं लक्ष्मी व सरस्वतीया स्वँयात कयाः न्ह्याकातःगु 'विक्रमचरित' द्यःपिं स्वयां न्यायप्रेमी जुजुया न्याय च्वये धकाः क्यनातःगु स्वः । धन व विधाय् छुं तःधं धयागु तर्कयुक्त स्वँयात प्रतीकात्मक कथं धनया द्यः लक्ष्मी व विद्याया द्यः सरस्वतीयात प्रस्तुत यानातःगु स्वः ।

बास्वंचु

लक्ष्मी व सरस्वती दथुइ थवंथवय् थःथःपिं तःधं धकाः स्वँ जुइ । लक्ष्मी धन तःधं धाःसा सरस्वतीं विद्या तःधं धकाः धाइ । थ्व स्वँय् ल्वानाच्वंगु स्वनाः विष्णु थम्हं निम्हं कलाःपिंत छम्ह पास्वें लिनाथें जुइ धकाः लक्ष्मी व सरस्वती सु तःधं धयागु स्वँ निर्णय यायेत विक्रमादित्यया थाय् छ्वयाबी । उज्जनी देशया जुजु विक्रमादित्यं लक्ष्मी स्वयां सरस्वती तःधं धकाः न्याय बी । सरस्वती स्वर्गय् तुं वनी तर लक्ष्मी तमं अवलाम्ह मिसाया भेषय् विक्रमादित्ययात बदला कायेत अनतुं च्वनाच्वनी ।

अबलाम्ह मिसा (लक्ष्मी) तमं विक्रमादित्ययात बदला कायेत दरिद्र मचा मीगु पह यानाः वनी । जुजु धर्मादित्यं लक्ष्मीं बदला काइगु स्वँ सियाः भैरवया आराधना याइ । भैरव योगिनीनापं वयाः लक्ष्मीं काइगु बदलाय् विक्रमादित्य त्याइगु आशिर्वाद बियावनी । गथे गथे बदला कायेगु स्वः अथे अथे तुं याके बी । लक्ष्मी दरिद्रम्ह मचा मी धकाः वइ उकिया मू कोटी सुवर्ण पुलाः विक्रमादित्यं न्यानाकाइ । अनं हानं सल किसियात लः त्वंकीबलय् लस्वय् विषय तयाः स्यानाबी मी नकाः बी उलिं नं मगानालि विक्रमादित्ययात हे अपाङ्ग यानाबी । विक्रमादित्यं राज्य त्वःताः वनी ववं आनन्दपुर देशय् थ्यनी । अनया जुजु चन्द्रकेतुया म्ह्याय् अनंगमञ्जरी नापलाइ । राजकुमारी अनंगमञ्जरी जुजु स्वनेगु थःगु भाग्य ताइ । किसिं राजकुमारीया इहिपाया लागि अपाङ्ग विक्रमादित्यायत क्वस्वायेका बी । चन्द्रकेतु जुजुया मयःसां राजकुमारी अनंगमञ्जरीयात विक्रमादित्यनाप इहिपा यानाबी । चन्द्रकेतु राजां अपाङ्ग धकाः विक्रमादित्ययात हेपे याइ । थःत हेपे याःगुलिं हे चन्द्रकेतु राजायात विक्रमादित्यं कार्तिक कृष्ण औंसी अर्थात् लक्ष्मीपूजा कुन्हु देशय् सुयां हे मत च्याके मद्दु छगू यानाः ब्यू धकाः अनुरोध याइ । उगु हे कथं उकुन्हु दिनय् बहनी सुयागु छेँय् मत च्याकी मस्वु विक्रमादित्य च्वनाच्वंगु छेँ छस्वाय् जक स्वापा तिनाः मत च्याकाच्वनी । लक्ष्मीपुजा कुन्हु मत च्याःगु विक्रमादित्यया छेँय् वइ । विक्रमादित्यं स्वापा चायेकः वयेमफु धाइबलय् निम्हसिनं भक्तिपूर्वक पूजा यानाः लक्ष्मीयात

प्रसन्न यानाछ्वइ । लक्ष्मीं नं विक्रमादित्यया चरित्र न्यायप्रेमी न्याययया लागि संघर्ष याइगु स्वनाः सन्तोष जुयाः स्वर्गय् लिहांवनी । विक्रमादित्य बांलाःम्ह जुजु धकाः चन्द्रकेतु राजां सीवं थः म्ह्याय् भाग्यमानी स्वनी । विक्रमादित्य अनंगमञ्जरी ज्वनाः आनन्दपुर देशं थःगु देश उज्जनीइ लिहां वइ । अन थः न्हापाम्ह रानी सपनावती व राजकुमार थाकुलयात अनंगमञ्जरीनाप इहिपा जूगु स्वँ कनी । लक्ष्मीया श्रापं दुःख सीमाःसां लिपा परिवारनाप आनन्दं च्वनेदत धकाः विक्रमादित्य लय्ताइ ।

चरित्र चित्रण

विक्रमादित्य - न्यायी, न्याययया लागि संघर्षशील, न्याययया कारणं सकसिनं सनाच्वंगु चरित्र, निम्हं रानीपिंत सन्तुलन, स्पष्ट वक्ता

विष्णु - निम्ह कलाः ल्वापुइ थः फसे मजुइगु चरित्र

लक्ष्मी - धन तःधं धकाः अहम् दुम्ह, हतपतिं बुइ मसःम्ह बदलाया भावना दुम्ह ।

सरस्वती - विद्या तःधं धकाः तर्क याइम्ह ।

भैरव - विक्रमादित्ययात रक्षा याइम्ह, निम्ह ऋदियोगिनी सिद्धियोगिनी शक्तिपिंत सन्तुलनय् तयेमफुम्ह ।

अथेतुं चन्द्रकेतु, चन्द्रावती, सपनावती, अनङ्गमञ्जरी आदि ।

पात्र प्रस्तुती देववर्ग

विष्णु, लक्ष्मी, सरस्वती, भैरव, ऋद्धियोगिनी, सिद्धियोगिनी, जुजु व राजपरिवार स्वलः, राज्य संचालननाप सम्बन्धित जनतात लिथु न्ह्यथुया चरित्र आदि ।

द्वन्द्व

लक्ष्मी व सरस्वती, विक्रमादित्य व लक्ष्मी दकलय् तःधंगु ल्वापु विक्रमादित्य व चन्द्रकेतु, अनङ्गमञ्जरी विवाह याये यःम्ह विक्रमादित्य व थः म्ह्याय् बी मयःम्ह चन्द्रकेतु लिपा विक्रमादित्य विजय, फुक्क ल्वापुइ विक्रमादित्य त्याइ । विक्रमादित्य व भीमबल राक्षस जंगलय् ल्वापु जुइ । राक्षसयात विक्रमादित्ययात मयः धकाः वइम्हेसित विक्रमादित्यं स्यानाबी ।

शैली

परम्परागत पुलांगु प्यास्वंया शैली कथं स्तुतिइ - लक्ष्मी सरस्वती, देशवर्णन, च्वमिया थःगु वर्णन, सूत्र व नटीपास्वें द्वः ल्हाकेगु अनं नाटकया विषयवस्तु न्ह्याकेगु जूगु दु ।

स्वर्गया विष्णु, लक्ष्मी, सरस्वती राज्यकथं, विक्रमादित्यया राज्य व चन्द्रकेतुया राज्यया स्वँ प्रस्तुत यानातःगु दु । मूलतः राज्य निगू क्यंगुया मू हुनिं धइगु परम्परागत नाटकय् छगू राज्यया म्ह्याय्मचा राजकुमारी मेगु राज्यया जुजु वा राजकुमारनाप इहिपा यायेमाः व हे कथं जुजु विक्रमादित्ययात इहिपा यायेत राज्य प्रस्तुत जूगु दु । बास्वं संयोगान्त शान्तरसय् क्वचायेकातःगु दु ।

अध्याय ब्वथला

स्वंगू अध्याय् ब्वथलातःगुलिं न्हापांगुलिइ स्तुति, बास्वंया सुरु पात्रतय् परिचय, निगूगु अध्याय् मूल विषयवस्तु द्वन्द्वात्मक कथं न्ह्याःगु, स्वंगूगु अध्याय् विस्तारं विक्रमादित्यया श्रापपास्वें मुक्त जुजुं अनन्त मुक्त जुयाः न्हापायागु हे लकस सृजना जूगु । लिथु-न्ह्यथु दुपिं मिजंतय्गु चरित्र चित्रण, ल्वापु जूपिं व मजूपिं, गुम्हं लिथु न्ह्यथु लः व मि जूसा गुम्हं ततांकेहेँपिं थें मिले जुइपिनिगु चरित्र प्रस्तुत यानाक्यंगु । पुलांगु दबुलिइ मञ्चित यायेकथं नाटकया प्रस्तुती जूगु दु ।

मार्ग प्रकोण

संगीतमयकथं प्रस्तुत जुइगु जूसां पद्य म्हो गद्य आपाः अर्थात् पात्र दथुइ स्वँल्हाबल्हा जुइगु अप्वः । प्रायः यानाः पात्रतय्सं संगीतया धुनय् न्ववाइ ।

थुगु नाटकय् संस्कृत भाषाया स्वँग्वःत आपालं छ्यलाः स्व्वपभाय्यात मू भाय् कथं नालाकयातःगु दु । सत्यया विजय जुइगु संयोजन बांलाक प्रस्तुत जुइकथं बास्वंया संयोजन यानातःगु दु । अध्याय नापनापं दृश्य संयोजन नं यानातःगु दु ।

सन्देश

न्याय बीपिंसं थः ग्यानाः न्याय बीमज्यू । निर्धक जुयाः स्वःगुलिइ न्याय बिइमाः । थम्हं यानागु न्यायलय् सुनां नं बदलाया भावना क्यन धाःसा संयम यायेमाः । सत्यगु न्याय ब्यूम्हेसित असत्यं बदला काःसां लिपा महसूस हे जुइ ।

निम्ह कलाः भाःतया दुर्गतिइ व सुगतिइ मूलतः दुर्गति विष्णुयागु क्यंगु दु । सत्यया विजय जुइगु ।

भूपतीन्द्र मल्लं फुक्कं यानाः २९ गू नाटक च्वयाबिज्याःगु दुसा उकी मध्ये प्यंगू नाटक जक नेपलभाषां च्वयादीगुलिं ने.सं. ८२६ स च्वःगु विक्रमचरित नाटक स्वः । भूपतीन्द्र मल्लं विक्रमचरित च्वयाबिज्याःगुलिं विक्रमादित्यया व्यक्तित्व जक न्ह्यब्वये कथं मजूसे सामाजिक जीवनय् लक्ष्मी व सरस्वतीया महिमायात लक्ष्य यानाः भाग्य व कर्मया प्रतीककथं कयातःगु स्वः । परम्परागत बिचाःकथं धन व

विद्या निगुलिं छथाय् च्वने मफइगु स्वँयात केन्द्रित यानाः च्वयातःगु स्वः । अरु धन स्वयां विद्या तःधं धकाः निर्णय याकातःगु दु । भाग्य स्वयां कर्म तःधं धकाः निर्णय याकातःगु नाटक स्वः ।

नाटकया मू पात्र विक्रमादित्य विक्रम संवत्या संस्थापक व्यक्ति मखु । न्यायी जुजुया व्यक्तित्व प्रस्तुत यायेत नामाकरण याःम्ह जुजुया नां विक्रमादित्य स्वः । जुजुं न्ह्याम्हेसित नं न्याय बी फयेकेमाः । न्याय बीबलय् निष्पक्ष जुइमाःगु स्वँ प्रस्तुत यानातःगु दु । थ्व नाटकय् बहुविवाह समाजया किचः नं स्वनेदु ।

थौंया मिस्वां विक्रमचरित नाटकयात स्वयेबलय् न्यायपास्वे निष्पक्ष व्यक्तित्व न्याय बीपिं पदाधिकारी वा निर्णय अनुकरणीय जू । ईकथं परिवर्तन जू । विद्या व धन नापं दुपिं यक्व दु । विद्यापास्वें हे धनी जूपिं दु । धनीपिं ब्वनाः सयेकूपिं नं दु, उकिं लक्ष्मी व सरस्वती निगुलिं बराबर स्वंकेमाः ।

वीरध्वजोपाख्यान

येँया दकलय् लिपांम्ह जुजु जयप्रकाश मल्लया स्वंगू नाटक मध्ये ने.सं. ८७१-८७७ दुने च्वयाबिज्याःगु वीरध्वजोपास्व्यान नाटक स्वः । जुजु जयप्रकाश मल्लया हे तःधिक काजिया षड्यन्त्रय् रानी दयालक्ष्मी लानाः जुजुया राज्यच्यूत (ने.सं. ८६६-८७०) जुयाः हानं थःगु ल्हातय् जनतां राज्य बी धुंकाः नाटकया सृजना याःगु नाटक वीरध्वजोपास्व्यान स्वः । मेगु पद्य जक प्रस्तुत यानातःगु नाटक रत्नेश्वर प्रादुर्भाव व स्वस्थानी व्रतकथा नाटक स्वः । मुक्कं संस्कृत 'भैरव प्रादुर्भाव' च्वयाबिज्याःगु दुसा व हे नाटकयात मैथिल व नेपालभाषां च्वयाबिज्याःसां संस्कृत, प्राकृत व मैथिलभाषां महाभारत च्वयाबिज्याःगु दु। 'मालती माधव' मैथिलीभाषां व नेपालभाषां च्वयाबिज्याःगु दु।

विषयवस्तुया आधार

मल्ल जुजुपिंसं सृजना याःगु गुगु नाटक रामायण, महाभारत, जातक, पुराण आदि पौराणिक ग्रन्थय् गुकथं उल्लेख यानातःगु स्वः अथेतुं नाटकया शैली छ्यलाः प्रस्तुत यायेगु जुयाच्वंगु नं स्वनेदु । तर थन जुजु जयप्रकाश मल्लं वीरध्वजोपास्व्यानय् धाःसा रामायणयात आधार कयाः नाटक च्वयाबिज्याःसां नं तप्यंक रामायण हे आधारित कथं स्वनेमदु । विशेष यानाः केकैया ईच्छाकथं थः काय् भरतयात राज्य बियाः दशरथ चन्द्रया उत्तराधिकार रामयात वनवास छ्वयेगु स्वः । राम वनबास छ्वेयगु स्वँ धाये न्ह्याः हे दशरथ मुर्च्छा जुइगु लिपा रामचन्द्र थः अबु सत्य कबोल ल्हाये धुंकूगुयात

सितिं मछ्वसे वनबास वनीगु स्वः । थ्व हे मू स्वँयात कयाः वीरध्वजोपाख्यान नाटक निर्माण जुयाच्वंगु दु । अथेतुं थ्व प्यास्वंया मूपात्र वीरध्वजया चन्द्रकलानापं इहिपा जुइगु, जंगलय् नापलाइबलय् हे वीरध्वजयात वर यायेगु निश्चित जुइगु स्वः । थन थ्व नाटकय् रामायणय् गथे स्वः अथे प्रस्तुत मयासे पात्रतय्गु नां पाकाः घटनाया मूआधार रामायणयात हे कयातःगु दु ।

बास्वंचु

चम्पापुरी देशया जुजु ब्रम्हदतं द्यः पूजा यायेत नारदमुनि व पर्वतमुनि सःतके छ्वयाः पूजा याइ । थुपिं निम्ह ऋषिपिंसं जुजुया म्ह्याय् चन्द्रकलायात ययेकाः जुजुयात विवाह प्रस्ताव तइ । जुजुं सहमति बियाछ्वइ । थ्व स्वँ म्ह्याय्म्हं सीकाः बुरापिंनाप विवाह यायेगु स्वयां विष नयाः आत्महत्या यायेगु स्वँ थः मांयात धाइ । मांम्हं अबुम्हेसित म्ह्यायुया यःम्ह मिजंनाप स्वयम्बर याकेबीमाःगु सल्लाह बी । थ्व स्वँ ऋषिपिंत नं धाइ, बरु स्वयम्बरय् वा धकाः निमन्त्रणा बी ।

रत्नपुरीया जुजु सत्यध्वजया चीधिकम्ह रानी रूपवतीया मचा बुइ । ज्योतिषं ने.सं. ८७१ जातः च्वयाः 'ऋतु ध्वज' धकाः नामाकरण याइ । धाइमामं मचा लहिनाः तःधिकः जुइवं सत्यध्वजया थाय् तयेयंकी ।

सत्यध्वजं थःगु राज्यया अभिभारा तःधिकमह काय् वीरध्वजयात बीत सरसल्लाह याइबलय् वीरध्वजया मां शिलामितं व मन्त्रीं सहमति बिइ, तर चीधिकःम्ह रानी रूपवतीं सहमति मब्यूसे जुजु याकःचा च्वनाच्वंथाय् वनाः न्ह्यथु व तःधिकःम्ह काय्यात पितिनाः थः काय्यात राज्य बीगु वचन फ्वनी । थ्व स्वँ न्यनाः सत्यध्वज जुजु मुर्छ्छा जुइ । अबुया सत्यवचन पूवंकेया लागि वीरध्वज पिहांवनी । मन्त्रीं थः काय् बुद्धिधरयात नं नापं छ्वयाबी । थः काय्चा हाकनं लिहां वइधकाः, चिरिमामं जुजुं धाःगु धकाः वीरध्वजयात स्यानाः छ्यं ज्वनाः वा धकाः पोत छ्वयाबी । थ्व स्वँ सियाः जुजु मुर्च्छा जुइ । जुजुया ल्वय् लंकेत ऋतुध्वजं दाजु व तःमां मालेत पिहांवनी ।

थःत स्याये धकाः वःपिं पोतय्त जुजुं धाःगु जूसा स्या धकाः धाइ । पोतय् नं करुणा उत्पन्न जुयाः जिमित जुजुं उजं ब्यूगु मस्खु धकाः लिहांवनी । रानी शिलावतीं थः काय् वीरध्वजयात मालेत बुद्धिमती सस्विनाप नारायणया तोत्र ब्वनाः वनी । वीरध्वज नापलाकाः बी धकाः हनुमानं आकाशवाणी याइ । चाचाः ह्युह्युं वीरध्वजं हनुमानया आश्रमय् थ्यनी व हे इलय् अन हे थः मां नं नापलाइ । वीरध्वजया मामं धाःथें हनुमानं

वीरध्वजयात धनुविधा स्यनाबी । धनु विद्या सयेकाः वीरध्वज शिकार वनी । जंगलय् वनीबलय् चल्ला छम्हेसिनं वीरध्वज बुद्धिकरयात बिसिकाः यंकी । जंगलय् दुने हे नारदऋषि व पर्वतऋषिनाप विवाह यायेमाली धकाः विरक्त जूम्ह चन्द्रकला नापलाइ । थवंथवय् मतिना जुइ । वीरध्वजं चन्द्रकलानाप गान्धर्व विवाह यायेगु प्रस्ताव तइ तर चन्द्रकलां थःगु स्वयम्बर जुइगु दु अन हे वा स्वांमाः क्वस्वायेकाबी धाइ ।

धात्थें चन्द्रकलाया स्वयम्बरया तयारी जुइ । नारदऋषि व पर्वतऋषि अलग अलग वनाः चन्द्रकलाया स्वयम्बरय् छम्हेस्यां मेम्हेसित माकः स्वाः यानाब्यू धकाः विष्णुयाके वरदान फ्वनी । विष्णुं नं उमिगु स्वँ न्यनाः उमित वरदान बी । थाय् थासय्या जुजुपिं, राजकुमारपिं, ऋषिपिं व वीरध्वज नं चन्द्रकलाया स्वयम्बर जुइगु थासय् थ्यनी । वीरध्वजयात चन्द्रकलां स्वांमाः क्वस्वायेकाबी । थ्व स्वनाः इन्द्रसेनं वीरध्वजयात राज्य ध्वंस यायेगु धकाः ईर्ष्या याइ । ऋषिपिंसं वीरध्वजयात सर्प न्यानाः सीमाः धकाः सराः बी । चन्द्रकलाया अबु ब्रम्हदत्तं क्षमा फ्वनी, ऋषिपिंसं सराः बी धुंगु अथेसां द्यःपिनिगु कृपां वीरध्वज म्वाइ धकाः धयावनी ।

चन्द्रकलानाप विवाह यानाः वीरध्वज हनुमानया आश्रमय् वनी । मांम्हेसित फुक्क वृत्तान्त कने धुंकाः हनुमानं आनन्दं च्वं धकाः वरदान बियाः त्वःतावनी । वीरध्वज सी न्ह्याः हे यमदूतपिं वयाः वीरध्वज सीगु स्वयेत वइ । धाथें वीरध्वज सर्प न्यानाः सी । शिलावतीं तसकं विलाप याइ ।.....

वीरध्वज प्यास्वं आशासफूकुथि व राष्ट्रिय अभिलेस्वालय् च्वंगु हस्तलिस्वित ग्रन्थ मुंकाः नं पूमवंगुलिं वीरध्वजयात ऋषिपिंसं सराः ब्यूथाय् तक जक सफुतिइ दुथ्यानाच्वन । ऋषिपिंसं सराः बीधुंकाः लिपा जुजुं क्षमा फ्वनाः द्वःया कृपां वीरध्वज म्वानावइगु स्वँ थ्व नाटकय् मदु । नाटक पूरा जुइत द्यवं वीरध्वजयात म्वाका ब्यूगु नं दयेमाःगु स्वः ।

पात्र चित्रण

मेमेगु नाटकय् थें थ्व नाटकय् नं मूपात्र नायक-नायिका जुजु स्वलः दुने हे लाकाः बास्वं न्ह्याकातःगु दु । बास्वंया संयोजन यायेछिंक स्वंगू राज्यया जुजु स्वलः न्ह्यथनातःगु दु । स्वंगू स्वलःया जुजुपिं नं बहुविवाह कथं प्रस्तुत यानातःगु दु । छगू राज्यया जुजु छम्हेसिया म्ह्याय् दुगु व निस्वलः जुजुपिनि निम्ह निम्ह कायपिं दुगु स्वनेदु ।

रत्नपुरया जुजु सत्यध्वज निम्ह रानीपिं मध्ये तःधिकःम्ह शिलावतीपास्वें वीरध्वज राजकुमार गुम्हेसिया नामं हे नाटकया नामाकरण जुयाच्वन, उकिं वीरध्वज मूपात्र

स्वः । सत्यध्वजया चीधिकःम्ह रानी रूपवती गुम्हेसिया काय् ऋतुध्वज स्वः । थुम्ह राजकुमारयात राज्य बीगु स्वँय् नाटकया विषयवस्तु न्ह्यानावन ।

चम्पावती नगरीया जुजु ब्रम्हदत्त व जुजुया निम्ह रानीपिं मध्ये पद्मावती व रत्नावती । पद्मावतीपास्वें चन्द्रकला राजकुमारी गुम्ह राजकुमारी, थ्व नाटकया मू नकिं कथं प्रस्तुत यानातःगु दु ।

नायः नकिं तःधि जूगु क्यनातःगु दु, ऋतुध्वज गुम्हेसित रूपवतीया इच्छा कथं राज्य बीगु इच्छा जूगु स्वः । थ्व पात्रयात धाःसा जन्म जुइन्ह्यःनिसें मांम्ह म्ह मफैगु, दिदी अजि वयाः स्वः वइगु, जन्म जुइवं जोशी सःताः साइत स्वकीगु जातः च्वकीगु, धाइमामं लहिनाः तःधिकः याइगु, अनं जुजु रानीपिं थाय् तयेहइगु भरत थें राज्य त्वःताः दाजु माःवनीगु चित्रण स्वनेदु । बरु मूपात्र वीरध्वजयाबारे धाःसा अबुया आज्ञाकारी काय्कथं प्रस्तुत यानाः अबुया वचनवद्धतायात पूरा यायेत छँय् नं पिहां वनीगु, हनुमानया आश्रम वनाः मांम्हेसिया इच्छाकथं धनुष विद्या सयेकाः वंम्ह चन्द्रकला नापलाइगु, विवाह याइगु, चन्द्रकलानाप इहिपा यायेमास्तीवःपिं ऋषिपिनिगु श्राप फयेमालीगुया नापं कबीरपुरया राजकुमारीपिं कामसेन व वीरसेनपिनिगु ईर्ष्याया प्रतिकार यायेमालीगु जूगु दु । अथेसां निर्धक्क दक्वसिगु श्राप दोष फयाः नं चन्द्रकलायात इहिपा यानाहःगु स्वः ।

अथेतुं प्रस्तुत नाटकय् स्वंगू राज्यया जुजुपिं, लिथु-न्ह्यथु रानीपिं, राजकुमारीपिं, मन्त्रीपिं, पोपिं, यमराज, चित्रगुप्त, हनुमानया नापनापं विष्णु, लक्ष्मी व सरस्वतीया चित्रण जुयाच्वंगु दु ।

थुगु प्यास्वंया मूबास्वंचुया श्रृजक रूपवती रानी चिरिमांयात रामायणया कैकेयीया चरित्रनाप ज्वःलाकातःगु दु । थःकाय् ऋतुध्वजयात राज्य बीबलय् गनं छुं विघ्नबाधा मवयेमाः, हकदार वये मफयेमाः धकाः न्ह्यथु सत्यवती व युवराजयात पितनाछ्वयेगु जक मखु राज्यया उत्तराधिकारी समेत अन्त यायेगु कथं स्यायेगु हे षड्यन्त्र यागु स्वः तर कुबुद्धि सफल जुइमफुत । स्याःवंम्ह पो नं मस्यासे जक वइगु मखु वीरध्वज हे राजकुमारीयात ज्वनावइगु कथं प्रस्तुत जूगु दु । तर नाटकय् वीरध्वजं राज्यय् लिहां वयाः ऋषिपिनिगु श्रापं सीगु तक्क दु देवं रक्षा यानाः म्वानावइगु स्वँ मदु ।

वीरध्वजोपास्व्यानय् जुजु जयप्रकाशं सृजना यानाबिज्याःपिं पात्रतय्गु जक चरित्र स्वनेदुगु स्वयं वसपोलयागु चरित्रनं न्ह्यब्वयादीगु दु । जुजु जयप्रकाश मल्लं च्वयाबिज्याःगु रत्नेश्वर प्रादुर्भाव रानी दयावतीनापं सतिनाच्वंगु नाटकय्

छक्वः छक्वःपतिं नां न्ह्यथनाः तयाबिज्याःगु दुसा थ्व वीरध्वजोपाख्यानय् जुजु जयप्रकाश मल्ल्यात राज्यं च्यूत यानाः थासं थासय् सुलाः सुलाः जुइमाःगु घटना लिपा च्वयाबिज्याःगु नाटक स्वः । वय्कलं थासंथासय् राजमाता कुमुदिनी, रानी दयालक्ष्मी व काय् राज्यप्रकाशया नां न्ह्यथनातःगु दु । अथेतुं थः स्वीप्यूगु थाय्या द्यःद्यःपिंत थःत रक्षा यायेमाल धकाः जयवागेश्वरी, गुह्यश्वरी, पशुपतिया नापनापं भैवर, भगवती, लक्ष्मी, सरस्वती आदिपिंत उपसाना यानाबिज्याःगु दु । अथेतुं प्यास्वनय् थःत थीथी विशेषण विभूषित यानाबिज्याःगु दु । गथेकि विवेकजनया मणि, न्यायी धर्मात्मा, दयावाण, सुरजकुलया मणि, कुशल राजनीतिज्ञ, दयालक्ष्मीया पति, नेपालभूमिया पति, दुस्विजनया गति आदि न्ह्यथनाबिज्याःगु दु ।

रानी दयालक्ष्मीयाके दया मदुगु, भाग्य दुम्ह मिजंया जक भिंम्ह कलाः दइगु, कलाःपिंसं थः भाःतपिंत सहयोग यायेमाःगु, भाःतं धाःथें च्वनेमाःगु अभिव्यक्ति धइगु, रानी दयालक्ष्मीनापं मिले मजुयाः थम्हं स्यूगु दुःस्वया अभिव्यक्ति स्वः । थ्व हे जयप्रकाशया मनोविश्लेषण यायेगु पक्ष स्वः । अथेतुं जयप्रकाशया मानसिकता व चत्रिरया थीथी पक्ष चित्रण जू ।

द्वन्द्व

सत्यध्वज व रूपवती । रूपवती व शीलवती व वया काय् वीरध्वज । वीरध्वज व नारदमुनि ऋषि व पर्वतमुनि ऋषि । कामसेन व वीरसेन आदि ।

अध्याय विभाजन

स्वंगू अध्याय दुगु थ्व वीरध्वजोपाख्यान न्यागू अध्याय स्वकःतक बांलाक न्ह्यथनाच्वंगु दु । थुलि आशा सफूकुथिइ प्राप्त जूगु स्वःसा अनं लिपाया अध्याय नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालययं प्राप्त जूगु दु । पूर्ण मजूसे प्रकृर्णरूपय् जक दु । पुलांगुद इकथं प्रस्तुत याइगु नाटक स्वः । त्वाः त्वालय् थाय्थासय् दथुइमथुइ लाक्क दयेकातःगु दबूया स्वस्वें च्वनाः स्वयाच्वंपिंत उतिकं स्वनीगु कथं प्रस्तुत याइगु प्यास्वं स्वः ।

गीति नाट्यकथं रत्नेश्वर प्रादुर्भाव च्वयाबिज्याःम्ह जुजु जयप्रकाश मल्लया थ्व नाटकय् नं पद्यात्मक अभिव्यक्त म्येया रूपय् आपालं प्रस्तुत यानाबिज्याःगु दु । अथेतुं नाटकया विषयवस्तुया प्रस्तुतिइ नं थःगु बौद्धिकता छ्यलातःगु दु । रामायणयात आधार काःसां प्रस्तुतिकरण धाःसा च्वमिया थःगु हे पह स्वनेदु । गुकिं यानाः रत्नेश्वर प्रादुर्भाव थें वीरध्वजोपाख्यान नं महत्वपूर्णगु स्तरीय नाटक स्वः ।

प्राचीन प्यास्वं छगू अलगल पाठ्यपत्र मजूसे पुलांगु म्येनाप स्वानाच्वंगु विषय स्वः । प्यास्वंया निंतिं पाठ्यपत्रया लागि थुकथं प्रस्तुत यानातःगु दु ।

प्राचीन नाटकया थीथी पक्षत थुकिया विशेषता पूर्णाङ्की व एकाङ्कीया भेद, प्राचीन नाटकय् छ्यलीगु सांकेतिक शब्द, प्राचीन दबू, निर्माण विधि, प्राचीन मंगलाचरण व आरती, प्राचीन पात्र, दबुलिइ वयाः आत्मपरिचय, प्राचीन नाटकया सूत्रधार, नति, देश वर्णन व राजवर्णन याइगु दृश्य सजावत ।

थन न्ह्यथनातःगु स्वँ फुक्कं प्राचीन नाटकया विशेषता मध्ये शैली दुने लाःगु स्वँ स्वः ।

लिधंसा

कसाः, प्रेमबहादुर (सं.) **रत्नेश्वर प्रादुर्भाव,** यँ, च्वसापासा ।

कसाः, शरद (सं.) **'वीरध्वजोपाख्यान'** यँ, नेपाल लिपि गुथि, ने.सं. १११६

जोशी, सत्यमोहन व शाक्य हेमराज **'विक्रमचरित'** यँ, ने.सं. १०९४

माली, इन्द्र *'नेपालभाषाया छधाः प्यास्वं छगू सिंहावलोकन'*, **पलेस्वां** दँ ७ ल्याः ३ पृ. ६०-६६

बज्राचार्य, चुन्दा *'नेपालभाषा नाटक साहित्यया इतिहास छगू परिचय'* यँ, अनुसन्धान महाशाखा, ने.सं. ११०९ (अप्रकाशित)

बज्राचार्य, धनवज्र व मल्ल, कमलप्रकाश **'गोपालराज वंशावली'** काठमाडौं, नेपाल अनुसन्धान महाशाखा, ई.सं. १९८५ ।

बज्राचार्य, शान्तहर्ष *'मल्लकालिन नेपालभाषाया प्यास्वं साहित्य छगू सर्वेक्षण'* **नेपाल** ३१: २-३, ३-१८

बज्राचार्य, शान्तहर्ष **'मल्लकालया मुक्कं नेपालभाषाया नाटक',** यँ, विमला बज्राचार्य, ने.सं. ११०५ ।

वैद्य, जनकलाल *'नाटकया प्रवाह'* **नेपाल** रजत जयन्ती तँसापौ, ने.सं. १०९४, ३७-४२

हृदय, चित्तधर **'नेपालभाषा साहित्यया जातः'** यँ, नेपालभाषा परिषद्, ने.सं. १०९१ ।

•

कुलां दँपौ, दँ २९, ल्याः १७, ने.सं. १११४

नेपालभाषाया माध्यमिक कालया गद्य

१. न्हयोखँ

नेपालभाषा गद्य विधायात दुवालाः वनेबलय् नेपालभाष राज्यभाषा, राजभाषा, जनभाषाया रूपय् जुयाच्वंगु मल्लकालय् पुराण, जातक, महात्म्य आदिया बाखं विधाया नापनापं नाटक विधाय् गद्य विधां सृजना यानातःगु स्वनेदु। थ्व विधा नेपालभाषाया साहित्य इतिहासय् अतुत रूपं थीथी रूपय् न्ह्यानावल। पुनर्जागरण कालय् वयाः नेपालभाषा गद्य विधा मल्लकालय् स्वयां अप्वः हा कायेगु ज्या जुल। गथे खँ ल्हायेगु स्वः उकथं हे स्वतन्त्र रूपं गद्य छ्यलाः बाखं प्याखं जक च्वयेगु मजूसे निबन्ध, प्रबन्ध, समालोचना, मेमेगु भाषाया सफूयात नेपालभाषां अनुवाद यानाः नं साहित्य सृजना यायेगु जुल। पुनर्जागरणकालय् प्यूगु पुसा आधुनिक कालय् वयाः गद्य विधाया विकास बांलाक जुल। मल्लकालय् अर्थात् नेपालभाषाया प्राचीनकालय् सुरु जूगु गद्य विधा माध्यमिक कालय् गुकथं विकास जुल थ्वया स्वरूप गथे जुल, उगु ईया भाषाद्यःमिपिंसं गद्य विकास यायेगु छु छु ज्या यानावन, पुलांगु गद्य विधायात गुकथं म्वाकाः न्हूगु कथं न्ह्याकावन धकाः सीकेगु कथं नेपालभाषा माध्यमि कालया गद्यया बारे अध्ययन यायेमाः।

२. नेपालभाषाया माध्यमिककालया काल विभाजन

नेपाःया इतिहासया काल विभाजन नं विश्वया मेमेगु देशय् जुयाच्वंगु काल विभाजन अनुरुप हे जुयाच्वंगु स्वनेदु। नेपाःया राज्य शासनय् वःगु थलाक्वलाया नापनापं राज्य शासनय् वःगु परिवर्तन अनुरूप नेपाःया काल विभाजन स्वः। किरातीतय्सं राज्य याना वयाच्वंगु शासन कालयात किराँतकाल, अनं लिच्छविकाल अथेहे तुं लिच्छवित लिपा मल्लतय्सं राज्य यात मल्लकाल धायेगु यात। अनं

शाहतय्सं शासन यात, शाहकाल धकाः धायेगु यात । काल विभाजनय् राज्ययात शासन याइगु पास्वें प्रभावित जूगु कारणं यानाः हे नेपालभाषाया माध्यमिक कालयात नं ने.सं. ९६७ य् जंगबहादुरं कोतपर्व यानाः थः प्रधानमन्त्री जुयाः राणा शासन सुरु जूसांनिसें राणातय्सं याःगु अन्याय, अत्याचार, दमन अन्त यायेत सः तयाः विरोध याःपिं सकसितं ज्वनाः गुम्हेसित स्यानाः शहिद यानाब्यूगु, गुम्हेसित सर्वस्व हरण यानाः जेलय् स्वथना ब्यूगु, गुम्हेसिनं ज्वनाः जेलय् कुनाब्यूगु साल वि.सं. १९९७ अर्थात् ने.सं. १०६१ तकयात माध्यमिक काल धायेगु याःगु स्वः ।

मल्ल जुजुपिंत शाह जुजुपिंसं त्याकाः राज्य याःबलय् नेपालभाषायात राजभाषापास्वें गुमे जुइमाःगु स्वँयात कयाः फ्रान्सया विद्वान सिल्भान लेभिं न्ह्यथनादीगु स्वँ अति हे उपयुक्त स्वः । *"From generation to generation Newari Language recedies and gives place to tha advantage of the Parbaitya - the language of the victors"* (Le Nepal pp. 25) अर्थात् छगू पुस्तां मेगु पुस्ता न्ह्याः न्ह्याः वःबलय् पर्वतीय भाषायात नेवाः भाषां थाय् त्वःततुं वयेगु यायेमाल । अथेतुं जंगबहादुर राणा प्रधानमन्त्री जुयाः राणा शासन न्हयाः न्ह्याः वसांनिसें नेपालभाषाया विकासय् नं ह्रास ववं नेपालभाषाया साहित्य सृजनाय् नं ह्रास वल ।

थ्व हे सन्दर्भय् चित्तधर 'हृदय'जुया धापू कथं लिपा गोरखा भाषा पूरा सहायता दयाः बल्लाना वसेंलि वि.सं. १९६२ साललिपा च्वयातःगु नेपालभाषाया भोंभीं नापं प्रमाण लगे मजू धयागु त्रैन दयकाः स्वीगु थ्व भाषायात राजकीय वरिष्कार यानाहल । (ध्वानासफूया धलः ५)

थुकथं चन्द्रशमशेरया पालय् नेपालभाषायात राजकीय रूपं बहिष्कार यानाहसेंलि नेपालभाषां च्वसा न्ह्याकीपिं म्हो जुइगु स्वाभाविक स्वः । अथे जूसां नं नेपलभाषाप्रति ममता दुपिं, नेपालभाषा साहित्यया विकास यायेमाः धकाः दुनुगलंनिसें धाःपिं भाषासेवीपिंसं थःथःगु थासय् च्वनाः थःथःकथं च्वयाः भाषा सेवा यानाच्वन । थम्हं फु थें याना वयाच्वन । थुकिं यानाः मल्लकालय् नीस्वनावंगु नेपलभाषाया गद्य साहित्ययात गति बीगु जक मखु, थीथी विधाय् नं विकास यायेत नीस्वनेगु यात ।

न्हापा न्ह्यानाच्वंगु नेपालभाषा गद्य साहित्ययात माध्यमिक कालय् थाय् बियाः न्ह्याका वयाच्वंगु व स्वयां न्हू न्हूगु विधा नेपालभाषा साहित्यय् परिचय बीकथं जुगु ज्यायात कयाः माध्यमिक कालयात नं निथिइ ब्वथलातःगु दु ।

(क) न्ह्योच्वःगु (पूर्व) माध्यमिक काल - ने.सं ९६७-१०२९

(स्व) लिच्वःगु (उत्तर) माध्यमिक काल - ने.सं. १०२९-१०६१

नेपालभाषाया माध्यमि कालयात न्ह्यच्वःगु व लिच्वःगु माध्यमि काल धकाः ब्वथलेगु ज्या पुनर्जागरण कालया गद्यगुरु निष्ठानन्द बज्राचार्य 'एकविंशित प्रज्ञापारमिता'यात देवनागरी लिपि छ्यलाः संस्कृत भाषायात नेपालभाषां अनुवाद यानाः पिदंगु ईया न्ह्यःयात न्ह्यच्वःगु माध्यमिक काल व उगु सफू पिदंसांनिसें लिपायागु ईयात लिच्वःगु माध्यमिक काल धकाः धायेगु जुल। 'एकविंशति प्रज्ञापारमिता'यात ध्वानाअास्वलं पिदंगु ई धयागु ने.सं. १०२९ स्वः। उकिं न्ह्यच्वःगु माध्यमिक काल धायेवं ने.सं. ९६७-१०२९ व लिच्वःगु माध्यमिक काल धायेवं ने.सं. १०२९-१०६१ तक स्वः।

३. न्ह्यच्वःगु माध्यमिक कालया गद्य (ने.सं. ८६७-१०२८)

न्ह्यच्वःगु माध्यमि कालया गद्य विधा नेपालभाषाया प्राचीन कालया गद्य विधायात कथंहंक न्ह्याका वयाच्वंगु स्वनेदु। थ्व इलय् गद्यया थीथी विधा मध्ये अप्वः धयाथें स्वनेदुगु विधा धयागु बास्वं विधा स्वः। अथे धयागु जातक, पुराण, महात्म्य थज्याःगु हिन्दू व बौद्ध धर्मावलम्बीपिनि धर्मय् मनचित यानाः बास्वं कंकाः न्यंकाच्वंगु स्वः। उकिं हे जनकलाल वैद्यजुं थ्व ईया बास्वंयात कयाः थथे धयादीगु जुइमाः, "बास्वं न्यनीम्हस्याते बास्वं न्यनाः पुण्य दःसा गात। बास्वं कनीम्हस्यात व छपु बास्वनं जन्मकाःछि जुइक जीवन वृत्ति चूलाःसा गात। निस्वलःयां थुपिं प्रवृत्तिं यानाः धार्मिक बास्वंपास्वें नेपालभाषा बास्वं साहित्य विधाया लुधंक श्रीवृद्धि जूगु धाःसा स्वनेमदु। थुजाःगु धार्मिक बास्वनं बरकंछि छस्व्यर नेपालभाषायात म्वाकातयेगु ताहाकःगु परम्परा नेवाः जनजीवनय् न्ह्याका तयेफत। मेस्वेर, नेवाः जनजीव्न थुजाःगु हे धार्मिक बास्वं न्यनाः बास्वं विधानाप परिचित जुया च्वनेस्वन।"

न्ह्यच्वःगु माध्यमिक काल दुने च्वय् न्ह्यथनागु सामग्री आशासफूकुथि, राष्ट्रिय अभिलेस्वालय व नेपालभाषा साहित्यया जातकय् लुयावःगु सामग्री थथे स्वनेदु।

दिव्यावदानेमालाया सुथन किंनरी जातकावदानया सुचन्द्र गृहस्पति (९८६ ने.सा.), दिव्यावदान (९८१ आ.स.), सुचन्द्रावदान कथा (९७५ आ.स.), विश्वन्तर (९८३), कीर्तिरत्नं च्वःगु विश्वन्तर (१०१८ आ.स.), मणिचूड (९९३ (अ.) १००६ आ.स., १००८ आ.स., १०१८ आ., १०१९ आ.स.), दिव्यावदान (९८१ आ.सं.), नमोवुद्ध (अवदान) (९९९ आ.स.), कपिसावदान (१०१० रा.अ.), वंशावली जातक

(९८९ आ.स.), सर्वज्ञमित्रावदान (१००३ रा.अ.), रत्नध्वजकथा अवदान (१०२९ आ.स.), न्यापु अवदान (१०२६ आ.स.), अश्वघोष - नन्दिमुख अवदान (९९८ आ.स.), भाजुरामं च्वःगु नलराजा (९९० आ.स.), नलराजाया व्याख्यान (९६९ आ.स., १००० ने.सा.), ।

महात्म्य

नेपाल तीर्थ महात्म्य कथा (१०२३ आ.स.), स्वयम्भू उत्पति कथा १०२३ आ.स., १००७ आ.स., १०११ आ.स.), कार्तिक महात्य (९८९ आ.स.), स्वयम्भू पुराण (९९१ आ.स., ९९६ रा.अ., १००१ आ.स., १०२६ ने.सा.), स्वस्थानी (९७७ आ.स., ९७८ आ.स., ९८२ आ.स., १००६ आ.स.), स्वस्थानी व्रत (९७८ आ.स., ९७९ रा.अ., ९८८ आ.स.), स्वस्थानी व्रत कथा (९६९ आ.स.), स्वस्थानी गोमयजु - धर्मलक्ष्मी (१००८ आ.स.), नलराजा (९९० आ.स.) । भाजुरामं च्वःगु नलराजाया व्याख्यान (१००० ने.सा., ९६९ आ.स.), बसुन्धरा व्रत कथा (९६९ आ.स.), सिंहसार्थ बाहु (९९७ भिक्षु सुदर्शन सम्पादित, १०१७ रा.अ.), कवीरकुमार (१००६ भिक्षु सुदर्शन सम्पादित), रामायण (९९८ ने.सा.), स्वपया मानवीर भाजुं च्वःगु थ्व सफू बाल्मिकीं च्वःगु उत्तरकाण्डया रामया स्वर्गारोहण सम्बन्धी स्वः । आर्यावलोकितेश्वर कामुनि पर्वत कथा (१०२६ ने.सा.)

थ्व इलय् थथे जातक अवदान, महात्म्य, रामायणया नापनापं पूजा यायेगु विधियात कयाः गद्य शैली प्रस्तुत यानातःगु नं दु । ने.सं. ९७२ माघ शुक्ल १० कुन्हु श्रीचन्द्रपतिधन बज्राचार्य च्वःगु गणचक्र विधि (ने.सा.) नं दु । थ्व नापं मेमेगु धार्मिक पूजा यायेत माःगु विधि च्वयातःगु सफू दु ।

ने.सं. ९७४ आषाढ ७ असन्याचार्य (असंया बज्राचार्य) वृहस्पतिं च्वःगु 'विचाल स्वँ' पूर्व माध्यमिक काल छगू गद्य साहित्यया नमूना स्वः । निबन्ध धकाः धायेछिंगु उगु विचालं (ने.सा.) य् विरामी जुयाः थीथी वासः जक याःगु मस्खु थः द्यःपिंत भालक यानाः जाकि ह्वलाः नं छुं मजुयाः सीगु स्वँयात कयाः च्वयातःगु उगु च्वस्वँय् मृत्युं सुयातं ल्यंकी मस्खु, मृत्यु जुइम्ह मनू न्ह्याम्ह हे जूसां मृत्यु जुइगु स्वँ न्ह्यथनातःगु दु ।

न्ह्यच्वःगु माध्यमिक कालया आपालं सामग्री आशा सफूकुथिइ खनेदु । न्ह्यच्वःगु माध्यमिक कालदुने दुथ्याःगु सामग्री मध्ये मरुया श्रीखण्डमूल महाविहारया रत्नमुनि बज्राचार्य ने.सं. १००६ दँय् सिंहसार्थबाहुया बास्वं छपु तेबाहाःया श्री जीतानन्द बज्राचार्य ने.सं. ९९७ दँय् च्वःगु वा ल्ह्यायातःगु कवीरकुमारया बास्वं छपु नं

नेपालभाषाया एम.ए. तगिंया न्यागूगु पत्रय् दुथ्याकातःगु दु । थ्व निपु बास्वनय् उगु ईया बास्वंया स्वरूप, बास्वं हनीगु शैली, बास्वंया भाव विचार प्रस्तुत जुयाच्वंगु दु । नेवाः समाजय् सिंहसार्थबाहु व कवीरकुमार निपु बास्वं नं अतिकं लोकंह्वाःगु बास्वं स्वः । कवीरकुमारया बास्वंयात कयाः प्रजातन्त्र लिपा तकं येँयाःबलय् दबू प्यास्वं दयेकाः क्यनेगु याना वयाच्वंगु स्वः ।

नेपालभाषाया साहित्यया जातः सफुतिइ दुथ्यानाच्वंगु चित्तधर 'हृदय' जन्म जूगु उपलक्ष्ययू ल्हासाय् च्वनादीम्ह वयकःया ककां च्वयाहयादीगु ने.सं. १०२६ या पौ नं थ्व ईया गद्य शैलीया दसु स्वः ।

ने.सं. १०२७ य् स्तोत्र समुचयमयात दकलय् न्हापां गद्यभाषा छ्यलाः नेपालभाषाया गद्य सामग्री ध्वाना आस्वलं पिथनेगु यात । न्ययपाः पिकाःगु उगु स्तोत्र समुच्चयमया 'विज्ञापन' कथं पिदंगुलिं थाय्थासय् च्वंपिंसं च्वइगु सफू व ब्वनीगु स्तोत्रय् एकरूपता मवःगुलिं यानाः प्रमाण हे बियाः शुद्धाशुद्धिया लागिं पिदंगु उगु विज्ञापन नेपालभाषाया समालोचनाया पूर्वाध धाःसां पाइमस्वु । ("उतिमञ्जुश्री नं गनं उत्तिमंश्री चोयातल जिमिसं स्वयां ला उत्तमंश्री जुइमाथें चों स्निग्घनील धकाः वोने माथा शनीधनी धका वोन थ्वया प्रमाण भद्रकल्पावदाने दु...") ने.सा. पौ २६६

मूल पाठय् तिथिमित च्वयामतःसां चित्तधर 'हृदय'जुं थ्वयात दकलय् न्हापालाक हे ने.सं. १०२७ सालय् थासा आस्वलय् पिहांवःगु नेपालभाषाया गद्य स्वण्ड धकाः धयादीगु दु । डा. जनकलाल वैद्यया विचाः कथं धार्मिक व्रत कथा महात्म्य सफूया रचनाकाल ने.सं. ७१३-१००३ दुने लाः (नेपालभाषा इतिकथात्मक गद्य सफू पु २) । अथे जूगुलिं हे थ्व इलय् थज्याःगु सफू आपालं दुगु स्वः ।

४. लिच्वःगु माध्यमिक कालया गद्य (ने.सं. १०२८-१०६१)

ने.सं. १०२७ दँय् स्तोत्र समुच्चयमया विज्ञापन छपाः ध्वाना आस्वलं पिदंसां नं ने.सं. १०२९ दँय् गद्यगुरु निष्ठानन्द बज्राचार्य दकलय् न्हापां ध्वाना आस्वलं पिथनादीगु 'एक विंशति प्रज्ञापारमिता'यात हे लिच्वःगु माध्यमिक कालया सीमाया सुरु धकाः नालादीगु दु । थ्व ईनिसें ने.सं. १०६१ अर्थात् राणा विरोधी आन्दोलनय् ज्वनायंकाः स्यायेगु, कुनेगु याःगु ईतकया दुनेयात माध्यमि काल विभाजन यानातःगुलिं थ्व दुने नेपालभाषा प्रेमीया नापनापं नेपालभाषा व नेपालभाषा साहित्यया विकासया लागि जागरण वःगु ई स्वः ।

थ्व ईया दुने नेपालभाषाया गद्ययात दुवालाः स्वयेगु स्वःसा नेपालभाषाया प्राचीन कालंनिसें न्ह्यानावःगु इतिकथात्मक गद्य जातक अवदान, महात्म्य, पुराण थेजाःगु गद्य साहित्य न्ह्यानातुं च्वंगु दु। बास्वं न्यनाः धर्म याइपिं व बास्वं कनाः धर्म प्रचार याइपिं थ्व इलय् नं दुगुलिं अज्याःगु सफू ल्ह्ययेगु थःगु हे पहः कथं च्वयेगु ज्या न्ह्यानातुं च्वन धयागु स्वँ उगु इलय् च्वयातःगु सफुतिं प्रष्ट याः। आशा सफूकुथि व नेपाल राष्ट्रिय अभिलेखालयय् सुरक्षित जुयाच्वंगु सफू थथे स्वनेदु -

कविरकुमार (१०४६, १०४७ आ.स.), नमोबुद्धः (१०३६), महासत्वया व्याख्या (आ.स.), मदार्यावलोकितेश्वर अवदान (१०५२ आ.स.), आर्यावलोकितेश्वर पर्वतजन कामुनि (१०३१ आ.स.), कुम्भेश्वरयागु महात्म्य कथा (१०३८ आ.स.), विश्वन्तरावदान (१०५५ रा.अ.)।

लिच्वःगु माध्यमिक कालय् वयाः नेपालभाषाया गद्य साहित्य पुराण, अवदान, जातक बास्वनय् जक सीमित मजूसे थीथी विधाया श्रीगणेश यायेगु ज्या जुल। नेपालभाषा आधुनिक कालय् विकास जूगु साहित्यया पुसा पीगु ज्या लिच्वःगु माध्यमिक कालय् जुल। थथे थीथी विधा विकास यायेमाःगु वाःचायेकाः दनावःगु कारणं हे थ्व ईयात डा. कमलप्रकाश मल्लं पुनर्जागरण काल धकाः धयादिल। डा. जनकलाल वैद्यं पुनर्जागिरण कालया ई क्वछीगुली ध्वानासफू पिदंसांनिसें धर्मादित्य धर्माचार्य पिथंगु 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' पत्रिका दिनावंगु अर्थात् ने.सं. १०५० तकयात पुनर्जागिरण काल धकाः धायेगु यात। अथे जूगुलिं पुनर्जागिरण काल धायेवं ने.सं. १०२९ निसें १०५० तकया ईयात कायेगु जुल।

लिच्वःगु माध्यमिक कालय् गद्य साहित्यया विकास यायेत वाःचायकाः महारथिपिं धयागु निष्ठानन्द बज्राचार्य, सिद्धिदास अमात्य, योगवीर सिंह कसाः, धर्मादित्य धर्माचार्य, जगतसुन्दर मल्ल, शुक्रराज शास्त्री व फत्तेबहादुर सिंह आदिपिं स्वः।

थ्व इलय् गद्यया विकास यायेत सकसिनं पुलांगु नेपाल लिपि छ्यलेगु त्वःताः देवनागरी लिपि छ्यलेगु यात। ल्हातिं जक च्वयाः न्ह्याका वयाच्वंगु नेपालभाषाया साहित्ययात ध्वाना आस्वलं पिथनाः अप्वः प्रचारप्रसार यायेगु जुल। इतिकथात्मक गद्यया थासय् छगू हे विषययात चिन्तन अध्ययन यानाः मौलिक कथं ग्रन्थ सृजना यायेगु जुल। पुलांगु पहया बास्वंयात छस्वे लिइकाः जीवन उपयोगी बास्वं च्वयेगु ज्या जुल। थःगु जीवनया बारे थम्हं च्वयेगु जुल। पुलांगु विषयवस्तुयात हे आधार यानाः न्हूकथं नाटक सृजना यायेगु जुल। मचातयूत मांभासं आस्वः स्यनेगु जक

मस्तु, मचातय् ब्वनेत माःगु सामग्री पाश्चात्य ढंगं सफू च्वयेगु जुल । पाश्चात्य साहित्यया अनुवाद यानाः नेपालभाषाया क्षेत्रय् दुतिनेगु जुल । भाषाप्रेमीपिंके नेपालभाषाया ब्वलंकेगु भावना जक दनावःगु मस्तु, शिक्षाय् दुने नेपालभाषा दुथ्याकेत भाषिक आन्दोलन हे न्ह्याकेगु जुल ।

(क) बाखं

लिच्वःगु माध्यमिक कालय् आपालं गद्य सृजना जूगु मध्ये छगू विधा बास्वं विधा स्वः । बास्वं विधायात विकास यायेगु ज्याय् निष्ठानन्द बज्राचार्य, सिद्धिदास अमात्य व जगतसुन्दर मल्ल आदिपिं स्वः । थ्व इलय् नं पुलांगु परम्पराकथं बास्वं च्वयेगु न्ह्यानातुं च्वंगु दु ।

ललितविस्तर

बास्वं विधाय् विशेष यानाः इतिकथात्मक गद्य शैलीया थें विषयवस्तु जूसां नं निष्ठानन्द बज्रँचार्य च्वयादीगु ललितविस्तर (ने.सं. १०३४)या विशेष स्थान दु । ललितविस्तर सफू मूल संस्कृत भाषायात नेपालभाषाय् हिलादीगु स्वःसा संस्कृत मूलया ललितविस्तर स्वयां पाक्क च्वयादीगु स्वः । निष्ठानन्द बज्राचार्य ललितविस्तर च्वयादीबलय् संस्कृतया ललितविस्तर नापनाप्र भद्रकल्पावदान, रत्नमाला, गुणकारण्ड ब्यूह, स्वयम्भूपुराण, पञ्चरक्षा, महावस्तु, अशोकवदान, अष्टसहस्रिका, प्रज्ञापारमिता, निर्वाण सूत्र व मेमेगु चिचीधंगु ग्रन्थया प्रमाण सहितया स्वँ तयाः नेपालभाषाया 'ललितविस्तर' सफू च्वयाः ध्वाना आस्वलं ने.सं. १०३४ स पिथंगु स्वः ।

त्वाः त्वालय् थाय् थासय् बास्वं कनेत सृजना यानादीगु उगु ललितविस्तरय् स्रोतातय्त यइकथंया थीथी उपमा, व्याख्या यानाः च्वयातःगु भगवान् बुद्धया गर्भधारणनिसें निर्वाणतक दुथ्याकातःगुलिइ थाय् थासय् भगवान् बुद्धया पूर्वजन्मया स्वँ नं उल्लेख यानातःगु दु ।

ललितविस्तरय् निदान परिवर्त, समुत्साह परिवर्तन, कुलपरिशुद्धि परिवर्त, धर्मालोकमुख, प्रचल, गर्भावक्रान्ति, जन्म, देवकुलोपनयन, आभरण, लिपिशालासंदर्शन, कृषिग्राम, शिल्पसंदर्शन, संचोदन, स्वप्न, अभिनिस्क्रमण, विम्बिसारोपसंक्रमण, दुष्करचर्या, गर्भसंधारण, देवदत्तकामलोभोन्मत्त, गोपतीर्थ, प्रत्यागमन, गोपाअग्निपातन, गोपाभृगुपातन, गुर्विन्याशय, पुत्रजन्म, नैरञ्जना, बोधिमण्डगमन, बेधिमण्डब्यूह, मारघर्षण, अभिसंबोधन, संस्तव, त्रपुषभिल्लिक,

अध्येषण, धर्मचक्रप्रवर्तन, ब्रम्हादिस्तुति, नालकमुचर्या, यशोदकुमारप्रवज्या, दिवेदासराजाप्रवज्या, गांगेयनाविकप्रवज्या, फुल्लविल्वादिप्रवज्या, सुजातादिप्रवज्या, विम्बिसारनराधिपसमागम, शालिपुत्रमौड्गल्यानयनप्रवज्या, कुशलानन्दआनन्द प्रवज्या, नरदत्तादिऋषिगण प्रवज्या, उदायीछन्दक प्रवज्या, पितापुसमागम, राहुलभद्रप्रशंसाभिबोधनी, यशोधराराहुल भद्रकर्मविपाक, मातृपोषहस्तिजातक, सुन्दरनन्दादिपञ्चशतकुमार प्रवज्या, सकलानन्दजन्मराहुलभद्रप्रवज्या, संवुद्धधर्मानु, सकलानन्दराज्याभिषेक, नेपालमहात्म्य, यमनियमशुचिंशान्ति, श्री शाक्यसिहजातकमाला, शक्रच्यवनावदना, जेतवनविहारप्रत्यागमन, महेश्वरादिदेवसमुत्पादन, सदाप्ररुदितबोधिसत्व, महेश्वरउमादेवी व्याकरण, मायादेवीसंप्रवोधन, सुचन्द्रावदान, निर्वाणगमन, निगम जम्मा ६६ पु पिरवर्त दु ।

सिद्धार्थगौतम जन्म जुइ न्ह्यवनिसें निर्वाणया प्रत्येक छगू छगू स्वँयात छगू छगू अध्याय यानाः विश्लेषण यानाः च्वयातःगु ललितविस्तर जूगुलिं स्वदेशी विदेशी विद्वानपिं कथं भिक्षु सर्वसाधारण सकसिनं ययेकूगु सफू स्वः । ब्रायून हफ्टन हजसनया धापू कथं बुद्धया जीवनीया लागि आःतक यूरोपियनतय्सं विभिन्न स्रोतं कयातःगु जीवन सफूमध्ये ललितविस्तर मौलिक ग्रन्थ स्वः ।

डा. कमलप्रकाश मल्लं निष्ठानन्द बज्राचार्यया ललितविस्तरयात वय्कःया भाषा प्रचार व धर्म अनुरागी स्वयाः नेपालभाषाया लागि गद्य विषयय् मू वंगु स्वः, व गद्यशैली निर्माणय् ब्यूगु योगदान स्वः । (मल्ल) वय्कलं बिस्कं बियादीगु गद्य शैलीया कारणं हे वय्कःयात गद्यगुरु धकाः हनेगु जुल । निष्ठानन्दं ललितविस्तर सफुतिइ गथे न्ववायेगु स्वः अथे च्वयेगु जूगु स्वः । थौंया दृष्टिं ललितविस्तरया भाषा पुलांगु जूवंसां उगु इलय् उगु हे भाषां स्वँल्हाबल्हा याइगु जूगुलिं स्वँल्हाबल्हाया भाषा गद्य शैली छ्यलाः सफू च्वयेगु थालनी याःगु (निष्ठानन्द बजाचार्य व वय्कःया ललितविस्तर : २०) निष्ठानन्द बज्राचार्य ललितविस्तर सफू पिदने न्ह्यवनिसें नेपालभाषाय् गद्य साहित्य मदु धयागु मस्खु, पुराण, जातक, महात्म्य आपालं दु तर उगु सफुतिइ प्रस्तुत गद्य शैली स्वँल्हाबल्हाया गद्य मजूसे च्वय्कथं जूसां वय्कलं थःगु सफुतिइ गथे स्वँ ल्हानाः पिहांवयगु भाषाया गद्य स्वः अथेहे गद्य भाषा व शैली छ्यलाः गद्य साहित्यया इतिहासय् छगू न्हूगु आयाम तनाादीगु दु । वय्कःया गद्य शैलीयात अनुकरण यानाः हे वय्कः स्वयां लिपायापिं साहित्यकारतय्सं गद्य साहित्य सृजना यानाः साहित्ययात जीवन्त व मौलिक यानाब्यूगु स्वः ।

शिवविलास बास्वं

सिद्धिदास अमात्यया च्वसा थ्व इलय् पद्य विधाय् न्ह्याःसां नं वय्कलं शिवविलास नांया छपु बास्वं गद्यं च्वयादीगु दु। मचा मम्वाःम्ह छम्ह साहुया याकःकाय् शिवविलास आस्वः ब्वने म्हाःसां कुंगः पंक्षि लहीगुलिं मन क्वसाःम्हेसित कुंगःपंक्षीयापास्वें नीति जीवनया यथार्थ थुइकेफुगु प्यंगू नीतिया स्वँयात बयान यानाः जीवन थुइकेफुगु बास्वं स्वः। मचातयूत शिक्षा बीबलय् मचातय् गुस्वेपास्वे मन क्वसाः उस्वेपास्वे हे शिक्षा बीफत, मस्वुगु लँय् वनेधुंकूपिं नं स्वःगु लँय् वइ धयागु शिक्षा नीतियात सरल कथं न्ह्यब्वयातःगु दु।

पुलांगु पहकथं साहु महाजनया विषयवस्तुया बास्वंचु जूसा शिवविलास बास्वनय् उगु इलय् समाजय् म्वानाच्वंपिं मनूतयूत हे विषयवस्तु यानाः लेस्वक स्वयं हे छम्ह पात्र जुयाः न्ह्यब्वयातःगु बास्वं जीवनया किपा वा समाजयात ब्वयाः बास्वं च्वयेगु थ्व न्हापांगु कुतः स्वः। शिवविलास बास्वंया मू पात्रया मनोविश्लेषणयात न्ह्यब्वयातःगु थ्व बास्वं, बास्वं विधाया जीवन उपयोगी, शिक्षाप्रद न्हू बास्वं स्वः।

ईसपं दयेकातःगु बास्वं

पुनर्जागरण कालय् जगतसुन्दर मल्लं मचातयूत थःथःगु मांभाषां शिक्षा बीमाः धकाः थःगु बिचाः जक ब्यूगु मस्वु स्वयं थम्हं हे मचातयूत ब्वंकेत ब्वनेकुथि चायेकाः नेपालभाषां शिक्षा बीगु ज्या यानाछाल। मचातयूत ब्वंकेत विश्वप्रसिद्ध बास्वं 'एसप्स फेबल्स'यात नेपालभाषां अनुवाद यानाः 'इसपं दयेकातःगु बास्वं' धकाः ने.सं. १०३५ दँय् ध्वाना आस्वलं पिथनादिल। ४७ पु बास्वं दुगु थ्व सफू अंग्रेजी भाषाया बास्वंयात नेपालभाषां अनुवाद यानाः विश्वप्रख्यात बास्वं नेपालभाषाया क्षेत्रय् परिचय ब्यूगु जुल। गद्य शैली अनुवाद यानातःगु थ्व सफू नेपालभाषाया क्षेत्रय् अनुवाद साहित्यया सुरुवात नं स्वः। थ्व सफुतिइ 'हशना' धकाः अनुवादक स्वयं च्वयातःगु भूमिका उगु ईया नेपालभाषाया गद्य शैली स्वः। मचातयूत मांभाषं शिक्षा बीमाःगु वाःचायेकाः वय्कलं थुकथं प्रस्तुत यानादीगु दु।

"गुगु जातिया गुगु भाषा जुया चोन उगु हे भासं ज्ञान ब्यूसा याकनं ज्ञान थुइका काइ अकिं सकसिया थुकी भिन्न भाव लुया वइमखु... थअगु भाष्यागु सफू थउँकन्हे मरु गुलि सेनेगु लिपा लावन थअपिनिगु हे भाषे मेमेपिं बुद्धि दुपिं जातितएगु ज्ञान दुगु सफू दुसा आपासित अःनंपुइ, ई नं आपा सितिं वनि मस्वु।" (मल्लः १०३५ : हशना)

वय्कःया मांभाषां मचातयूत शिक्षा बीमाः धयागु भावना कथं वि.सं. २०४७

या संविधान वयेधुंकाः नेपालभाषाभाषीपिंसं ने.सं. ११११ दँय् वयूकःया नामं हे 'जगतसुन्दर ब्वनेकुथि' चायेकाः नेपालभाषाया माध्यमं ब्वंकेगु सुरु यात।

वयूकलं पुलां पुलांगु गोमयजुया बास्वं मुनाः न्हू कथं मचातयूत ब्वंके जीकथं 'गोमयजुया बास्वं' सफू छगू नं गद्यं च्वयादीगु स्वनेदु।

(ख) भाषा व्याकरण

जगतसुन्दर मल्लं मचातयूत मांभाषं शिक्षा बीगु कुतः यानादिलसा मचातयू ब्वंकेत सरल व सहज जुइकाः गद्य शैलीं मचातयूत उपयोगी जुइगु बास्वं निबन्ध दुथ्याकाः नेपालभाषा रिडर भाग १, भाग २ यानाः ने.सं. १०५० दँय् ध्वानाअास्वलं पिथनादिल। मचातयूत ब्वंकेत प्रारम्भिक सफू नेपालभाषा वर्णमाला ने.सं. १०५० दँय् पिथनादिल। अंग्रेजी रिडर बुक धाये थें नेपालभाषा रिडर भाग १, २ सफुतिं मचातयूत नैतिक शिक्षा बीगु, ज्ञान गुण बीगु जक मस्वुसे व्यावहारिक रूपं मचातयू त थू मथू स्वेत अभ्यास यायेगु नं दुथ्याकातःगु दु। नेपालभाषा मचातयूत शिक्षा बीगु सफू मदुगु क्षेत्रय् मचा सफू च्वयाः मचा साहित्यया सुरु यायेगु जुल। थ्वया नापनापं नेपलभाषाया गद्य साहित्ययात ताःलाकेत व्याकरण माःगु वाःचायेकाः ने.सं. १०४८ दँय् नेपालभाषा व्याकरण पिकयादिल। नेपलभाषाया गद्यं च्वयेगु याःपिं सकलें महारथिपिंसं व्याकरण माःगु वाःचायेकूगु जुल। उगु इलय् शुक्रराज शास्त्रीजक मस्वु सिद्धिदास अमात्य नं सिद्धिव्याकरण धकाः च्वयेगु यात, अथे तुं धर्मादित्य धर्माचार्यजुं नं च्वयादिल, तर पिमदं।

(ग) नाटक

शकुन्तला नाटक

"नेपालभाषा जीर्ण जूगु अल्सि मचासे भिंकेनु
भारतीय शास्त्र भवनं मान थ्वइत बीके नु"

धकाः नेपालभाषायात भिंकेगु व शिक्षाय् दुने नेपालभाषा दुथ्याकेगु आह्वान जक यानादीगु मस्वु, माध्यमिक कालय् तच्वतं स्वयेस्वने मदयाच्वंगु नेपालभाषाया नाटक विधाया अभावपूर्ति कथं हे छाय् मजुइमाः योगवीरसिंह पास्वें सृजना जुल। कालिदासं च्वःगु 'शकुन्तला'यात नेपाली (अर्थात् नेपाल)भाषां अनुवाद यानाः नाटक मञ्चित यायेगु अभावया कारणं नेपालभाषां योगवीरसिंह नं शकुन्तला नाटक न्ह्याकादीगु स्वनेदु। वयूकलं शकुन्तला नाटकय् सूत्रधार पास्वें थुकथं न्ह्यब्वयादीगु दु -

"नेपाली भाषा भाषी अनेक दर्शक दर्शीका महानुभावपिं जंमा जुया नात्य

लिला सोयेगु इच्छा यानादिल ओ महानुभावजपिंत मनोरञ्जन यागु नेपाली भाषायागु आभनिय अभाव जुया निंतिं जिगु मन साहै स्विन्न जुया चोन ।" (सुथ - ६६)

कालिदासया शकुन्तला नाटकया शकुन्तला व दुश्यन्त जुजुया न्हापां नापलाःगु स्वँ दृश्ययात कयाः च्वयातःगु भक्तपुर बहुमुस्वी क्याम्पसं पिदंगु नेपलभाषाया दँपौ सुथ ल्याः २ अंक २ लय् दकलय् न्हापां ध्वानाः पिदंगु स्वः, श्रृंगार रस प्रधान छकुचा घटनायात विषयवस्तु यानाः न्ह्यब्वयातःगु थ्व नाटकया भाषाशैली नेपाली भाषाया प्रभाव लाःगु स्वनेदु ।

"सारथी : महाराज ! चलाला वाणया सन्मुस्वै ओल तर छुं तपस्वी निम्ह सें स्या मते धका धाल

दुष्यंत : आस्येसा सल रोके ति वा..." (सुथ, दँ २ पृ. ६७)

च्वय् न्ह्यब्वयागु स्वँल्हाबल्हाय् 'सन्मुस्वै', 'रोक' स्वँग्वः नेपाली भाषाया भाषा अनुवादया लिच्वलं वःगु स्वँग्वः स्वः । शकुन्तला नाटक अपूर्ण नाटक स्वः ।

थ्व इलय् ने.सं. १०९७ य् सर्वानन्द राजाया प्यास्वं छगू आशा सफूकुथिइ सुरक्षित जुयाच्वंगु दु । पुलांगु परम्परा छगू हे च्वयातःगु उगु सर्वानन्द जुजुयात मू पात्र यानाः च्वयातःगु नाटक स्वः ।

(घ) पत्रिका

बुद्ध धर्म व नेपालभाषा

अनागारिक धर्मपालया प्रभावं बुद्धधर्मय् प्रव्रजित जुयाः जगतमान वैद्यं धर्मादित्य धर्माचार्य जुयादीम्हसिया नेपालभाषा साहित्यया इतिहासय् बिस्कं थाय् दु । वय्कः कलकत्ताया विश्वविद्यालयय् ब्वनाच्वनादीबलय् उगु ईया भाइस चान्सलर शर आशुतोष मुकर्जी अन ब्वनाच्वंपिं विद्यार्थीपिंसं थःथःगु मांभाषां ब्वने दयेमाः धकाः भर्नाकुलर विषय दुथ्याकाबिल । थ्व हे इलय् कलकत्ताया विश्वविद्यालयय् अध्ययन यानाच्वंपिं विद्यार्थीपिंमध्ये धर्मादित्य धर्माचार्यपिंसं नं थःगु मांभासं हे भर्नाकुलरया रूपय् ब्वने दयेमाः धकाः सकसिनं हस्ताक्षर हे संकलन यानाः सःतल । पाठ्यपुस्तक दत धाःसा दुथ्याकेगु स्वँ जुसेंलिं धर्मादित्य धर्माचार्य नेपलभाषा दुथ्याकेत माःगु सामग्री दयेकेत ने.सं. १०४५ दँय् 'बुद्धधर्म' नामं छगू पत्रिका कलकत्तां पिकायेगु ज्या जुल । लेखक व प्रकाशक निगुलिं धर्मादित्य धर्माचार्य जुयाः पिदंगु 'बुद्धधर्म' पत्रिका बुद्धसंवत् २४६९ दँय् स्वांयाःपुन्हिया लसताय् पिदनेगु यात । बुद्धधर्मया बारे जक दुथ्याकातःगु उगु पत्रिका छगू ल्यास्वं हे स्पष्ट जुइगु कथं गद्य साहित्ययात

विशेष महत्व बियाः न्ह्याकातःगु स्वः । बुद्ध संवत् २४७० तक पिदंगु 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' पत्रिकाय् मूलतः बुद्धया जीवनी, बुद्धकालीन घटना, जातक, बुद्धधर्म प्रचारप्रसारया रूप स्वनेदुसा, ने.सं. १०४७ निसें बुद्धधर्म व नेपालभाषा धकाः नामाकरण यासेंलि नेपालभाषाया साहित्ययात दुथ्याकेगु जुल, थ्व हे अंकय् नेपालभाषा व थ्वया साहित्य' धयागु नेपालभाषा सम्बन्धी न्हापांगु अनुसन्धानत्मक लेस्व पिदन । नेपालया उत्पति, नेपालय् वस्ती जूगु, नेवाःतय्गु वस्ती, नेपालभाषा, लिपि, नेवाः जाति, नेपालभाषाया साहित्य वंशावली आदि विषययात कःघानाः छपु तच्वतं दुग्यंगु लेस्व पिदंगु स्वः । नेपालभाषाया विद्वानपिंसं थ्व हे लेस्वयात नेपालभाषाया न्हापांगु निबन्धया रूपय् कायेगु याःसां गुम्हेसिनं नेपालभाषाया न्हापांगु समालोचनाया रूपय् कायेगु यात । न्ह्यागु हे धाःसां उगु लेस्व नेपालभाषाया क्षेत्रय् उस्वेंथुस्वें लानाच्वंगु नेवाःतय्गु आलेस्वयात छथासं हयाः ब्वयाबीगु ज्या जुल । नेपाःया उत्पतिनिसें भाषा, लिपि, वंशावली, बास, पुलांगु साहित्य आदि आदियात दुथ्याकातःगु महत्वपूर्णगु गद्य शैली प्रस्तुत यानातःगु स्वः ।

बुद्धधर्म व नेपालभाषा पत्रिकां पुलांगु गद्यया बारे जक लेस्व न्ह्यब्वःगु मस्वसे पुलांगु पद्ययात कयाः नं ने.सं. १०४९ दँय् 'नेपालभाषा पद्य साहित्य' धकाः समालोचनात्मक लेस्व पिदन । अनं व हे अङ्कय् नेपाल संवत्, म्हपुजा व राष्ट्रि दिंया उत्सव धकाः म्हपुजा कुन्हु संवत् हिलीगु नेपाल संवत् सुरु जूगु बारे विदेशी ऋण मकासे नेपालया विकासया लँय् थः हे स्वदेशीपिंसं याइगु स्वँ न्ह्यथनाः थःगु विचाः न्ह्यब्वयातःगु स्वः । थ्व लेस्व हे नं नेपाल संवत्या नापनापं म्हपुजया बारे पिदंगु न्हापांगु लेस्व नं स्वः ।

थ्व हे पत्रिकांनिसें नेपालभाषाया गतिविधिया नापनापं बुद्धधर्मया गतिविधियात कयाः समाचार बीगु ज्या जुल । अले थ्व हे पत्रिका मार्फत् नेपालभाषाया आन्दोलन ज्या न्ह्याकादिल । वय्कःया आन्दोलन नेपाःदुनेया स्वँय् जक सीमित मजूसे भारतया नापनापं यूरोपया स्वँतक नं कयाः आन्दोलन यायेगु ज्या जुल । वय्कलं नेपालभाषाप्रति अगाढ माया तयाः यानाजूगु ज्यां यानाः नेपालभाषा अध्ययन अनुसन्धान याइपिं वा नेपालभाषा वा साहित्यया महत्व स्यूपिं विदेशी विद्वानतनाप नं स्वापू दयावन ।

'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' पत्रिका च्वइपिं लेस्वकतय्त ब्वयाबीगु ज्या जूसां नं पुलांगु गद्यकथं जातक अवदानया बास्वं च्वयेगु ज्या जूसा नं न्हूगु कथंया गद्यया थालनी धर्मादित्य धर्माचार्य स्वयं हे च्वयाः यायेगु जुल । नेवाःतय्गु गतिविधिया

समाचार, निबन्ध/प्रबन्ध, समालोचना आदि गद्यया न्हूगु विधा बुद्धधर्म व नेपालभाषा पत्रिका मार्फत् धर्मादित्य धर्माचार्य न्ह्याकादिल ।

(ङ) आत्मकथा

लिच्वःगु माध्यमिकालय् गद्यया विभिनन विधा न्ह्याःगुली छगू विधा आत्मकथा च्वयेगु ज्या महाकवि सिद्धिदास अमात्यं थःगु जन्मंनिसें कयाः आस्वः स्यंगु, इहिपा याःगु, लजगा याःगु, सफू च्वःगु आदि दुथ्याःगु 'सिद्धिदास थःगु मिस्वाय्' च्वयादिल । सिद्धिदास ने.सं. ९८७ दँय् बुगु दिंनिसें ५२ दँ व च्याला दुबलय् तकया गतिविधि दुथ्यानाच्वंगु थ्व आत्मकथा गद्यं च्वयातःगु स्वः । जीवनी च्वयेगु परमपरा पूर्वरूपया रूपय् सिद्धिदासया आत्मकथा स्वः । तिथिमिति समेत उल्लेस्व यानातःगु उगु आत्मकथा सिद्धिदासया जीवनी च्वये व सिद्धिदासया बारे सीकेगु आपालं सामग्री दुथ्यानाच्वंगु दु ।

(च) नेपाली विहारया भूमिका

पुनर्जागरण काल धकाः ध्वाना आस्वलं सफू पिदँसां निसें धर्मादित्य धर्माचार्य बुद्धधर्म व नेपालभाषा पत्रिका पिकयाच्वंगु ई अर्थात् ने.सं. १०२९ निसें १०५० तक कायेगु यानातःगु स्वः । तर नेपालभाषाया उत्तर माध्यमिकाल धायेबलय् ने.सं. १०२९ निसें १०६१ तक जूगुलिं पुनर्जागरण कालतक कयां मगाः । वयां लिपा गद्य साहित्य गुकथं न्हयानावन, गद्यया रूप गुकथं जुल धयागु सीकेगु छगू नेपाली विहार सफूया भूमिका स्वः । ने.सं. १०५९ य् कविता जक मुनाः पिदंगु नेपाली विहारया भूमिका गद्यं च्वयातःगु स्वः ।

उगु भूमिकाय् जुद्धशमशेरया शासनकालय् नेपालभाषायात दमन याःगुया कारण नेपालभाषां सफूया नां तयेमजियाः 'नेपाली विहार' धकाः नां तःगु स्वः । अज्याःगु इलय् नेपालभाषाया इतिहास पुनर्जागरण कालय् नेपालभाषाया च्वमिपिंसं यानावंगु भाषा, साहित्यया विकास, नेपालभाषा मस्यंसे मचातयूत नेपाली भाषा स्यनाच्वंपिंत थःगु हे नेपालभाषा स्यनाः स्वाभिमानी जुइगु, प्रधानमन्त्री राष्ट्र विकासया लागि न्ववाःगु स्वँयात राष्ट्र विकासय् थःथःगु भाषा व साहित्ययात विकास यानाः नं विकास यायेज्यूगु स्वँ न्ह्यथनातःगु दु । नेपालभाषाह्यःमि विदेशी विद्वान सिल्भां लेभिया पुलांम्ह अजियात वास्ता यानमतः थें नेवाःतय्सं थःगु भाषायात वास्ता यानामतःगु स्वँ न्ह्यथनाः भाषाप्रतिया ममता थनेगु नेपाली विहारया भूमिकां यानाच्वंगु दु । उगु ईया नेपलभाषाया स्थितियात कयाः थी सकसितं नुगलय् थीगु भाषां

व्यक्त यानादीगु दु। गुगु भाषां भाषायात वास्ता यानामच्वंपिंत भाषा प्रेम थनाहयेगु सशक्तगु गद्य भाषा दु।

"थौं छीगु भाषायागु सम्मान देशं मिटे जुया वोना चोन, उकीया शक्ति मन्त, उकीयात जबर्जस्ती दवे याना तल, मनूतसें कक्कु तिना पीतीना चोत। बेचारा भाषा चेतना विहीन घिटी घिटी जुया मृत्यु शय्या अन्तिम सास कयाचोन। परन्तु (नेपालभाषा) ल्हाइपिं नेवात जीवित जुया चोंकनं अमिगु भाषायात थये मृत भाषा या नामं सम्बोधित जुयाचोन॥ नेवा भाय् ल्हाइपीं दाजु किजापीं ! छीत थुली अप्पो लज्जागु स्वँ छु जुइ ? छु थौंहे दुर्दशा व अपमान सहयात छीसँ जन्म कया गुला ? अज्जनं न्ह्यः वैके मगानि ला ? सीगु है मस्खुनि "सांस दत्तले आसा दु" आस्वनु दना दिसँ..." नेपाल विहार, ३

थ्व गद्य हे फत्तेबहादुर सिंहया नेवाःतय्त नेपालभाषाप्रति थनाहयेगु जागरणया सः स्वः, भावना स्वः।

५. लिखँ

पुनर्जागरणकालय् गुलित ज्या जुल व फुक धयाथें थःथःगु परिस्थितिं माःगु वाःचायेकाः पिहांवःगु स्वः। निष्ठानन्द गद्यगुरु जुल वय्कःयात बास्वं कनेगुया लागि ललितविस्तर बास्वं कनेजीक च्वयेगु जुल। मचातय्त नीति शास्त्रया ज्ञान बीमाल सिद्धिदास अमात्यं नीति श्लोक तयाः शिवविलास बास्वं मचातय्त ल्वयेक च्वयेगु यात। अथेतुं मा. जगतसुन्दर मल्लं मचातय्त आस्वः स्यनेमाल, मचातय्त माःगु इसपं दयेकागु बास्वं सफू च्वयेगु जुल। मचातय्त नेपालभाषां शिक्षा बीगु लागि हे नं शुक्रराज शास्त्रीं नेपालभाषा वर्णमाला व नेपालभाषा रीडर भाग १, २ च्वयेगु यात। कलकत्ताया विश्वविद्यालयय् अध्ययन यानाच्वंपिं नेवाःतय्सं नेपालभाषा मांभाषाया रूपय् ब्वने दयेमाः धकाः पाठ्यक्रमय् दुथ्याकेत धर्मादित्य धर्माचार्य बुद्धधर्म व नेपालभाषा पत्रिका पिथनाः लेस्वकपिंके लेस्व फ्वनाः पिथनेगु कुतः यात। गद्य विधाय् उलि ल्हाः न्ह्याकीपिं मदुसां नं पद्य विधाय् आपालं कविपिं बुइकेगु ज्या जुल।

नेपाली विहारया भूमिका समेत नेपालभाषाभाषीपिनिगु बांमलाःगु स्थिति जूगुलिं यानाः हे चेतना थनेगु तातुनाः भूमिका च्वयेगु जुल। अथे जूगुलिं उगु इलय् सृजना जूगु गद्य फुक्कसनं दुकुलुगु भावना जक मस्खु व्यावहारिक विषय

नं दु । नापं नेपालभाषाया क्षेत्रय् गद्य साहित्यया न्हून्हूगु विधा थ्व हे इलय् जुल । थौंतक हे नं उगु इलय् न्ह्याःगु विधा हे न्ह्याकेगु जुल । पुसा तयेगु ज्या लिच्वःगु माध्यमिकालय् जूसां आधुनिक कालय् वयाः उकिया स्वाभाविक विकास जक जूगु स्वः, मेगु मस्खु ।

लिधंसा

अमात्य सिद्धिदास	ने.सं. १०८७	'सिद्धिदास' थःगु मिस्वाय् व शिवविलास बास्खं । कलकत्ता, नेपालभाषा साहित्य गोष्ठी
तुलाधर, प्रेमहेरा	ने.सं. ११०९	निष्ठानन्द बज्राचार्य व वय्कःया ललितविस्तरया भाषा - छगू अध्ययन, एम.ए. शोधपत्र, नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग, पाटन संयुक्त क्याम्पस
लाकौल, वैकुण्ठप्रसाद	ने.सं. १०९२	'धर्माचार्यया बुद्धधर्म व नेपलभाषा मुना', वैकुण्ठप्रसाद लाकौलाल, यें, काठमाडौं ।
भिक्षु, सुदर्शन (मुंम्ह)	ने.सं. १०८	'सिंहसार्थवाहु व कवीरकुमारया बास्खं', यें च्वसापासा ।
भिक्षु, सुदर्शन	ने.सं. १०९०	'लुमंकेबहःपिं', यें, च्वसापासा ।
मल्ल, कमलप्रकाश	ने.सं. १०८५	"मूसः निबन्ध", यें, च्वसापासा ।
मल्ल, कमलप्रकाश	ने.सं. १०९९	'ध्वाना सफूया धलः', यें, लय्ता दबू ।
मल्ल, जे.एस.	ने.सं. १०३५	'इसपं दयेकातःगु बास्खं', कान्तिपुर, मुनासः
बज्राचार्य, पं. निष्ठानन्द	ने.सं. १०९८	'ललितविस्तर सूत्र' मीनबहादुर शाक्य (सं.) ललितपुर, युवक बौद्ध प्रकाशन

वैद्य, जनकलाल		'राष्ट्रिय अभिलेखालयस नेपालभाषाया अवदान व बास्वं सफूत' नोपलभाषा पत्रिका (न्हिपौ) रजत जयन्ती पृ. २०-२५
वैद्य, जनकलाल	ने.सं. ११०६	'राष्ट्रिय अभिलेखालयस सुरक्षित नेपालभाषा इतिकथात्मक गद्य सफूत' स्वेलुइता, दँ ७ ल्याः ७ पृ. २-९
सिंह, फत्तेबहादुर (सं.)	ने.सं. १०९६	'नेपाली विहार' स्वयं (निक्वःगु)
सिंह योगवीर	ने.सं. ११०६	'शकुंतला' सुथ, भक्तपुर, नेपालभाषा साहित्य पाला, भक्तपुर बहुमुखी क्याम्पस, दँ २ ल्याः २ पृ. ६५-७४
'हृदय' चित्तधर (सं.)	ने.सं. १०९१	'नेपालभाषा साहित्यया जातः' यें, नेपालभाषा परिषद् ।
'हृदय' चित्तधर	ने.सं. ११०२	'छीगु साहित्य' यें, नेपालभाषा परिषद् ।
Hodgson, Brain H.	1972\1092	*"Essays on the Languages, Literature and Religion of Nepal and Tibet"* New Delhi, Manjusri Publication House
Levi, Sulvain	1905\1025	*"Le Nepal"* Vol I, Paris Ernest Leroax.

उच्च शिक्षाय् नेपालभाषा व साहित्य, नेपालभाषा स्नातकोत्तर न्हापांगु दँया ब्वँज्वलंया अभिमुखी मुँज्या ११२० या पौमुना

निगूगु दशकया उपन्यासय् छ्पुलु

पृष्ठभूमि

उपन्यास धैगु आख्यानया छगू साहित्यक रुप स्वः । थ्व साहित्यया छगू गद्यात्मक विद्या स्वः गुकी आख्यान तत्व प्रवल जुयाः जीवन सत्ययात अनुकरणीयकथं न्ह्याःब्वयातःगु स्वः । उपन्यासयात जीवनलिसे दक्वसिबें सतिगु साहित्य विद्याकथं छ्यलावयाच्वंगु दु । थौं उपन्यास छगू गतिशील, जीवन्त व प्रयोगशील साहित्यक विद्याकथं न्ह्यावनाच्वंगु जीवन सापेक्ष प्रस्तुती जुयाः च्वंगु दु ।

उपन्यासया महत्व जीवनया आन्तरिक व वाह्य संरचनाया वास्तविक व कलात्मक ब्वज्याय् दयाच्वनी । जीवनय् जुयाच्वनीगु घटना अनुभूति व आख्यानात्मक ब्वज्याय् स्वनेदैगु आकर्षणया कारणं हे उपन्यास वास्तविक जीवन स्वया नं अप्पो तिरुस्वर जुयाच्वनीगु स्वः ।

जीवनया अन्तवाहिय संघर्षया ब्यापक स्वँ कःघाःगु जूगुलिं उपन्यास छगू हे जीवनया सीमित पक्षय् जक लुकुंबिया च्वनीमस्तु । कला व सभ्यताया ब्यापक परिधिइ जीवनया निरन्तरताय् उपन्यास छगू ब्यापकता दयाच्वनीगु स्वः । उपन्यासय् जीवनया सत्यता, मानबीय शास्वतता व ब्यापकताया लिधंसाय् उपन्यासया आयतन नं उतिकं हे तब्या व तःमि जुइफुसा उतिकं हे सीमित व कयूकुंगु नं जुइफु । जीवनथें हे मनमोहक सौन्दर्य व आकर्षण दैगु स्वःसा विसंगति व वितृष्णावोध नं दैगु जुयाच्वन । उकिं हे उपन्यास जीवनया समष्टिगत अस्मिताय् अड्य जुयाच्वंगु स्वःसा जीवन समष्टिया वोध नं उपन्यासया अस्मिताय् जुयाच्वनीगु स्वः (सुवेदी, २०५३:१२) । अथेहे विधागतकथं धायेगु स्वःसा उपन्यास छगू थजोगु समग्र व पूर्णगु विधा स्वः । गन महाकाब्य स्तरया ब्यापकता व गहनता दैगु स्वःसा नाटकया संघर्ष व कथोपकथन नं दै, बास्वंया आख्यात्मक व रोचकता दैगु स्वःसा कविताया

सम्वेगात्मक प्रवाह नं दै। थथे जुगुलि हे उपन्यासकार धुस्वाँ साय्मिजुं धयादिल "वास्वनय् वृहत्तर जीवनयात ब्वयेगु सम्भव मजूगुलि हे जिं उपन्यासयात थः नालागु स्वः।" (परशु प्रधान, २०४८ : २२)

नेपालभाषा साहित्यय् उपन्यासया पृष्ठभूमि

विश्व साहित्यय् स्वयेगु स्वःसा काव्य व नाटकथें जाःगु विद्याया न्ह्योने उपन्यास विधा गाक्कं न्हुगु विधा स्वः। विश्व साहित्यया विकासक्रमय् नाटक साहित्यया इतिहास निद्वःदँ स्वयान अप्पो पुलांसा उपन्यासया इतिहास न्यासःति दँ न्ह्योनिसें जक वुलुहुँ न्ह्यानावयाच्वंगु दु। नेपालभाषाया साहित्यिक क्षेत्रय् उपन्यास प्यदँ जक दुसानं नेवाःतय्गु जन जीवनय् धार्मिक आस्था व श्रद्धाकथं व्वनेकने यानाच्वंगु ततहाकःगु वास्वं दुगु गथे वौद्धमार्गीपिंसं गुंला लछियंक कनीगु ललितविस्तर, पञ्चरक्ष आदि माघ लछियंक कनीगु स्वस्थानी व्रतकथा, शिवपुराण चर्तुमास प्यलायंक कनीगु महाभारत, रामायण,आदि आख्यान साहित्यया महत्व लुमंके बीमाः। अथतुं मृत्यु संस्कारनाप स्वापू तयाः कनीगु गरुडपुराण, स्वयम्भूपुराण, जातक तीर्थ तीर्थ पतिं कनीगु वास्वँ, थीथी व्रतया महिमायात कयाः कनीगु स्वमाव्रत कथा आदि स्वः। थज्यागु साहित्य विशेष यानाः छगू वास्वं नाप मेगु वास्वंनाप स्वातुस्वाना वनीगु स्वः। उलि जकमस्खु छम्हहे मनूया जीवनय् वःगु थीथी घटनायात स्वातुमतु स्वाना वास्वं हनाः यंकेगु नं जुयाच्वंगु दु। अथेजूगुलिं हे जुइ ने.स. १०८८ चित्तधर हृदयजुं उपन्यास च्वये धकाः "मि मनः पौ " च्वयादिल तर उपन्यास मजूसे ताःहाकःगु वास्वं जक जुयाविल । स्वयूतला थ्व सफू स्वयां न्हापा नेपालभाषा साहित्यया क्षेत्रय् आपालं उपन्यास पिदने धकूगु दु। अथेसां वयूकःयात पुलांगु ताहाकःगु वास्वंपास्वें प्रभावित जुयाः जीवननाप सतिगु स्वँयात विषयवस्तु दयेका "मि मनः पौ" च्वयादीगु स्वः।

उपन्यासया प्रारम्भ

नेपालभाषा साहित्यय् औपन्यासिक परम्पराया क्रमिकतां उपन्यास पिदंगु मस्वसें साहित्यकारपिनिगु मातृभाषा प्रेम, विश्वसाहित्य अध्ययनया प्रभाव व प्रेरणायालिसें वि. सं २००७ सालं हःगु स्वतन्त्र वातावरणं सचेत कुतलं पिदंगु जुयाच्वन। नेपालभाषाया साहित्यया क्षेत्रय् उपन्यासया अभाव धयागु दकले न्हापां वाःचायकादीम्ह भाजु धुस्वां साय्मि स्वः। वयूकःया धापुकथं यँया नेवाःमचा गौरय् वनाः आस्वः व्वनेमाःबलय्

भाषाया कारणं थाकुगुलिं ब्वने अःपुकेत हिन्दी भाषाया थीथी सफू व्वनेगु कृवलय् हिन्दीया उपन्यासकार च्वये फै धयागु आत्म विश्वासं ने.स. १०७४ य् धुस्वां साय्मिं 'मिसा' नामं दकले न्हापां उपन्यास पिदनेगु जुल। भाजु धुस्वां साय्मि नेपालभाषाया न्हापांम्ह उपन्यासकार वा उपन्यासया जन्मदाता जुयाविल। उपन्यासयां नामं हे मिसा प्रधानगु मिसा उपन्यास सामाजिक उपन्यास स्वः। थौंतकया नेपालभाषा उपन्यासया अध्ययनं क्यनाच्वंगु तथ्य थ्वहे स्वः। सायमिजुं स्वयां धयादीथें कन्हेय् मस्यू, न्हूगु तथ्य पिहां वलधाःसा अवलेया स्वँ भविष्यया हे ल्हातय् लः ल्हाना वीमाली (सुरेश, सन्ध्या टाइम्स : ११२४ थिंलागाः ४)।

ने.स. १०७० निसें १०७९ (वि.स २००७ साल निसें २०१६साल) तकया ई नेपाःया इतिहासय् छगू तःधंगु ह्यूपाः वयाच्वंगु महत्वपूर्णगु ई स्वः। थुथाय्या अवस्था धैगु राजनैतिक कारणं जक मस्तु, सामाजिक सांस्कृतिक, वैचारिक व शैक्षिक कारणं नं उलि हे महत्वपूर्ण लिसें परम्परा व आधुनिकताया संक्रमणं त्वपुयाच्वंगु ई स्वः। न्हूगु व पुलांगु निगू पुस्ताया विचय् प्रत्यक्षकथं स्वनेदयाच्वंगु द्वन्द, छक्वलं तःधंगु लुस्वा चायाच्वंगु अवस्था स्वः। थ्व फुक्क प्रभाव व प्रेरणयात नेपाली भाषाया उपन्यासकारपिंसं नं थःथःगु उपन्यासय् ब्वयेगु कुतः यानाच्वंगु स्वनेदु। फलस्वरुप सामाजिक आदर्शवादलिसें स्वच्छन्दवाद, यथार्थवाद, मनोवैज्ञानिक विश्लेषणथें जाःगु यक्व प्रवृति स्वनेदत। अथेहे थःगु मांभाषां कविता, बास्वँ च्वयेधुंकूम्ह भाजु धुस्वांयात ल्याय्म्हगु जोशं उपन्यास च्वकल। वय्कलं च्वयादीगु न्हापांगु उपन्यास "मिसा" ऐतिहासिक महत्व लिसें छगू "ई ल्वहं" जुयाः थौंतक धस्वानाच्वन। स्वय्तला थ्व उपन्यासं औपन्यासिक महत्वसिवें नीदँ वैसया नच्चाम्ह लेस्वकया भावुकता व आदर्श हे जक क्वबियाच्वंगु स्वनेदु। अथेजूसां छस्वे मिसा जीवनया पिडा व शोषणप्रति छगू सहानुभूतिं व समवेदनशीलतां थाय् कयाच्वंगु दुसा व पिडा व शोषणया कारण अशिक्षा व परतन्त्रता हे स्वः धैगु युगवोधया सन्देश नं वियाच्वंगु दु।

उपन्यासया न्हापांगु दशक ने.सं. १०७४ निसें १०८३ य् ११ गू उपन्यास प्रकाशित जूगु दुसा भाजु धुस्वां सायमियागु हे जक मिसा(ने.सं. १०७४), पासा (ने.सं. १०७७), गंकी (ने.सं. १०७८), पल्पसा (ने.सं. १०७९), मय्जु (ने.सं. १०७९) यानाः ६ गू उपन्यास स्वनेदुसा मिसा व पासा उपन्यासं उगु ईया नेपालभाषाया उत्कृष्ट सिरपाः श्रेष्ठ सिरपाः नं त्याकूगु स्वः। उगु इलय् च्वयादीगु गंकी उपन्यास धाःसा नेपाली, अंग्रजी व बुल्गेरीयन भाषां अनुवाद जुया पिहांवःगु

दु। भाजु धुस्वां साय्मिया उपन्यास पिदनाः दछि लिपा अर्थात् ने.सं. १०७५ य् केशवलाल श्रेष्ठं नं मनूया श्रृष्टीकर्ता मिसापिनिगु विषयवस्तुयात आधार कयाः "मां" उपन्यास पिकयादिल। अथेतुं वैवाहिक जीवनय् मिसापिन्त दकले सकले सहज मजूगु समस्यायात कयाः च्वयातयादीगु धर्मरत्न यमिया न्हापांगु उपन्यास लिथु नं मिसातय्गु विषयवस्तुया हे उपन्यास जुयाविल। थ्वहे दशक दुने भाजु धर्मरत्न यमिजु हे नं नेपाःया मिसाम्ह राष्ट्रिय विभुति भृकुति गुम्ह नेपालय् जन्म जुयाः ल्हासाया सेङचेङगम्पो नाप इहिपाः यानाः ल्हासाय् बुद्धधर्मया प्रचार यायेगु जुल उम्ह हे मिसाया जीवनीनाप आधारित यानाः भृकुति ऐतिहासिक उपन्यासया श्रीगणेश यानादिल। भाजु रामकुमार स्थेंया दीपक उपन्यास छगू वाहेक मेगु भाजु इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्यया स्वाउँहि उपन्यासनं मिसापिनिगु सम्वन्धीत उपन्यास हे स्वः। थ्व इलय्, सृजना जूगु उपन्यासय् विशेष यानाः मिसा जीवनया समस्या, यौन समस्या, असफल मतिनाया विसंगत परिणामया समस्यां पिदंगु जीवनया विश्लेषण व पात्रतय्के स्वनेदुगु जतिल चित्रण थ्व ईया विशेषता स्वः। नापं अंशुवर्माया ईया ऐतिहासिक घटनायात थःगु परिकल्पनां न्ह्याइपुक उपन्यास सृजना यानाः नेपाःया विभुति भृकुतिया जीवनीयात नेवाःपहकथं ज्यानाब्यूगु दु।

ने.सं. १०८४ निसें ने.सं.१०९३ या दशकया उपन्यास :

नेपालभाषा केन्द्रीय विभागपास्वें उपन्यासया ५० क्यंगु लसताय् स्वर्ण-जयन्ती हनेगु ज्याझ्वलय् ने.सं. १०७४ सृजना जूगु मिसा उपन्यासंनिसें ने.सं. ११२४ तक प्रकाशित जूगु उपन्यासयात छिदँ छिदँया ईयात ब्वथला कार्यपत्र च्वयेगु क्वज्यूगु स्वः। नेपालभाषा उपन्यास ने.सं. १०८४ निसें ने.सं. १०९३ या छगू दशक धैगु उपन्यास विधाया निगूगु दशकया उपन्यास स्वः। निगूगु दशकया इलय् प्रकाशित जूगु उपन्यास धैगु थथे स्वः।

	उपन्यासया नां	उपन्यासकार	पिदंगु दँ
१	न्हाय्कं	इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	ने.सं. १०८५
२	फिसःया लिसः	धुस्वां साय्मि	ने.सं. १०८६
३	मिलास्वों	रत्नवहादुर साय्मि	ने.सं. १०८७
४	मास्वा	धुस्वां साय्मि	ने.सं. १०९०
५	आङल्हामो	धर्मरत्न यमि	ने.सं. १०९०

६	धकिं	गिरिजाप्रसाद जोशी	ने.सं. १०९०
७	मास्वापिस्वा	जगदीश चित्रकार	ने.सं. १०९१
८	छ्व धन्य स्वः	इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य	ने.सं. १०९३
९	योम्ह शत्रु	राज साय्मि	ने.सं. १०९३
१०	नसंफाःगु चाः	रामशेस्वर	ने.सं. १०९३

थ्व ई दुने अर्थात् ने.सं. १०९० य् भिक्षु ज्ञानपूर्णिकजुं 'भिक्षु र वे' उपन्यासयात थ्वं वर्माभासं च्वःगु नेपालभाषां अनुवाद यानाः यःम्ह म्ह्याय् नं पिदंगु दु। अथेतुं ने.सं. १०९० य् 'सास कि नांगु मे' अंग्रेजी भाषां च्वःगु उपन्यासयात लाभरत्न तुलाधरजुं नेपालभाषा अनुवाद यानाः लँजुवा नं पिथना दिल। कविकेशरी चित्तधर हृदयनं उपन्यास च्वये धकाः च्वयादीगु मिं मनःगु पौ नं ने.सं. १०८८ य् पिदन तर उपन्यास मजूसे ताःहाकःगु वास्वँ जुयाविल।

न्ह्यागु हे जूसां न्हापांगु दशकय् स्वयां अप्पो उपन्यासकारपिं स्वनेदत। थ्व दशकय् स्वनेदुपिं उपन्यासकारपिं धैगु इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य, धर्मरत्न यमि व धुस्वां साय्मि, न्हापांगु दशकय् स्वनेदुपिं उपन्यासकारपिं जूसा रत्नवहादुर साय्मि, गिरिजाप्रसाद जोशी, जगदीश चित्रकार, राज साय्मि व रामशेस्वरपिं न्हूपिं उपन्यासकारपिं कथं स्वनेदत। न्हापांगु दँय् सामाजिक उपन्यास व ऐतिहासिक उपन्यासया सृजना जूगु स्वनेदुसा थ्व दशकय् राजनैतिक सिद्धान्तयात केन्द्रीत यानाच्वयातःगु आङ्गल्हामो व यःम्ह शत्रुथें ज्याःगु जासुसी उपन्यासया नं प्रादुर्भाव जुल। न्हापांगु दशकय्थेंतु सामाजिक उपन्यासं दकले अप्पो थाय् कालसा छ्गूकथं प्रयोगात्मक उपन्यासथेंतुं धुस्वां साय्मिजुं फिसःया लिसः न्हापां ने.सं. १०८६ य् च्वयादिल गुगु उपन्यास पूर्ण मजूगु लिपा वना वहे उपन्यासयात पूर्णकथं ने.सं. १०९० य् 'मास्वा' उपन्यास पिथनादीगु जुल।

ने.सं. १०८४ दँय् छ्गू हे उपन्यासया सृजना जूगु मदुसा ने.सं. १०८५, ०८६,०८७ स छ्गू छ्गू उपन्यास सृजना जूसा ने.सं. १०९० य् छ्गू ने.सं. १०९३ य् ३ गू सृजना जुल।

विषयवस्तु

ने.सं. १०८४ निसें ने.सं. १०९३ तक सृजना जूगु १० गू उपन्यासया दुनेया विषयवस्तुयात दुवालेबलय् थुकथं स्वनेदु -

१. सामाजिक	:	न्हायक्कं, मिलास्वों, मास्वा, फिसःया लिसः, धकिं, मास्वापिस्वा - प्रेमप्रसंग
२. राजनैतिक	:	आङ्गल्हामो छुं भचा नसंफाःगु चा - शोषण
३. जासुसी	:	राजसायमिया यःम्ह शत्रु - हत्या
४. जातकवास्वँ आधारित	:	इश्वरानन्दया छ धन्य स्वः - नैतिकशिक्षा

१. सामाजिक उपन्यास :

थ्व किदँ दुने दुथ्याःगु इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्यया न्हायक्कं, रत्नवहादुर सायमिया मिलास्वों, धुस्वां सायमिया मास्वा, फिसःया लिसः, गिरिजाप्रसाद जोशीया धकिं व जगदिश चित्रकारया मास्वापिस्वा उपन्यासया विषयवस्तु धैगु मतिना सम्वन्धि स्वः । न्हायक्कं उपन्यासया मुख्य विषयवस्तुया जड धैगु लक्कागु जोभनय् इहिपा यानाः मत्यवं भाःत मदुम्ह मिसायात भाःतं बीगु कलाःया मतिनाया अभावं पिदंगु समस्या, भाःतया यःचागु मानसिकतां छँया परिवार दुनेयापिं मिजंतपास्वें प्याःचाः याःगुलिं छगू मर्यादित नेवाःसमाजया सामाजिक मूल्य व मान्यतायात धारासायि याइगुलिं पिदंगु पारिवारिक धारासायिया विषयवस्तु स्वः । मेकथं धायेगु स्वःसा भाःत सीम्ह कलाःया यौन आकांक्षा तृप्त यायेगु मानसिकता दुम्ह मिसां थःहे छँया किजाभतपास्वें नं लंकेगु स्वयाजुइगुलिं यानाः निम्हतिपुया जीवनय् ग्वफसं कयाः त्वाःदःगु ज्वः, रुप मदयानं यौनया इच्छा दुम्ह मिसां मिजं माः जुइगु विषयया स्वः । अरु धायेनुं भाःत मदयेतुं थःगु स्ववाःपाः बांमलायेवं मिसातय्के यौन इच्छा मदैगु मस्वु । यौन इच्छा धयागु छगू स्वभाविक इच्छा स्वः । गन स्वभाविक रुपं पुर्ति यायेमफुत धायेवं उकिं विकृति थनी अले समाजया परम्परागत नियमयात हे उथलपुथल यानाः बी धैगु स्वः ।

धुस्वां सायमिजुया न्हापां फिसःया लिसः पिहां वल । फिसःया लिसः मदुगु अपूर्णगु उपन्यासकथं कायेगु स्वःसा फिसःया लिसःयात पूर्णता मास्वां यानाबिल । समाजय् जवानगु इलय् भाःत मदयेका च्वनेमाःम्ह मिसा न्ह्याक्व हे आर्थिक रुपं सक्षम जुयाः परिवारयात हे लहिनातःम्ह जूसां भाःत मदु धकाः धाइल्हाइगु अरु भाःत दयेहे माः धैगु सामाजिक मान्यताया कारणं ग्वंगः माः जुइमाःम्ह मिसाया विकृत मानसिकता पिदंगु समस्या स्वः । मिसां भाःत मालेमज्यूगु तर मिजंतय्सं धाःसा छँय कलाः दयेक दयेकंनं मेम्ह मिसा कलाः यायेज्यूगु । मिजंतय् इच्छा जुल धायेवं मिसायात ययेकेगु, मयेल धायेवं उम्ह मिसायात त्वःताः मेम्ह मिसा स्वयेगु

अनैतिक मिजंतयूसं यानाः मिसापिं मछिंगु परिस्थितिइ लाइगु अरु समाजया न्ह्यःने मिसा दोषि जुइगु विषयवस्तु स्वः ।

गिरिजाप्रसादया धकिं उपन्यासय् समाजया निम्न वर्गया मिसापिन्सं थः योम्हसित सर्वाङ्ग लःल्हाना ब्यूसां नं छँया आर्थिक अवस्था बांमलाना मिसातयूसं जागिर नयेमाःगु छँया आर्थिक श्रोतया आधार मिसा धकाः धायेमफैगु वाध्यतां यानाः योत्यो जुयाच्वंपिनि मतिना चकनाचुर जुइगु विषयवस्तु स्वः ।

सुंनं मिजंया न्हापां सु मिसानाप यौनइच्छा दन तर उगु इच्छा पुरा मजुल धाःसा कलाःपास्वेंनं सन्तोष जुइमस्वु । उगु इच्छा पुरा यायेत उस्वेंथुस्वें मन वनाः बलात्कारी तकं जुइ । अज्यापिनि थः योम्ह आत्मआलोचना यानाः थःयात थुइके फयाः सहज तिपु जीवन ह्वने फु धैगु अतृप्त यौनइच्छा पिदंगु विकृति मानसिकता नं हिला सजन जुइफु धैगु विषयवस्तु जगदीश चित्रकारया मास्वापिस्वा उपन्यास स्वः । थुकथं दक्व धैथें सामाजिक उपन्यासय् स्वनेदयाच्वंगु मिसा मिजंया मतिना व मतिनानाप स्वाःगु यौन हे मूस्य विषयवस्तु स्वः । मतिना असफल नेवाःसमाजया सामाजिक मूल्य व मान्यता समाजं मतिनायात सकारात्मक दृष्टिं स्वयेमफैगु मिजंतयूगु अनैतिक स्वभावं पिदंगु वहुकलाः थजात क्वजात धनि व गरिव शोषक व शोषित हे मूस्य विषयवस्तु जुयाच्वंगु दु ।

२. राजनैतिक उपन्यास

थ्व खिदँया दुने धर्मरत्न यमिया 'आङल्हामो' छगू हे जक पुर्णरुपं राजनैतिक सिद्धान्त समाजवादीयात छ्यलाः तिब्बतय् श्रमिकवर्गपिंसं शोषकतयूत अन्त यानाः समाजवादया स्थापना यात धैगु विषयवस्तु स्वः । शोषितवर्गपिं शोषकवर्गपिन्थाय् सत्तिक वनेफुगु क्वातुगु लँपु धयागु यौन स्वः । यौनयात हे माध्यम यानाः शोषकवर्गपिन्थाय् थ्यंकाः महत्वपूर्ण भ्वँ ल्हाःतिइ लाकीगु शोषकतयूत हत्या यायेगु तकं स्वः ।

रामशेस्वर नकःमिया नसंफाःगु चा उपन्यासय् नेपाःया इतिहास स्वीदँ राज्ययागु पंचायतकालय् प्रशासन प्रहरी आदि शक्ति, ध्यबा दुपिं सामन्तीतयूगु ल्हाःतिइ लाकाः अमिसं निम्नवर्गपिन्त यानाच्वनीगु आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक शोषण स्वः । अज्याथाय् सःस्यूपिं बुद्धिजिबीपिंसं थुयानं सियानं लाचार जुयाच्वनेमालीगु नेपाःया छगू ईया ब्यवस्थायात कयाः च्वयातःगु स्वः ।

थुकथं समाजवाद व पंचायतकालयात कयाः च्वयातःगु स्वः ।

३. जासुसी उपन्यास

राज सायमिया 'यःम्ह शत्रु' उपन्यास छगू हे जक थ्व दशक दुने लाःगु जासुसी उपन्यास स्वः । न्हापां छम्ह मिजंयात स्यानातःगु लिपा जासुस यायां वंबलय् हानं छम्ह मिसां हत्या यानातःगु हत्याकाण्डयात मूल हत्यारा ज्वनेत याइगु जासुस स्वः । यौनया कारण शक्तिया कारणं व दांया कारणं जुइगु हत्या मध्येय् थ्व उपन्यासय् जूगु हत्या धैगु दांया कारणं जूगु हत्या स्वः ।

४. नैतिकशिक्षाप्रद उपन्यास

इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य बौद्धजातकय् दुथ्याःगु भद्राया वास्वँयात मूलविषयवस्तु दयेकाः च्वयातःगु 'छ धन्य स्वः' उपन्यास स्वः । थ्वहे जातक वास्वँया आधारय् भिक्षु सुदर्शन सुप्रिया नाटक छगू च्वयाः विज्याःगु स्वः । मस्वगु लँय् वनाः छँय्, समाजयात अशान्ति यानाच्वंम्हेसित स्वःगु लँय् हयेगु ब्यक्ति परिवार व समाजया कर्तब्य स्वः । यदि यक्व कुतः यानानं मफुत धाःसा अज्याःपिं छँ समाजया लागि घाटक स्वः । अज्याःपिंसं स्यंकेगु भायपवः भिंकी मस्वसा अज्याःपिन्त स्यात धाःसां नं पाप लाइमस्वु पूण्य लाइ समाजयात अज्यापिंपास्वें बचय् याइगुलिं धकाः स्वः ।

संरचना शैलि

उपन्यासकारपिनि उपन्यास सृजना याइबलय् थःथःगुकथं संरचना यायेगु थःगु हे पह दु । गुम्हेसिनं थःगु हे पहकथं प्रस्तुत याइगु जूसा गुम्हगुम्हसिनं पूर्वीय वा पाश्चात्य दृष्टिकोणकथं संरचना निर्माण यायेगु हे नं साधारणतया प्रारम्भ मध्येय् व अन्तकथं उपन्यास सृजना यायेगुली गुम्हेसिनं पूर्वीय धंगं प्रस्तुत यायेगु याःसां गुम्हेसिनं पाश्चात्य दृष्टिकोणं यायेगु याः । उपन्यासया विषयवस्तु प्रस्तुत यायेगुली नं गुम्हेसिनं कथंहंक सललकथं न्ह्याकीगु जूसा गुम्हेसिनं घटना, समस्या सकतां फुक्कं न्हापांगु लुमंकेगुकथं यायेगु नं याः । गुगुं उपन्यासय् छगू अध्याय दुने मेमेगु अध्याय स्वानाः यंकेगु नं यायेगु याःसां गुम्हेसिनं अध्ययन छगूछगू अलग अलग हे ब्वथलेगु नं याः ।

इश्वरानन्दया 'न्हायक' उपन्यास व 'छ धन्य स्वः' निगुलिं उपन्यासय् नं प्रारम्भ मध्यम व अन्तया आधारय् स्वंगू स्वंगू अध्यायलय् च्वयेगु यानादीगु दुसा वयकनाप भतिचा सत्तिक जगदीश चित्रकारया मास्वापिस्वाय् प्यंगू धाः ब्वथलाः च्वयातःगु स्वः । थथे प्यधाः जुलकि न्हापांगु धाः प्रारम्भ निगू व स्वंगू धालय् कथानकया बिकास

जूसा प्यंगूगु धालय् अन्त यानातःगु स्वः । अथेजूसां नं न्हाय्कं उपन्यास प्रत्येक धालय् नं विभाजित यानातःगु दु। कथानक ज्यायेगु ज्याय् न्हापां प्रारम्भ दथुइ विकास अन्तय् समाप्तया आधारय् यानातःसा स्वंगूगु प्यंगूगु अध्याय स्वयां आपायाना कथानकं ज्यायेगु ज्या अथेहे स्वः । भाजु धुस्वां साय्मि व गिरिजाप्रसादं अध्याय् धकाः स्पष्ट च्वयेगु यानातःगु मदु। गिरिजाप्रसादया धकिं उपन्यासया शैली हे धायेगु स्वःसा म्हिचा सफूकथं चिकिचाधंक च्वयातःगु स्वः । धुस्वां साय्मिया मास्वा उपन्यासय् ला प्याराग्राफथें न्हूगु पौ शुरु यानातःगु स्वः । धर्मरत्न यमिया आङ्गलाम्हो व रामशेस्वरया 'नसंफाःगु चा' उपन्यासय् क्रमश किंस्वंगूगु धाः व किंप्यंगूगु धालय् क्वचायेकातःगु स्वः । अध्याय प्रस्तुत यायेगुली राज साय्मिया 'यःम्ह शत्रु' धाःसा अध्याय दुने वास्वँचु न्ह्याकेगुलि महत्व बियातःपिं पात्रतय्गु नामं धाःयात प्रस्तुत यानातःगु स्वः । अध्याय ब्वथलेत रत्नवहादुर साय्मिया धाःसा क स्व ग यानाः न्ह्योब्वयातःगु स्वः ।

इश्वरानन्दं 'न्हाय्कं' उपन्यासय् दीपकयात मूपात्र यानाः अथवा केन्द्रविन्दु यानाः उपन्यासया शैलीइ स्वभाविक गति, मनोवैज्ञानिक विश्लेशन तथा छगू तसके हे ब्यक्त याय् थाकुगु पहयात अःपुक च्वयातःगु स्वः । अथेतुं 'छ धन्य स्वः' उपन्यास छगू जातक वास्वँया आधारकयाः थौंकन्हेया समाजयात नैतिक ज्ञान बीगु ज्या जूग दु ।

धुस्वां साय्मिया 'फिसःया लिसः' धयादिसँ मास्वा धयादिसँ जीवनयात ल्वःगु लिसः मामां जीवन मरणया भावनात्मक व बौद्धिक द्वन्दया कलात्मक अभिब्यक्त स्वः । मास्वा हाल धायेवं लुस्वाय् तयाः प्यदंक पालेमाः धैगु पुलांगु परंपराया विद्रोह स्वः ।

न्हापां छुं मस्यूम्ह आङल्हामो छम्ह क्रान्तिकारी मिजंनाप इहिपाः यानाः देशया सामान्तवाद हे अन्त यानाः बीफुम्ह मिसाकथं स्थापना यानाब्यूगु दु । वातावरणं मिसायात शक्तिशाली यानाबी धयागु इब्सेनया 'कतांमरीया छेँ'या नोरानाप ज्वःलाःगु शैली छ्यलाब्यूगु दु ।

समाजया निम्नस्तरया वर्गपिंके दयाच्वनीगु नग्न आदम्वरयात गथे स्वः अथेहे धकिं मतसें उला क्यनेगु गिरिजाप्रसादया धकिं उपन्यासया शैली स्वः । अथेतुं धकिं तयेम्वायेक गांया निम्नवर्गया जीवनचर्या, शोषण व दमनयात स्पष्टकथं क्यनेबीगु शैली रामशेस्वरया 'नसंफाःगु चा' उपन्यास नं स्वः । राज साय्मिया उपन्यासया शैली धाःसा स्व्याः वछि नी वछि यायां नी यानाः यंकेगु कथंया स्वः । स्वँ नी न्यंकाः पाठकवर्गपिन्त ध्यानआकर्षण यानाः सिमदतले हे साला यंकेफुगु कौतुहलपूर्णगु क्वातुगु शैली स्वः । अले उकीयात माःगु शिक्षितवर्गया परिपक्व

मतिनायात उपन्यासया आत्मा यानाब्यूगु दु ।

अचेतनमन व चेतनमन निथासं थाय् कयाच्वनीगु मानविय यौन इच्छायात अति हे साधारण धंगं प्रस्तुत यानातःगु जगदीश चित्रकारया मास्वापिस्वा शैली स्वः । यौनयात मथूपिंसं अश्लील स्वनेफुसां यौनविश्लेषकतय्गु मिस्वाय् पाय्छि विश्लेषण धकाः धायेके फूगु हे वय्कःया क्वातुगु भाषा व वौद्धिक प्रस्तुति स्वः ।

विद्यार्थी जीवनय् लुइगु मतिना नापनापं २०२२ सालया नेपालभाषा आन्दोलनयात छथासं हयाः आत्मासाथ यानाः उपन्यासया रुप बीगु रत्नवहादुर साय्मिया उपन्यासया शैली स्वः । उपन्यासया शुरु जीवनया पूर्वस्मृतियात कथं न्ह्याकायंकेगु शैली वय्कःयाके जक मस्तु धुस्वां साय्मिया मास्वा व इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्यया फिसःया लिसः स्वय् नं दु ।

तत्कालिन ई/परिवेशया किचः

ने.सं. १०८४ निसें ने.सं. १०९३ अर्थात् थौं स्वयां स्वीदँ पीदँ न्ह्योया नेवाःसमाजया मूल्य व मान्यतायात उगु ईया उपन्यासय् बांलागु किपाः स्वनेदु । आर्थिकरुपं स्वतन्त्र जुयाच्वंपिं मिसातय्त नं जीवन न्ह्याकेत मिजं माः धैगु मान्यता आर्थिक रुपं परिवारयात लहिनाच्वंम्ह मिसायात समेत विवाह यायेमाः मिजं माः धकाः प्रेरित यानाच्वंगु दु । (मास्वा) इहिपा मिजंमिसाया इच्छा स्वयां परिवार व समाजया आवश्यकताकथं जुयाच्वंगु दु । ध्यवा कयाः इहिपा याइपिन्त समाजं बांलाःगु दृष्टिं स्वयेगु मजूसां गरिवताया कारणं ध्यवा कयाः म्ह्यायूपिन्त ध्यवा दुर्पिथाय् इहिपाः यानाबीगु चलन स्वनेदु । (न्हाय्कं व मास्वा) म्ह्याय्मचातय्त जागिर नकाः छँया आर्थिक अवस्थायात सुधार यायेगु व म्ह्याय्मचातय्सं छँय् जागिर नयाः आर्थिक सहयोग यानाच्वन धकाः धायेमज्यूगु समाजया मान्यता स्वः । (धकिं व मास्वा)

मानविय स्वभाविक चाहना यौनयात समाजं सहजकथं कायेमफुगु यौन इच्छायात दबे यानातयेमाःगु समाजया मूल्य व मान्यता अर्थात् यौन इच्छायात मानविय चाहना धकाः समाजं मान्यता बी मफूगु कारणं समाजय् विकृति वयाच्वंगु स्वः । (न्हाय्कं, मास्वापिस्वा, मास्वा)

इहिपा लिपाया मिसामिजंया मतिनायात स्वभाविक मतिनाया स्तर बीगु याःसां इहिपा न्हापाया मतिनायात अनैतिककथं समाजं स्वयेगु नं जूगु दु । गुकिं यानाः मतिनामिनापं विछोड जुयाः जीवन अन्त जुइगु नं जू । 'मिलास्वों'लय् बेजात मतिना

जकमस्वु स्वजाति मतिना हे नं अपराध स्वनीगु समाज स्वः ।

छ्वँछ्वँय् हिति मदुगु त्वाःत्वालय् हितिइ वनाः लः काःवनेगु जा मनकूपिं मचात सितधायेवं गाःमचा जुइगु, संयुक्त परिवारया जीवन, मिसातयूत नं आस्वः ब्वंकेमाः धैगु चेतना दु । तर मिसायात शिक्षायात छुकिया लागि धकाः समाजं तिफ्यायेमफूगु परम्परागत मूल्य व मान्यता हे माने यानाच्वंगु दु ।

श्री ५ या सरकारं २०२२ सालय् रेडियो नेपालं नेपालभाषाया कार्यक्रमयात लिकया बिल उकिया विरोधकथं नेपालभाषाप्रेमीपिंसं त्वाःत्वालय् नेपालभाषाया कार्यक्रम यानाः अरु नेवाःसमाजय् भाषाया चेतना थनाब्यूगुलिं न्हून्हूपिं साहित्यकारत जन्म जूगु नं थ्वहे इलय् स्वः । थज्याःगु ईया किचलं उगु ईया उपन्यास स्पष्ट स्वनेदु "मिलास्वो" स्वः ।

थ्व छिदँ दुने पंचायतकालया शुरुशुरया ईनिसें कयाः १० दँ दुने पंचायत ब्यवस्थाया चरम ईकथं न्हयायेगु लँपुइ लाःगुया ई स्वः । उपन्यासकार भाजु रामशेस्वर पालुङ्ग गामय् कायाः अनहे च्वना अनया यथास्थिति अध्ययन यानाः उपन्यास च्वयादीगु नसंफाःगु चा उपन्यासय् पंचायत व्यवस्थाया चरम शोषणयात न्ह्योब्वयादीगु दु । प्रशासन, सुरक्षाकर्मिनिसें तःधंपिं फुक्क गांया धनिपिनिगु इशारां न्ह्यानाच्वनीगु व गांया सोकासिधा साधारण जनतायात प्यस्वें न्यास्वें शोषणयात गामंतकनं विस्थापित यानाः छ्वइगु जुयाच्वंगु दु । पंचायत ब्यवस्थाया किचः येँया नेवाःसमाजय् उलि प्रभाव लाके नं मफुसां गरिव निमुस्वा नेवाःगामय् च्वंपिं शोषकपिं पीडित जुयाच्वंगु दु । (नसंफाःगु चा व धकिं) शोषकतय्गु न्ह्योने शिक्षा बुद्धिजीविपिंसं न्ववाये मफूगु पंचायतकालया यथास्थिति थ्व इलय् स्वनेदु ।

निसन्तानतय्सं थःथितिया मचायात थ्याकामचा कायेगु चलन नं स्वनेदु । थ्याकामचा प्राप्त जुइगु संपत्ति यदि मेपिन्त वनीगुकथंया वातावरण जुलधाःसा सम्पत्तिया लागि हत्या तकं जुइफूगु समाजया मानसिकता उगु इलय् स्वनेदु । (यःम्ह शत्रु)

थ्व इलय्या उपन्यासया फुक्कं समाज नेवाःसमाज स्वः । गुगुं उराय जातिया (न्हाय्कं) जूसा गुगुं साय्मि जातिया (यःम्ह शत्रु) स्वः ।

स्कूलय् शिक्षा कयाच्वंपिनिगु समाजय् मतिनायात सहजरुपं कायेगु मयाःसां स्वीन्यादँ न्ह्यो धाःसा उच्चशिक्षा दुने च्वंपिं विद्यार्थीपिनि मतिना छम्ह मेम्हसित सहयोग व ग्वाहालिया क्वातुगु भावना मतिना जुयाब्यूगु दु । (यःम्ह शत्रु)

न्हाय्कं, फिसःया लिसः वा मास्वा, मिलास्वों, मास्वापिस्वा व यःम्ह शत्रु उपन्यास येँया नेवाःसमाजय् हे जुयाच्वंगु व जुइधुंकूगु तर समाजं वाःमचाःगुयात उपन्यासकारपिंसं

उपन्यासया विषयवस्तु दयेकाः उपन्यासया सृजना याःगु स्वःसा नसंफाःगु चा पूर्णतया पालुङ्ग गांया जूसां धकिं सक्वया समाजय् जूगु स्वँयात कयाच्वयातःगु स्वः । आङल्हामो धाःसा नेपालय् पंचायत ब्यवस्था वल । छगूकथं पंचायत ब्यवस्था धयागु समाजवादी विचारं प्रेरितगु ब्यवस्था स्वः उकिं नेपालय् नं पूर्णरुपं समाजवादया स्थापना यायेगु स्वःसा नेपाःया सामन्ततय्तनं निर्मूल यायेमाः धैगुकथं तिब्बतय् समाजवाद स्थापनाया स्वँयात कयाच्वयातःगु राजनैतिक उपन्यास स्वः आङल्हामो ।

प्रवृति मोड

नेपालभाषा उपन्यासया निगूगु दशकया न्हापांगु इलय् इश्वरानन्द, धुस्वां साय् मि व रत्नवहादुर साय्मिपिंसं नेवाः समाजय् वय्कःपिं थःपिसं स्वनाच्वंगु व भोगय् यानाच्वंगु विषयवस्तुयात कया उपन्यासया रुप बीगु यानाच्वंगु दु । उकिं उगु उपन्यासय् थःथःपिनिगु भोगाइ दु अले समाजया सुक्ष्म आगं उलेगु ज्या नं जुगु दु । वय्कःपिं पूश साहित्यकार स्वः नापं लेस्वक नं उकिं अमिसं स्वंगु भोगाइयात कया च्वयादिल ।

धर्मरत्न यमि छम्ह च्वमि जक मस्खु न्हापां राजनैतिक कार्यकर्ता अनं तिनि लेस्वक व साहित्यकार जुया फाःम्ह स्वः । वि.सं. १०९७ सालया जेलकालय् राजनैतिक कार्यकर्ता जुयाः ज्वना जेलय् कुंम्ह स्वः वय्कःयात जेलदुने हे चित्तधर हृदयं साहित्यकार दयेका विल । उलिजक मस्खु वय्कः छम्ह ल्हासय् बंजाःमचाजुया ल्हासय् थ्यंम्ह व्यक्ति नं स्वः । उगु इलय् ल्हासाय् वःगु राजनैतिक चेतना, नेपालय् प्रजातन्त्र हयेगुया लागि सनाजूम्ह राजनैतिक कार्यकर्तायात साहित्यकारया रुपय् हिलाव्यूगुया उपज आङल्हामो उपन्यासं स्वः । उकिं न्हापां श्रृजना जूगु उपन्यास लिपा धर्मरत्नया उपन्यास थ्व इलय् मेगु मोड काल व स्वः राजनैतिक उपन्यास सृजना याना स्वः ।

इश्वरानन्दया उपन्यास न्हाय्कं यौन विषय केन्द्रिकृत जूसां समाजं पचय् याये फै कथंया भाषाशैली शिष्टरुपं प्रस्तुत यानातःगु स्वः । तर गिरिजाया धकिं व जगदिश चित्रकारया मास्वापिस्वा धाःसा अज्यागु विषययात छ्यातां उला च्वयाव्यूगु दु । गिरिजां 'धकिं' उपन्यासय् 'सुया न्ह्योने जि नागां च्वने धुन वयात जिं छाय् थ्व धकिं उला मक्यने' धकाः उपन्यासया सुरु व अन्त वहे वाक्यं याना तल । अथे धायेथेंतुं जगदिश चित्रकारं मास्वापिस्वा उपन्यासय् छम्ह मिजनं छम्ह मिसायात वलत्कार याइगु सजिव चित्र स्पष्ट हे न्हयोव्वया व्यूगु दु । जि थःयात हे २०२७ २०२८ सालपास्वे धकिं व

मास्वापिस्वा उपन्यास सुला सुला ग्याग्यां स्वयागु स्वः । तर उगु इलय् न्हाय्कं मास्वा व फिसःया लिसः व्वनावलय् अथेमजू । इश्वरानन्द, धुस्वां सायमि व रत्नवहादुर साय्मिपिनिगु न्ह्योने वय्कःपिं गिरिजा व जगदिश ल्याम्हचापिं उपन्यासकार जुयानं तप्यकं धायेफूगुनं जुइफू । गिरिजाया न्ह्योने जगदिशया भाषाशैली सिष्ट जूसां घटना उजागर तप्यंक जूगु कारणं छगू वय्कःपिनिगु इलय स्तरय् अज्यागु घटना तप्यक धायेफूगु ईनं जुइफू अथेजूगुलि उकथं स्पष्ट च्वया वी फूगुनं जुइमाः ।

थ्व ई दुने इश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य उपन्यास विधाय् न्हूगु छगु मोड हःगु धयागु 'छु धन्य स्वः' उपन्यास च्वयानं स्वः । समाजय् जुगु घटनायात कया उपन्यास च्वयेगु परंपरा न्ह्यानाच्वंगुलिइ वौद्धजातकया नैतिक शिक्षा वीगु छपु वास्वंयात विषयवस्तु दयेका आधुनिकरुपं प्रस्तुत यानाः उपन्यास सृजना यात । उगु उपन्यासया मू लक्ष धयागु हे यदि मभिंम्ह दुसा वयात हृदय परिवर्तन यानाः भिं यायेगु यदि भिं यानायाये मफुत धाःसा वयात स्यानानं समाजयात भिं यायेगु स्वः ।

थौं स्वया ३०-३५ ई न्ह्यो साधारण विद्यार्थीपिं दीर्घवाहु सामाजिक उपन्यास व..... जासुसि उपन्यासय् तच्वतंहे चर्चित उपन्यासकार स्वः । अथेतुं हिन्दीया सत्यघटनाया आधारित सत्यकथा आदिनं आपालं चर्चित पाठ्यसामग्री स्वः अज्यागु उपन्यास कमस लय् लय्हे पिदनेगु याः उकिया पाठक धयापिं मुख्यतया एस.एल.सी. विया छँय् च्वनाच्वंपि विद्यार्थी व क्याम्पसया विद्यार्थीपिं स्वः । थज्यागु उपन्यासया प्रभावं हे राज साय्मि जासुसी उपन्यास योम्ह शत्रु च्वयाः नेपालभाषा उपन्यासय् न्हूगु छगू आयाम जुयाविल । नेपालभाषाया उपन्यास लागाय् थ्व छगू जासुसी उपन्यास ताः तक्क ऐतिहासिक थाय् कायेगु यानाच्वन । पाठकवर्गयात यइगु भाषाशैली परिवेशयात छय्ला च्वयातःगु थ्व जासुसी उपन्यास उगु इलय् आपालं चर्चित व पाठकपिसं ताः ईतक लुमंका तयातयेगु उपन्यास जुयाव्यूगु दु ।

यें दुनेया नेवाःसमाजयात जक कःघाना च्वयातःगु थ्व छिदँया दुने भाजु रामशेस्वरं पालुङ्ग गांयाहे छगू सजीव चित्र न्ह्योव्वया च्वयाव्यूगु नसंफाःगु चा उपन्यासं वौद्धिक क्षेत्रय् छगू हलचल हे यानाविल । अरु धाय्नु नेपाःया पञ्चायत व्यवस्थाया फुक पक्षयात हे छ्यातां च्वंक उलाविल । आर्थिक, सामाजिक व राजनैतिक पक्ष सकसित कःघाना तःगु थज्यागु उपन्यास थ्व स्वयां न्हापा छगूनं स्वनेमदु अरु आः तक्कनं मदुनि । देशया गायां थीथी पक्षयात उपन्यासय् दुथ्थाकातःगु उपन्यासं न्हापागुं स्वयां छगू न्हूगुमोड काःगु स्वः ।

समकालीन उपन्यासकारपिनि दथुइ लनेज्याः

उपन्यासया सृष्टिकर्तापिंसं उपन्यासया सृष्टि यानादीवलय् सुं स्वयां सुं कम यायेमस्तु धकाः सुयातं लुमंका उपन्यास च्वयादीगु स्वै मस्तु जुइ । थःपिन्त नुगलय् थ्यूगु घटनां वय्कःपिन्त प्रेरित यानाः हे उपन्यास सृजना जूवंगु जुइमाः ।

सामाजिक उपन्यास कथं स्वयेगु स्वःसा इश्वरानन्दया न्हायकं उपन्यासय् दुने छगू मेगु विषय यौवनं जाःम्ह भउमचाया मत्यकं भात सिना पिदंगु यौन चाहनां थः छम्ह जक प्रभावित मजुस्य छगू परिवारयात हे विकृति पिदना विल उलि जक मस्तु उगु परिवार नाप स्वापु दुगु समाजयातहे प्रभावयाना व्यूगु स्वँयात अ्रःपुक प्रस्तुत यानाव्यूगु थःगु वौद्धिकस्तरयात व्वयाव्यूगु स्वः । समाजया न्हयोने नवायेमज्यू विषयवस्तु धयातःगु उगु ईलय् नं यौन चाहनायात मानविय चाहना स्वः वयात समाजं थुइके माः धका क्वाइगु कथंया उपन्यास भाषाशैली विषयवस्तुया प्रस्तुती अ्रत्यन्त परिपक्व स्वनेदु । थज्याःगु स्वँ इश्वरानन्दया उपन्यास न्हाय्कं धुस्वां साय् मिया फिसःया लिसः मास्वा धर्मरत्न यमिया अ्राङल्हामो गिरिजाया धकिं जगदीशया मास्वापिस्वा रामशेस्वरया नसंफाःगु चा अ्रादि । फुक्कलिसे दुथ्याः तर अ्राङल्हामो धकिं मास्वापिस्वाय् थें नग्नता मजू श्रृष्टिकथं प्रस्तुत यानाः गुनुहुँ ग्वाकाः हयातःगु स्वः । धर्मरत्न यमिया अ्राङल्हामो थज्याःगु यौनया विषयवस्तु छगू राजनैतिक अ्रान्दोलनय् दुने शोषकतय्त निर्मुल यायेगु माध्यमकथं कयातःगु दु । मास्वापिस्वाय् पशुतत्वया रुपय् थ्व विषययात कयातःगु दुसांनं यदि अ्रज्यापिं हिंसकपिंसं थःथम्हं अ्रात्मविश्लेषण यानाः अ्रज्याःगु हिंसक भावना मुक्त जुयाः सहज व स्वभाविक जीवन न्हयाकायंकेफु धकाः क्यनातःगु स्वः । गिरिजाया धकिं उपन्यासं थज्याःगु भावनायात छारा यानाः ब्वयाब्यूसां गरिबीता न्ह्यःने थःगु आर्थिक कमजोर थःम्ह मनूयात हे क्यनेमफुगु वाध्यता जुयाब्यूगु दु । उकिं वय्कःपिं थःथःगु थासय् थःथः दुसां उपन्यास पात्रया मनोवैज्ञानिक विश्लेषण यायेगु ज्याय् इश्वरानन्दया उपन्यास छुं भन्मा न्ह्यःने लाःगु दु ।

याकःमिसा धकाः समाजं धाइल्हाइ धकाः थःके दुगु स्वावलम्वी व आर्थिक स्वतन्त्रताया मू मथुइकुसें भःभः न्हुइकाः जीवनया मोड गुइगुइ नीकायंकेगुली धुस्वां साय्मिया उपन्यास फिसःया लिसः व मास्वा स्वः । फिसःया लिसः उपन्यासं हे मिजं मदयाः थः फिसः थें स्वनाच्वंम्ह मिसायात मास्वाय् थःके हे लिसः आर्थिक स्वतन्त्र जुइफुगु मिसां यानाक्यनाब्यूगु छगूकथं मिसात आर्थिक स्वतन्त्र जुइमाः धैगु बांलाःगु

पक्ष न्ह्यःब्वयाब्यूगु दु ।

मिसा समस्या विविधरुपं दरवारीयातय्सं म्ह्याय्मचातय्त यौनपिपासु मिस्वां स्वयाः लास हे वेपत्ता याइगु साहुतय्सं धेवाया बलं मतिनामि फानाः थःम्ह यानाः उस्वेला थुस्वेला यानाबीगु पिने कलाः तयाजुइपिं मिजंतय्सं छँय् च्वंम्ह कलाःया जीवन नर्क यानाबीगु मतिनाय् हे विजात अ्वरोध जक मस्वु । स्वजात जूसां मांअ्रबुं समेत मययेकेगु फायेत स्वइगु व मतिना दुःख्व मिसांपिंसं सीगु स्वँ आदि मिसातय्गु थीथी समस्या न्ह्यःब्वइगुलिं रत्नवहादुर साय्मि सफल जुयादीगु दु ।

गांया थीथी समस्या व शोषण यानाः स्वच्छ मनूतय्त हे गामं विस्थापित जुयावनेमाःगु यथास्थितियात न्ह्यःब्वयेगु रामशेस्वर सफल जूगु दु । अ्रथेधायेथेंतुं राज साय्मि नचापहलं जासुसी उपन्यास च्वयाः सफल जूगु दु । थुगु ईया उपन्यासकारपिं फुक्कं धयाथें थःथःगु लागा ज्वनाः सफल जूगु दु ।

विषयवस्तु ज्वनेगु वयात कथंहंक न्ह्याकाः पाठकवर्गपिनिगु नुगलय् परिपक्व व शिष्टकथं नुगलय् स्वचाकेगुली इश्वरानन्दया न्हाय्कं, रामशेस्वरया नसंफाःगु चा व धुंस्वा साय्मिया मास्वा उपन्यास स्वः ।

राजनैतिक सफलताया लागि शोषकतय्गु कमजोरीयात यौनयात माध्यम यानाः परिवर्तन हःगु धर्मरत्न यमिया आ्रडल्हामो न्हूगु प्रयोग स्वः । उगु इलय् श्री ५ या सरकारयात पचेमजूगुलिं सफू फुक्क जफत याःगु स्वः । सरकारं जफत याःगु सफू धैगु हे उगु इलय् जनतायाके राजनैतिक परिवर्तनया माध्यम जुइ धैगु हुनिं स्वः । उकिं सफू धात्थें शसक्त व सफलगु उपन्यास जुल । साहित्यिक क्षेत्रदुने छगू हलचल हःगु सरकारयात स्व्याःगु सफू स्वः । लिपा ने.सं. ११११२ प्रकाशित जूबले सर्वसाधारणं सहजरुपं काल । दोश्रो संस्करणय् पिहां वयेन्ह्यःतकं उगु उपन्यास स्वाली चर्चाया विषय जुयाबिल । मक्यंतल्ले आ्रगंद्यः क्यनकि बहिद्यः धाय्थें यक्व चर्चाय् जूगु उपन्यास स्वः ।

ल्याय्म्हचापिनिगु जोश, ल्याय्म्हचापिनिगु लागि धैथेंज्याःगु उपन्यास यःम्ह शत्रु उगु इलय् चर्चित उपन्यास स्वः । विशेष यानाः हास्यब्यंग्य शैलीया प्रस्तुति उपन्यास वौद्धिक क्षेत्रय् स्वयां ल्याय्म्ह मचापिनि समूहलय् चर्चित उपन्यास स्वः ।

•

पुलुपालु मिखां
बहुप्रतिभाशाली सिद्धिचरण श्रेष्ठ

१. **न्हयोखँ**

कविवर सिद्धिचरण श्रेष्ठ नेपालभाषाया साहित्य क्षेत्रय् जक मखु नेपाली भाषाया साहित्यया क्षेत्रय् नं प्रतिस्थापित, युगप्रवर्तक कवि नेपाःया हे गौरव स्थापित यानाक्वःम्ह व्यक्ति वयकः बहुप्रतिभाशाली साहित्यिक व्यक्तित्व दुम्ह व्यक्ति स्वः । फत्तेबहादुर सिंहं सम्पादन यानादीगु ने.सं. १०५८ स प्रकाशित जूगु 'नेपाली विहारं' निसें कविकथं स्वनेदुम्ह अनंनिसें हे साहित्यया थीथी विधाय् प्रवाहित जुयाः न्ह्यानादीगु स्वनेदु । नेपाःया सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक थथ्याः, क्वथ्याःया दुने थः दुबिनाः अभिव्यक्त यानादीम्ह स्वः सिद्धिचरण श्रेष्ठ । नेपालभाषाया अतिसंक्रमणकाल, जेलकाल, आधुनिककालय् न्ह्याबलें स्वनेदुम्ह, वयकः छम्ह कवि, इतिहासकार, कथाकार, नाटककार, निबन्धकारया नापनापं थीथी सफुतिइ 'घःमाः'या नापनापं मेमेपिनिगु सफुतिइ भूमिका च्वयादीगु कथं छम्ह समालोचक नं स्वः । वयकःया न्ह्याग्गु नं विधाय् न्हापां नेपालभाषाया क्षेत्रय् अनं जक नेपाली भाषाय् प्रतिभा प्रस्फुरण जूगु स्वनेदु । ने.सं. १०६९ स नेपालभाषां 'नारी हृदय' बास्वं च्वयाः पुकाशित यानादीधुंकूम्हेसिनं नेपाली भाषाय् ने.सं. ११०९ स तिनि 'किचकन्या' नामं बास्वं पिदंगु स्वनेदु । तर थथेतुं 'मतिनाया स्वेलय् दशरथ' धकाः ने.सं. १०९५ पास्वे नेपालभाषां नाटक च्वयाः प्रकाशित यानादीगु नेपाली भाषाय् 'चोर' धकाः ने.सं. ११०९ पास्वे तिनि नाटक विधाय् च्वसु पिदंगु स्वनेदु । तर अथे जूसां नं समयकथं दुवालाः स्वयेबलय् वयकःया नेपालभाषां स्वयां नं नेपाली भाषाया आपालं सफू प्रकाशित जूगु स्वनेदु । स्वयत ला नेपालभाषाय् स्वयां नेपाली भाषां सफू पिदनेबलय् प्रकाशकया रूपय् साक्क प्रकाशन, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान थेंजाःगु

सरकारी संस्थाया नापनापं गैरसरकारी संस्थात नं आपालं दु तर नेपालभाषाया सफू सरकारी स्तरं प्रकाशित यायेगु धयागु नां हे मदु । उकी नं थःगु मांभाषां साहित्य सृजना यायेगु मनसुवा दुसां प्रकाशनया सुविधाया कारणं नेपाली भाषाय् अप्वः सफूत सृजना जूवंगु जुइमाः । अथे जूसां नं मांभाषाप्रति वय्कःया असीम माया दु, कुतः दु । नेपालभाषां च्वयादीगु कृति दयाः नं प्रकाशित यायेमस्वंगुलिं नं वय्कःयात धाइपिंसं नेपालभाषा त्वःताः नेपालीपास्वे जक केन्द्रित जुयादिल धकाः मधाःगु मस्खु । तर नेपालभाषां नं तःगूमछि कृति सृजना यानादीगु दु धयागु स्वँया दसू वय्कःया काय्भाजु रविचरणजुं कुतः यानादिसें न्हापा सीस्वां, फूस्वां व उर्वशी स्वण्डकाव्य जक सीमित जुयाच्वंगुलिइ छुं दँया दुने थितं थीक सिद्धिचरणया ग्वय्स्वां, लुभुनी, तृष्णा, सिद्धिचरणया निबन्ध, नारी हृदय व उत्तरा विलाप सफूत फल्चा पिथनापास्वें पिथनाः नेपालभाषाप्रति तब्याःगु नुगःया परिचय बियादिल । वय्कः कवि जुयाः सफू पिथनेगु कुतलय् फणीन्द्ररत्न बज्राचार्यजुयात नं ल्वःमंके मज्यू गुम्हेस्यां थुपिं फूत सम्पादन यानादिल ।

२. शहीदया प्रेरक कवि

कवि सिद्धिचरणजुया कविताय् ब्वमिपिनिगु नुगःचु ज्वनाः हृदय परिवर्तन यायेगु क्षमता दु । परिस्थितिकथं वातावरण व यथार्थ स्थितियात बोध याकाः व कथं हे मानसिक ह्यूपाः हयाः माःथाय् संयम, विद्रोह, क्रान्ति, उत्तेजना हयेगु रहस्यमय गुण दु । २०४६ सालया सहिद दिवसया लसताय् गोरखापत्रया शनिश्चवारया परिशिष्टाङ्कय् देवीलाल श्रेष्ठजुया लेखय् गंगालालयात शहिद याःगुली छँया वातावरण, देशया राजनैतिक चेतनां उत्तेजित व विद्रोहया भावनां जक थंगु मस्खु शहिद गंगालालयात शहिद यायेगुली सिद्धिचरणया 'हे युवक', 'वर्षा', 'गंगु स्वां' कविताया नापनापं 'क्रान्ति विना थन दइमस्खु स्वच्छ शान्ति'या भावार्थ नं स्वः । कवि सिद्धिचरणया कविताया भावबोधया प्रस्फुरणं देशय् जुयाच्वंगु अन्याय, अत्याचार निरंकुश शासनया घोर विरोध यानाः शहिद जुयाकाःम्ह गंगालालयात अथे शहिद यायेगुली प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष कथं सिद्धिचरणजुया नं ल्हाः दु । गंसिचासे लुखुरुक च्वंगु शारीरिक म्हबानं जनसमूहयात नेतृत्व यानाः निरंकुश राणा शासनप्रति विद्रोह यायेगु क्षमता मन्त जुइमाः तर वय्कःया कवि हृदय दुने च्वंगु अन्तरआत्मां विद्रोह जक मस्खु शारीरिक रूपं सक्षमपिं शिक्षित वर्गपिंके दुनेनिसें विद्रोहया भावना थनाबिल । थ्व हेकारणं यानाः राणा सरकारं वय्कःयात सर्वस्व कयाः १८ दँया

कैदया सजायँ ब्यूगु स्वः । राणा सरकारं सिद्धिचरणया कवियात दमन यायेत स्वल उकिया विपरित वयकःया कवि भाव रुन् सिंचित जुयाबिल, उकिया प्रतिफल 'सीस्वां' संग्रह सृजना जुल ।

३. ऐतिहासिक घटनाप्रति आकृष्ट सिद्धिचरण

वयकःया साहित्यिक कृतिया अध्ययन यानावनेबलय् वयकः नेपाःया इतिहासय् स्वनेदया वयाच्वंगु ऐतिहासिक घटनाप्रति आकर्षित जुयाच्वंगु स्वनेदु । मल्लकाल, शाहकालय् राणाकालीन, नेपालभाषाय् प्राचीनकाल, पुनर्जागरणकाल, अतिसंक्रमणकाल, जेलकाल आदिया घटनां प्रभावित जुयाः थःगु साहित्यिक कृति दुने थुपिं विषयत समावेश यानादीगु स्वनेदु । वयकलं ल्ययादीपिं पात्र इतिहासकारपिंसं स्वनीपिं जुजु, राजकुमार, प्रधानमन्त्री मजूसे जनता दुने लोकंह्वाःपिं देशया लागि, भाषाया लागि योगदान ब्यूपिं महान व्यक्तिया नापनापं 'ग्यांचा' थेंजाःम्ह येंया नामूद स्वुँ, गोंलालचा थेंज्याःम्ह हरामी हुल्याः थ्यंक नं दुथ्याः । अले राणा सरकारया पारिवारिक स्वापू दयाः विद्रोह यानावंम्ह शहिद दशरथ चन्द, राणा परिवारया म्ह्यायमचा जुल्फिया थेंजाःपिनिगु ऐतिहासिक घटना नं दुथ्याः ।

वयकःयाके ऐतिहासिक सामग्री संकलन यायेगु गुण दुगु नं जिं स्वना । ल्वहँपौ, सिजःपौ, ताडपत्र, थ्यासफू बाहेक धरःपौ नं ऐतिहासिक सामग्री स्वः । थ्व सामग्रीयात दकलय् न्हापां केन्द्रित यानाः धनवज्र बज्राचार्यजुं श्री ५ वीरेन्द्र वीरविक्रम शाहया विवाह महोत्सवय् च्वयाबिज्याःगु लेख्व वि.सं. २०२६ साल फागुन १६ गते 'साहित्य, संगीत र कलाको अभिवृद्धिमा राजकीय विवाहोत्सवको प्रभाव' गोरखापत्रय् छापे जूगु लेख्वकथं धरःपौया महत्व दुगु स्वँ सुनां नं वाःचायेकाः उकी अनुसन्धान यायेगु ज्या मजू । २०४० सालय् नेपाल एसियाली अनुसन्धान केन्द्रपाखें संचालन जूगु योजना कथं नेपाःया वृहत् इतिहास तयार यायेगु सिलसिलाय् मध्यकालीन सामग्री संकलन यायेगु योजना प्राप्त जुल । उगु योजना कथं मामां वनाबलय् नेपाल राष्ट्रिय अभिलेलस्वालययय् छगू धरःपौ प्राप्त जुल । गुकी ने.सं. ७२४ जेष्ठनिसें ने.सं. ८१९ जेष्ठ तकया स्वपया मल्ल जुजुपिनिगु याइगु फलप्राशन, व्रतबन्ध, विवाह, धर्मकर्मसम्बन्धी ज्याय् माःगु सामग्री उल्लेख यानातःगु दु । पौ ल्याः २ निसें ४०९ पौ तक दुगु उगु धरःपतिइ १२ पौनिसें १६८ पौतक फुक्कं हे मदुगु जुयाच्वन । उगु मूलगु सामग्री मालेगु ज्याय् शंकरमान

राजवंशीया 'भक्तपुरका मल्ल राजासँग सम्बन्ध रास्ने धरःपौ' धकाः पूर्णिमा १३ अंक व १६ अंकय् प्रकाशित जुयाच्वंगु लेखय् खना। उकिया स्रोतंकथं कविवर सिद्धिचरणजु धकाः बियातल। व हे अपूर्णगु धरःपौ पूर्ण यायेगु मनसुवाः तयाः जि वयकःयाथाय् वनाबलय् वयकलं 'धरःपौ अभिलेखालयय् दुगु खँ मस्यु' धयादिल नापं वयकःयात थिमिइ च्वंम्ह पुलांगु सफू संकलन याइम्ह छम्हेसिनं थ्व धरःपौ वयकःयात ब्यूगु खँ कनादिल। उगु धरःपौ ऐतिहासिक दृष्टिं यक्व महत्वपूर्ण जू। तर थुबलय् वयकःया छेँय् ज्याया कारणं वयकलं मुंकातयादीगु दक्व सफू छेलिइ तयेहःबलय् गन गन लात गन गन लात। वयकलं मुंकातयादीगु हस्तलिखित सफूत अरु नं वयकःया कायभाजुं संरक्षण यानातयादीगु दनि। थ्व धरःपौया बारे शंकरमानजुयाके न्यनाबलय् वयकलं थ्व धरःपौ सिद्धिचरणजुया ल्हातय् हे लित बियागु दु धयादिल। सिद्धिचरणजुं नं थ्व थःके दुगु चाः तर तने हे मदुगु तन धकाः धया थें जुल। थ्व हे खँय् वयकःयात नापलाःवनाबलय् धरःपौ अवश्य दनि धकाः धयादी तर वयकःया छेँय् हे दुगु अति महत्वपूर्णगु धरःपौ गन लाः गन लाः जुल। उगु धरःपौ दुगु जूसा मेमेगु स्वयां मल्लकालया मल्ल जुजुपिनिगु पूवंगु संस्कारबारे सीकाः अध्ययन यायेदइगु स्वइ।

४. बाखंच्वमिया रूपय् सिद्धिचरण

सिद्धिचरणजुया कविता, निबन्ध, समालोचना विधा धुंकाः स्वनेदुगु वयकःया प्रतिभा न्हाःगु विधा स्वः बास्वं विधा। कविता, निबन्ध व समालोचनाय् वयकःया गुलि ल्हाः न्हाःगु स्वः उलि बास्वं विधाय् न्हाःगु स्वनेमदु। ने.सं. १०६४ निसें बास्वं विधाय् ल्हाः न्हाकादीसा नं ने.सं. ११०९ तकया दुने आःतक स्वनेदुगु प्रकाशित व अप्रकाशित यानाः नेपालभाषां स्वपु बास्वं व नेपाली भाषां निपु बास्वं समेत फुक्कं यानाः न्यापु बास्वं स्वनेदु। उपिं न्यापु बास्वंत फणीन्द्ररत्न बज्राचार्यजुं सम्पादन यानाः नेपाली भाषाया बास्वंयात नं नेपालभाषाय् अनुवाद यानाः 'नारी-हृदय' नामं सफू प्रकाशित यानाबिज्याःगु स्वः। दकलय् न्हापां 'धर्मोदय' दँ २ ल्याः १४ लय् प्रकाशित जूगु 'नारी हृदय' बास्वं आधुनिक शिक्षा माध्यमिक शिक्षाय् वये न्हाः एसएलसीया पाठ्यपुस्तक कथं ब्वनेकुथिइ दुथ्याःगु स्वः। अनं लिपा 'धर्मोदय' दँ ३ पूल्याः ३६ स दुथ्याःगु 'ऋयातुगु घः' व ने.सं. १०६४ स जेल दुने हे च्वनाः च्वयादीगु बास्वं स्वः 'मनूया मन'। ने.सं. ११०९ स 'मधुपर्क' स प्राकशित जूगु

'किचकन्या' व अप्रकाशित 'प्रतिहिंसा' निपु बास्वं नेपालीं च्वयादीगु स्वनेदु।

नेपाली भाषां च्वयादीगु बास्वं नं भाषा हे जक न्हेपाली स्वः। मेगु बास्वनय् दुथ्याःगु सामाजिक वातावरण, चरित्र, दृश्य, रहनसहन दक्व नेवाःतय्गु समाजया हे यथार्थ चित्रण स्वः। वय्कःया समग्र बास्वंयात दुवालाः स्वयेबलय् निम्न मध्यमवर्गया सजीव चित्र, आर्थिक विषमतां पिदंगु मगाः मचाः, मदुया स्थिति, उकिं पिदंगु सामाजिक विसंगति, गरिबी, दरिद्रता, वर्गीय संघर्षया नापनापं अनमेल विवाह नं पिदंगु असन्तुष्टि, मानसिक घात-प्रतिघात, उत्पीडन आदि मानवीय गुणं पूर्णगु बास्वं स्वः। मनूयाके परिस्थिति कथं न्हाकायंकेगु शरीर दु, विचार दु, चेतना दु, विवेक दु। थ्व फुक्कयात क्रमबद्धताकथं वाःचायेकाः यंकेफत धाःसा मनूया जीवन सुस्वमय जूगुया आभाष जुइ तर अथे मजूसे मनुस्वं थम्हं मचायक हे थः म्वानाच्वंगु वातारण दुने परिस्थितिवश संजोगं चाहे प्राकृतिक जुइमाः चाहे दुर्घटना चाके सामाजिक कुरीतिं छगूया छगू जुयाबी। भिंक याये धाःसा मभिनीगु जुइ मभिंके धाःसा भिनावइ गुगुलिं यानाः जीवनया दिशा हे छगूया छगू जुयावनी। वय्कःया बास्वनय् नं परिस्थितिवश जीवनया क्रमय् छगू परिकल्पनां मेगु रूप कयाः वनाच्वंगु सामाजिक, मानसिक स्थिति स्वनेदु।

वय्कःया नेपाली भाषा व नेपालभाषाया बास्वनय् तुलनात्मक अध्ययन यानाः स्वयेबलय् नेपाली भाषाया बास्वनय् प्रतीकया प्रयोग यानादीगु दु। 'प्रतिहिंसा' व 'किचकन्या' बास्वनय् बास्वंया नां स्वँग्वःयात हे प्रतीकया रूपय् छ्यलातःगु दु। आधुनिक जमानाय् किचकन्या छम्ह काल्पनिक व्यक्ति जक स्वः तर उगु बास्वनय् बुराम्ह भाःतपास्वें सन्तुष्ट जुइमफुम्ह बाज्यःवनेधुंकूम्ह मिसा जूसां नं शारीरिक असन्तुष्टिं ल्यासेम्ह मिसायागु थेंजाःगु मायावी व्यवहारयात कयाः किचकन्याया प्रतीक छ्यलादीगु दु। 'प्रतिहिंसा' बास्वनय् च्वंम्ह मिजंनं लँय् वयाच्वंबलय् 'छैं'या हालत गथे जुइधुंकल, सीकेमाःगु मखु। तर न्हिच्छि तक पिने हे च्वनाः न्हाबलें लिबाक्क छैंय् वनेगु स्वँपु मनय् चिन्तन जुजुं थः कलातं मेम्ह मिजंयाके मतिना यात धयागु मानसिक पीडा थःथम्हं तुं थःत थुइके मफुगुया प्रतिहिंसाया प्रतीक स्वः।

साहित्यय् मूल्यांकन यानाः समालोचना याइपिं समालोचकतय्सं मानवीय समस्यायात निगू कथं ब्वथलातःगु दु छगू आर्थिक कारणं पिदनीगु समस्या जूसा मेगु यौनया कारणं पिदनीगु समस्या स्वः। थ्वहे निगू स्वँयात आधार यानाः सिद्धिचरणया बास्वंयात दुवालाः वन धाःसा 'नारी हृदय'या बास्वनय् स्वनेदुगु समस्या

यौनया कारणं पिदंगु समस्या स्वः । लिथु न्ह्यथु, माजु भौया ल्वापु, वैमनस्यता मेतां मस्वु काय्मचायात न्ह्याबले थः छम्हसिया जक यानातयेगु मनोकांक्षां पिज्वःगु बास्वंत स्वः । सुभद्राया न्ह्यसुकाय् मयःगुया कारण गोविन्द मभिनाः मस्वु भद्रमानया न्हापायाम्ह कलाःया काय् जुयाः स्वः । न्ह्यसुकाय्यात तापाकल धायेवं भद्रमान स्वालि सुभद्रा याकःचिया हे जक जुइ । तर थन नारी हृदय बास्वनय् समस्या न्ह्यसुकाय् नं नापं च्वनाः जक पिदंगु समस्या स्वः । न्ह्यसुकाय् न्ह्यःने दत्तले भाःतया मनस्थिति दुने पुलांम्ह कलाःया स्मृति दयाच्वनी, उकिं थः भाःत पूर्णरूपं थः याकःचियाम्ह जक याये स्वनीमस्वु । न्ह्यथु मदयेकाः लिथु विवाह याइपिं मिजंतय्सं वाध्यतावश गृहस्थीया कारणं विवाह याःपिंसं न्हापाम्ह मिसायात स्मृतिइ ल्यंकातइ उकिं हे भद्रमानं नं थः काय् गोविन्दप्रति थःगु जिम्मेवारीया नापं थःगु लुमन्ति कथं नं स्वः धयागुया आभाष सिद्धिचरणया बास्वनय् स्वनेदु ।

'मनूया मन' बास्वनय् गोंलालचां सिन्तलिचित सितुपातु वंक दायावन । बियाछ्वये धकाः दक्व क्वःज्यूम्ह सिन्तलिचित मिजंया छें विवाह जुइमस्वुत धकाः धायेकेहल धकाः गुगु समस्या प्रस्तुत यानादीगु स्वः व नं यौनया कारणं स्वः । छस्वे न्ह्याग्गु हे जूसां सिन्तलिचित हे विवाह यायेगुलिइ छम्ह मिजं समाजं ल्हाइ, धाइया कथं मस्वु सिन्तलिपास्वे आकर्षित जूगु भावनां स्वः । सिन्तलि वया विवाह याइम्ह मिजंया विवाह न्ह्यःया प्रेमिका मस्वु उकिं थ्व बास्वं यौनमूलक स्वः । विवाह यायेगु कुतः यौनया कारणं जुइगु स्वः । तर लिपा सिन्तलिचित थःत दाःम्ह गुण्डा हुल्याःनाप हे वन । उलि जक मस्वु लिपा सिन्तलिया याकःचाम्ह मांम्ह नं म्ह्याय्याथाय् हे वनाः च्वंवन । थ्व फुक्क सिन्तलिचा व गोंलालया गोप्य सम्पर्क यानाः जूगु स्वः । उकिं थुलि जूगु समाजया न्ह्यःने छुं मस्यूम्ह सोकाम्ह म्ह्याय्मचायात दाल धकाः स्वः तर अन गोंलालचिया व सिन्तलिचिया सम्बन्धयात हाकु त्यनाः मेम्हनाप विवाह यायेत्यंम्ह मिसाया कर्तुतयात हाथ्या बीगु स्वः । थुलि वय्कलं त्रिकोणात्मक आकर्षणयात केन्द्रित यानादीगु दु । छस्वें गोंलालचा सामाजिक मान्यता व मूल्य मदुम्ह हुल्याः मेस्वे ललितमान सामाजिक मान्यता व मूल्य दुम्ह शिक्षितम्ह मिजं, स्वभावतः थुगु स्थितिइ मनू सामाजिक प्राणी जुगुलिं नं समाजय् मान्यता दुम्हेसित ग्राह्यता बीमाःगु स्वः तर थथे मजू । सिन्तलिचां गुण्डा हुल्याः लफंगायात ल्यल । सामाजिक मूल्य व मान्यता न्ह्याग्गु हे थजु । थुकिया कारण प्रतिशोध नं जुइफु । छायधाःसा गोंलालचां थम्हं मिसा कतःयाके वनीगु जुसेंलिं वं सह यायेफुगु मस्वुत

गुण्डाया आक्रोश पिज्वल । उकिं सिन्तलिचित घाः जुइक गोंलालचां दाल । थ्व स्वँय् वय्कलं गुकथं मूल्याङ्कन यानादिल, 'जिं बिचाः याना अमि न्हापा निसें हे गुप्त सम्बन्ध दइ मस्वुसा गोंलालचां थथे दाःगु छाय् जुइ ?"

विवाहित मिजं जुइमाः वा मिसा दकलय् न्हापां थः कलाः भाःतप्रति चेतनशील जुइ अले जक मेमेगु स्वँ व व्यक्ति पास्वे जुइ । 'प्रतिहिंसा' बास्वनय् रामसिंह लँय् करपिंसं धाःगु स्वँय् मेगु गनं छुं विचार यायेमफुत स्वालि थः कलाःया चरित्रय् शंका यायेगु यात । गुगुलिं यानाः स्वयं मानसिक आघातं थः पुकाः च्वनेमाल । कलातं याःगु अनैतिकता तप्यंक कलाःयाके नं न्यने छिंगु मस्वु । मेस्वे थम्हं नं स्वंगु मस्वु । अले व हे मानसिकताय् म्हगसय् नं कलाःया अनैतिक चरित्र हे जक स्वन । व मेगु मस्वु स्वप्नदोष गुगु म्वाःमदुगु विचारं पिदंगु स्वः । लिपा थम्हं वाःचाःबलय् थः हे पायुछि मजूगु चाल । थ्व फुक्क घटना यौनपास्वें पिदंगु स्वप्नदोष स्वः । कारण थम्हं थः कलाःयात ई बीमफुगु, कलाः थःपास्वें सन्तोष मदुगुया मानसिकता स्वः ।

'किचकन्या' बास्वनय् नं यौनया मिस्वां वय्कःयात विश्लेषण याकू । स्वयेबलय् २४ दँ निसें ४० दँ दुने न्ह्याक्व धाःसां ज्यूगु मलेजुया म्हबांयात मल्वय्क बुराम्ह पाजु धयागु अनमेल दाम्पत्य स्वः । यौनं सामाजिक मर्यादा मान्यता व मूल्ययात स्वनीमस्वु । अरु पह सःम्हसिनं जूसा ला छस्वे मानसिक मान्यता व मूल्ययात ल्यंकाः नं थःगु असन्तुष्ट इच्छायात पूरा यानाच्वनी धयागु सिद्धिचरणया 'किचकन्या' बास्वनय् दु । व हे छेंय् च्वनावंपिंसं, त्वाः बहाःयापिंसं सकसिनं व छेंय् किचकन्या दुगु कोथा धकाः थुइकल व कोथाय् च्वंवःपिंत वक्वसित सितुपातु वंक रूयाना बीधुंकल । गुम्हसितं स्यू व क्वँय् याना बीधुंकल तर वास्तविक स्वँ सुनां नं मस्यू । समाजया न्ह्याःने छगू अन्धविश्वासयात विश्वास याकाः बुह्मापास्वें सन्तुष्टि मदुम्ह अति हे चहपह, सःम्ह पाहांतय्त अति सम्मान यायेसःम्ह मलेजुं किचकन्याया रूप धारण यानाः थःगु अतृप्तियात तृप्त यायेगु छगू उपाय ज्वंगु जुल । थ्व पहलय् थः हे मिंचा समेत शिकार जुइगु स्थिति वसेंलि मलेजुम्हं किचकन्याया रहस्य उद्घाटन यानाबिल । यौनया अनैतिक भावना व सामाजिक नैतिक भावनाया द्वन्द्वय् लानाः सामाजिक नैतिकतां यौन अनैतिकतायात क्वत्यलाः यथार्थबोध याकेब्यूगु स्वः । किचकन्याया रूप धारण याःगु स्वँ छस्वाछें च्वंम्ह थः भाःतं समेत मस्यू ।

सिद्धिचरणया बास्वनय् मूलतः मध्यमवर्गया समाजय् पिदनीगु आर्थिक

समस्यात केन्द्रित जुयाच्वंगु स्वनेदु। 'ग्यातुगु घः' बास्वनय् दैनिक जीवन स्वर्च यायेत हे मदु मगाः मचाः जुयाच्वंगु परिवारय् याकः म्ह्याय् जक जूसां नं इच्छापूर्ण जुइक स्वर्च यायेफुगु मदु। न्ह्याम्ह नं अ्रबुया थः सन्ततियात सुस्वं, इज्जतदारकथं म्वाकेगु मनोकांक्षा जुइ, उकिं द्वःछिं दां म्ह्याय्या विवाह यानाबीत त्याय् कयाहःगुली गुसःवंगु इयरिङ्ग न्यानाः म्ह्याय्यात करपिनिगु न्ह्यःने फुर्ति यानाः क्यनाबिल तर व्यवहारया लागि रुन् आर्थिक समस्या पिदनीगु जुल।

'मनूया मन' बास्वनय् नं आर्थिक समस्यायात क्यनादीगु दु। सिन्तलिया मांपिं आर्थिक कमजोर जूगु कारणं यानाः अ्रशिक्षितम्ह सिन्तलियात विवाह यायेगु दृढइच्छा यानाच्वंम्ह शिक्षितम्ह मिजंनं सिन्तलिया मांयात सच्छिसाहि दां बियाः न्यायेत स्वःगु हे मांम्हेसिगु मनय् शिक्षित व्यक्तिं जालय् क्यंकेत याःगु दयाया अ्रनुभव जुल। गुकिया प्रतिक्रियाकथं 'इहिपाया दकलय् क्वह्यंगु मू दया' धयागु सः पिज्वल गुगु स्वाभाविक स्वः। विवाह ज्वलिंज्वः स्तरपिं नापजक सफल जुइ। उच्चस्तर व निम्नस्तरया वर्गय् इहिपा जुल कि लिपाया दाम्पत्य सम्बन्धय् दयाया भावना न्ह्याना वयाच्वनी धयागु विचारं निम्नस्तर नाप हे इहिपा न्ह्याकातःगु दु।

'किचकन्या' बास्वनय् नं सुरुइ अ्रबुया २२ तका दां हिनामिना याःगु आर्थिक समस्यां पिदंगु समस्याया मूल कारण स्वः। गुगु कारणं काय्मचां छैं तक नं त्वःतेमाल।

वय्कःया दकलय् चर्चितगु बास्वं स्वः 'नारी हृदय'। स्व. गुरूप्रसाद मैनाली व स्व. गोपालप्रसाद रिमाल भाजुपिं थें वय्कः नं न्ह्यसु मचा व चिरिमांया दथुइ सम्झौताया केन्द्रविन्दुइ मदु। चिरिमंम्हसिया थः हे मचा मदुतले सम्झौता कथं चिरिमांम्हं छुं भचा न्ह्यसुमचायात माया बीगु याःसा थः हे मचा दयेकाः न्ह्यसुमचां चिरिमांया माया कायेगु धयागु अ्रसम्भव स्वः। यदि चिरिमामं छुं माया बिल धाःसा नं समाजया न्ह्यःने क्यनेत जक स्वः, व धात्थेंगु माया मस्खु। न्ह्यसुकाय् नं न्ह्याथें जाःगु थाकुगु ज्या याःसां माया याःसां नं चिरिमामं मनं दुनेनिसें मतिना यायेगु जुइमस्खु। उकिं वय्कलं 'नारी हृदय'स वाफय् वयाच्वंगु चान्हय् चिरिमांया काय् सातु वनाः फारा जुयाच्वंबलय् ग्वारा गुभाजु वैद्य सःताहयाः क्यनाब्यूबलय् न्हयसुकाय्यागु प्याःगु वसः त्वःतकाब्यूबलय् 'थ्व स्वं सुभद्रयागु चिन्ता ज्वाला साम्य जुल जुइ धकाः भद्रमानं बिचाः याःगु स्वःसा जिं धाये वं नारी हृदययात संगुबःछि हे मथू' न्ह्यसुमचा दुम्ह कलाःया भाःतयात न्वानाच्वंगु स्वः।

५. नाटककारया रूपय् कवि सिद्धिचरण

कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठजुयात नाटककारया रूपय् म्हस्यूपिं आपालं म्हो हे जक दइ। छाय् धाःसा वय्कलं कविता गुलि च्वयादिल उलि नाटक च्वयामदी। उलि जक मखु निबन्ध व बास्वंति हे जक नाटक विधायात ज्वनादीगु स्वः। वय्कःया बहुप्रतिभाशाली साहित्यिक अभिरुचिया मनस्थिति कविता बाहेक साहित्यया मेमेगु विधा सृजना यायेगु कुतकुति पैदा जुल। थुकिं यानाः नाटक विधाय् जक छाय् ल्हाः मन्ह्याके धयागु भावनां प्रेरित जुयाः ने.सं. १०९५ स दकलय् न्हापां नेपालभाषाया माध्यमं नेपाःया छम्ह शहिद दशरथ चन्दया जीवनीनाप सम्बन्धगु घटनायात कयाः चिकिचाहाकःगु 'मतिनाया स्वेलय् दशरथ' नामं नाटकचा छप च्वयाः 'फी' थ्यंल्याः १५५ स प्रकाशित यानादिल। गुगु वय्कःया नाटक विधाया स्यलय् श्रीगणेशाय नमः स्वः। नाटक च्वयेगु धयागु उलि अःपु मजू धयागु अनुभवं स्वः वा छम्ह कवि जुयाः नाटक विधाय् ल्हाः तयेगु धयागु उपयुक्त मजू धयागु भावनां स्वः, थ्व धुंकाः वय्कलं आपाः दँतक नाटक विधाय् ल्हाः तयामदी। स्वयत ला वय्कःया बीत्यंगु जीवनया इलय् वय्कलं ल्याय्म्हगु इलय् गुलि साहित्य सृजना यानादीगु स्वः उलि यानामदी अथेसां गुदँ फ्दिँ लिपा हानं नं ने.सं. ११०५ स 'न्हसला' ल्याः १४ स वय्कःया गुरु महाकवि सिद्धिदासया जीवनीनाप स्वापू दुगु घटनाय् केन्द्रित यानाः 'लिलावतीया छेँय् सिद्धिदास' धकाः मेगु निगूगु एकांकी नाटक नेपालभाषां हे च्वयादिल। नेपालभाषां निगू निगू नाटक च्वयादी धुसेंलि बहुभाषिक साहित्यकार सिद्धिचरण श्रेष्ठया ब्रह्मं नेपाली भाषायात पक्षपात यानादीगु थें साहित्यिक क्षेत्रं मूल्यांकन मयायेमाः धयागु भावनां वि.सं. २०४५ सालय् 'गरिमा' दँ ६ पूर्णाङ्क ७१ स नेपाली भाषां 'चोर' नामं छगू नाटक प्रकाशित यानादिल। आःतक लुयाच्वंगु वय्कःया थ्व हे स्वंगू जक नाटक स्वः। थ्व स्वंगू नाटक मध्ये 'चोर' नाटकयात नेपालभाषां अनुवाद यानाः फणीन्द्ररत्न बज्राचार्यजुं 'नारी-हृदय' सफुतिइ सम्पादन यानाः कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठया बारे अध्ययन अनुसन्धान याइपिं अन्वेषक बुद्धिजीवि व साहित्यप्रेमीपिंत अःपुका बियादीगु दु।

'मतिनाया स्व्यलय् दशरथ' व 'लीलावतीया छेँय् सिद्धिदास' नाटक दुःस्वान्त जूसां 'स्वँ' छगू प्रगतिशील विचारया समाजवादी सिद्धान्तय् केन्द्रित जुयाच्वंगु प्रतीकात्मक नाटकया दसू स्वः। शहिद दशरथ चन्द व महाकवि सिद्धिदास अमात्यया जीवनया घटनाय् अधारित यानाः च्वयादीगु नाटक 'मतिनाया स्वयलय् दशरथ' व 'लीलावतीया छेँय् सिद्धिदास' निगुलिं नाटक आःतक इतिहासकार व

साहित्यकारपिंसं स्वंके मफुगु व गनं उल्लेस्व यानामतःगु थःगु हे चिन्तनशीलतां स्वंकाः अभिव्यक्त यानातःगु छगू वियोगान्त श्रृंगार रस प्रधानगु जूसा करुणात्मक वियोगान्त रसप्रधानगु नाटक स्वः । निगुलिं नाटकया अध्ययन यायेबलय् दशरथ चन्दया देशप्रेमप्रतिया भावना व थःत विवाहया लागि क्वःछिनातःम्ह राणा परिवारया म्ह्याय्मचा जुल्फिया प्रतिया कर्तव्य निगू कर्तव्य नं बोधगम्य जू तर राष्ट्र व राष्ट्रय् दुने च्वंपिं जनतातय्त मुक्त यायेगु ज्याय् थःत फ्याये धुंकूम्ह दशरथ चन्दं व्यक्तिगत इच्छा, आकांक्षायात हाकुतिनाः राष्ट्र व जनताया मुक्तिइ थःत फ्यायेगु कथं दृढ यानाः क्यनातःगु छस्वें शहिदया महानतायात न्ह्यब्वयादीगु दुसा दशरथयात थम्हं हे यानाः कायेगु मनोरथ ज्वनाः वयाथाय् वःम्ह जुल्फियाया पदार्पण कवि सिद्धिचरणया 'उर्वशी' स्वण्डकाव्य दुने अर्जुनयात थःगु तृष्णाय् लिप्त यायेत वःम्ह उर्वशीया घटनानाप लसि वः । गथे उर्वशीं अर्जुनयात थम्हं यानाः कायेगु मनोकांक्षा त्वःतेमाल अथेतुं जुल्फिया नं दशरथयात थम्हं त्वःताः वनेमाल । तर उर्वशीं थें प्वंगु नुगः ज्वनाः अर्जुनया कोथां पिहां वनेगुया पलेसा शोषित, पीडित, अन्याययया भूमरिइ लानाच्वंगु राष्ट्रियता व जनताया विरोधय् संघर्ष यानाः स्वतन्त्रताया लँपु न्ह्याकेगु राष्ट्रप्रेमया भावनाय् थःम्हं सहयोग बियाः योगदान बीगु भावनाय् लिहांवल । उकिं 'मतिनाया स्व्यलय् दशरथ' नाटक वियोगान्त जुयाः नं विप्रलम्भ संयोगान्त स्वः । दुस्वान्त जुयाः नं सुस्वान्तया आभास दुगु देशप्रेमया भावनां प्रेरितगु नाटक स्वः ।

'मतिनाया स्व्यलय् दशरथ' नाटकय् नाटककार भाजुं राणातय्गु विरोधय् पलाः ल्ह्वनेत राणातय्गु क्रियाकलाप गुकथं सिल धयागु स्वँ सिइकेगु छगू संकेत नं वय्कलं थ्व नाटकय् बियादीगु दु । शहिद दशरथ चन्दयात राणा परिवारया म्ह्याय्मचा छम्ह इहिपा यानाबीत दोलाजि यायेगु मनसुवाकथं छुं दँतक दरबारय् लहिनातये धुंकूगु स्वः । गुगुलिं तीव्र बुद्धि दुम्ह वातावरण स्वयाः अध्ययन यायेफुम्ह दशरथ चन्दं राणा परिवार दुनेया पारिवारिक कलह, शक्ति संचयया होडबाजी, जनताप्रतिया अन्याय आदिया दुग्यंगु अध्ययन यायेगु मौका जुल । प्रजातन्त्रया लागि मू मू समस्यायात थुइकाः जनतातय् थाय् तक न्ह्याकेगु ज्या जुल । उकिया मू कारण दरबार दुने सर्वसाधारण दुथ्याःगु कारणं स्वः । वय्कलं थःगु आत्मायात राणातय्गु दोलाजि जुयाः समर्पित यानामदीसे वय्कलं थःगु आत्मा जनताया लागि क्यनादीगु स्वः । गुगु घटनां नाटककारया भावुक मनयात थिल, उकिया प्रतिफल नाटक जुयाः सृजना जुल ।

सिद्धिदासया जीवनय् सरस्वतीं बास यात तर लक्ष्मीं गुबलें साथ मबिल उकिया

प्रतिफलं थःगु जिम्मेवारी लाःगु आर्थिक बोझ पिदंगु समस्याया समाधान यायेमफुत गुकिं यानाः सिद्धिदासया थः दाजुकिजापिं नाप ब्यागलं च्वनेमालीगु धयागु ला स्वाभाविक स्वः तर थः सुस्व दुःस्वया जीवनसहेली कथं हनेमाःम्ह कलातं समेत वयागु दुःस्वय् सहयोग मयाःगु कारणं विरामी जुयाः जीवनया अन्तय् थः केहेँ लिलावतीया छेँय् च्वंवंगुया घटनां सिद्धिदासया विद्यार्थी सिद्धिचरणजुयात आपालां अन्तर हृदयय् थ्यूगु जुइमाः । विरामीबलय् स्वयं नाटककार भाजुं थः गुरुयात नं बरोबर क्नाः स्वःकाःगु जुइमाः । उकिं हे वयकलं सिद्धिदास मदुगुया दुस्वं च्वंपिं कथं प्रकृतिप्रेमी कविजुं प्रकृतिया गतिविधि औंसीया चान्हस्या वातावरण तुइसेच्वंक पुगाइगु, च्वापुं त्वपुयातःगु पहाड आदि आदि सिद्धिदास सिनाः स्वःगु, पहाडं बर्स्वि तपुलिं पुगु आदि क्यनाः प्रकृतियात दुःस्वं तयाबियादिल । व हे भावना कवितायू व्यक्त यानाः नं वयकःयात समवेदनशील मनय् सन्तोष मजूगु जुइमाः । वयकःया भावुक मनय् आपालं छाप लानाच्वंगु जुइमाः उकिं वयकलं सिद्धिदासया मृत्यु न्ह्याः हे थः केहेँमयजु लीलावीतया छेँय् आश्रय काःवंगुया घटनां प्रेरित जुयाः 'लीलावतीया छेँय् सिद्धिदास' नाटक च्वयाः थःगु असन्तोष मनयात शान्ति बीगु स्वयादीगु स्वः । वयकःया हृदय नं लीलावतीया महानम्ह म्ह्यायमचा स्वंकातःगु दु । दाजुप्रति आदर दुम्ह ममतामयी म्ह्यायमचा स्वंकादीगु दु । थ्व हे गुणं नं सिद्धिदास अमात्यया मृत्यु न्ह्याः थःगु इच्छा सुनां नं लुधंका ब्यूसा केहेँ जुइ धकाः कीगु समाजया परम्परागत धारणायात हाकुतिनाः विरामीगु इलय् केहेँयाथाय् वनाः च्वंकाल, थःगु इच्छा नं पूर्ण यानाबिल ।

सिद्धिदासया यथार्थ जीवनय् सिद्धिदास थः केहेँ लीलावतीया छेँय् मृत्यु जूगु मस्वु, पशुपति आर्यघाटय् मृत्यु जूगु स्वः, तर सिद्धिचरणं उगु ईया परम्पराया विरोध याये थें यानाः केहेँमयजु लीलावतीया छेँय् थःगु सम्पूर्ण इच्छा पूरा यानाः मृत्यु जूगु क्यनादिल । परम्परा मान्यता कथं थःगु हे छेँय् जक मृत्यु जुइज्यू, मेपिनिगु छेँय् मृत्यु जुइ मज्यू धयागु धारणाया विरोध यासें विरामी जूम्ह सिद्धिदास थः केहेँयाथाय् वंगु धयागु हे मृत्यु जुइगु स्वनाः वंगु स्वः ताकि विरामीम्ह थः सिद्धिदासयात केहेँपास्वें सुसाकुसाः याकाः हानं म्वायेगु मनोकांक्षां काःगु मस्वु मृत्युया लागि काःम्ह सिद्धिदासया मृत्यु नं अन हे क्यनादीगु यथार्थ घटना मस्वुसां अति स्वाभाविक घटना प्रस्तुति स्वः ।

वयकःया प्रतीकात्मक नाटक 'स्वुँ' नेपालीया 'चार' नाटकया अनुवाद स्वः । वयकलं थ्व नाटकय् प्रेमबहादुर कसाःया 'खबरदार' बास्वनय् गथे समाजय् म्वानाच्वंपिं उच्चवर्ग, मध्यमवर्ग निम्न वर्गया नापनापं शिक्षित, अशिक्षित दक्व दक्व

हे स्वुँ स्वनादीगु स्वः अथेतुं वय्कलं नं थ्व नाटकय् समाजय् च्वंपिं दक्व हे स्वुँ स्वंकादिल । तर समाजय् भलादमी धकाः प्रतिष्ठित जुयाच्वंपिंसं धाःसा थःपिं स्वुँ मस्वु, तर नयेगु च्वनेगु व पुनेगु मदयाः मेहनत यानाः ज्या यायेगु मनसुवाः दुसां ज्यायागु अवसर मदुगु कारणं पित्याःगु प्वाःया लागि विवशतापूर्वक स्वूपिं मनूतय्गु स्वुँ धकाः पतकी तयेगु यानाच्वन । समाजया उच्चवर्गयापिंसं थःगु भौतिक वैभावया लागि यानाच्वंगु ततःधंगु स्वुँज्या धकाः समाजं महसूस यायेफुगु मस्वु । थुकिया हे विरोध नाटककारं यानादीगु दु ।

वय्कःया दृष्टिइ स्वइगु धयागु दुपिंके हे जक स्वइगु स्वः, मदुपिंके स्वइगु मस्वु । थ्व शतप्रतिशत ध्रुवसत्यया स्वँ स्वः । दुपिंके स्वयाः मदुपिंत बीगु वा मदुपिनि लागि स्वर्च यायेगु धयागु स्वुँज्या जूसां बांलाःगु ज्या स्वः । थुकिं समाजय् भयावह आतंक, विसंगति थेंजाःगु घटना ब्वलंकीगु मस्वु उकिया पलेसा मदुपिंत बियाः, मदुपिनि लागि स्वर्च यानाः समाजय् सम्पन्न व विपन्न वर्गया भेदभावया गाः थनाः समाजय् वर्गसमान हयेगु छगू पद्धति स्वः । उकिं वय्कलं थःगु नाटकय् वय्कःया ल्याय्म्हबलय्याम्ह येँया नामुद स्वुँ ग्यांचाया स्वुँज्यायात अति सम्मानपूर्वक स्वीकार यानादीगु दु । अरु त्वालय् च्वंम्ह ग्यांचा स्वुँ स्वुँ जुयाः नं अति शोस्विनम्ह स्वुँ स्वः । वं स्वुया हयागु धन थम्हं संचय यानातइम्ह मजूसे इलय् ब्यलय् दबू प्यास्वं ल्हुइकाः कलाकारपिंत धाः थें सन्तोष जुइकथं ध्यबा बियाः, गुबलें प्यास्वं हुइकीगु जूसा गुबलें गरिब मदुपिंत नयेगु त्वनेगु पुनेगु नसा वसः इनाः, गुबलें तास म्हितकाः आम्दानी याःसा आम्दानी जुगु ध्यबा त्याकबाः धकाः मचातय्त इनाबीगु गुगु गुण स्वः व प्रति आकर्षित जुयाः नाटकय् ग्यांचा स्वुँयात न्ह्यब्वये हयादीगु दु ।

वय्कःया स्वुँ धायेवं वयागु मन नं मभिने हे माः धयागु सामाजिक धारणाया विरोधी स्वः । वाध्यतावश स्वुँ जूम्ह वा विषम सामाजिक वर्गय् समानता हइपिं स्वुँत मभिंपिं मस्वु । स्वुँया नं मन दु, हृदय दु, विवेक दु अले व नं समाजय् प्रतिष्ठित कथं म्वायेगु अधिकार दु । स्वुँ जुयाः नं यथास्थितिबोध जुइपिं स्वुँ नं दु । स्वुँया कारणं वा गरिबीया कारणं भताभुंग जूगु यथार्थ समाजयात थुइके फुगु स्वुँया मन दु । स्वुँ जूम्ह व्यक्तियात स्वयां स्वुँयागु समाज व देशया व्यवस्थाप्रति वय्कः सन्तोष मजू । ज्या यायेगु इच्छा दयाः नं ज्या बीमफुगु देशया व्यवस्थाप्रति स्वुँ जूगुया दोष दु । स्वुँ धकाः अपहेलना याइगु समाजयात वय्कलं दोष बियाच्वंगु दु । वय्कःया दृष्टिइ स्वुँ अज्याःपिं स्वः गुपिं थःगु भौतिक सुखया लागिं वैभवपूर्ण

जीवनया लागि मदुपिं जनतायाके शोषण यानाः सम्पन्न जुइपिं उच्चवर्गयापिं मनूत स्वः । नये मस्वनाः च्वने मस्वनाः थःगु माःगु आवश्यकता पूर्तिया लागि स्वइपिं स्वँत विसंगतिपूर्ण समाजय् समानता हइपिं स्वः । समाजय् च्वनेबलय् स्वयां जेल दुने सुविधायुक्त चाइपिं स्वँतय्त प्रशासनं ज्वनाः कुनाच्वंगु घटनायात वय्कलं देशया व्यवस्थां मनू म्वायेत माःगु आधारभूत यायेमफुगुया हाथ्या स्वनादीगु दु । समाजय् च्वनाः नये मस्वंपिं च्वनेत थाय् मदुपिं मनूतय्गु लागि तःधंगु वा चीधंगु मालसामान स्वयाः ज्वन धाःसा छुं मस्वुसां नयेगु व च्वनेगुया समस्याया ला समाधान जुइगु स्वँ गरिबीं जगडे जुयाच्वंपिं मनूतय्गु समस्याया अस्थायी समाधान नं मस्वु धायेमफु ।

६. मिसाप्रतिया धारणा

वय्कःया बास्वं विधा व नाटक विधाय् दुथ्याःपिं मिसा पात्रया प्रस्तुतिया दृष्टिकोणं वय्कःया मिसाप्रतिया धारणा स्पष्ट मस्वुसां स्वसुं भुनातःगु दृश्य दुने छुं छुं धारणा स्वनेदु । स्वय्त ला बास्वं विधा व नाटक विधाया ई स्वात्तुं स्वाःगु ई मजूसे आपालं दँ पाः । बास्वं विधा ज्वनादीबलय् नाटक विधा स्वने हे मदुनिगु स्वः । गथे बास्वं व नाटक विधाया ई पाःगु स्वः, मिसाप्रति बास्वं विधाय् दृष्टिकोण व नाटक विधाय् दृष्टिकोण स्वः । बास्वं विधाय् स्वनेदुपिं मिसापात्र न्ह्यसुकाय्प्रति ममता मदुपिं, निर्दयी चिरिमां, माया हें याःसां करपिनिगु मिस्वाय् थःत भिं धायेमाः धयागु मनसुवाः दुपिं मिसात, थःगु छेँया आर्थिक अवस्थयात मल्वय्क मूवंगु तिसा तीपिं मिसात, समाजय् थःगु प्रतिष्ठित जुइमाः धयागु इच्छाया लागि थः प्रेमीपिंत धोका बीपिं मिसात, अनमेल विवाहं यौन सन्तोष मदुपिं मिसातय्सं किचकन्याया रूप धारण यानाः सन्तोष कयाच्वनीपिं मिसापिं आदि मिसापात्र दु । वय्कलं नारी शक्तिया परिचय यायेगु कथं समाजय् भिंकेगु स्वयां मभिंगु व समाजय् सामाजिक विसंगति हइपिं मिसा पात्रयात न्ह्यब्वयादीगु दु । मांया मातृत्वया भावना व दाजुयात आदर याइपिं मिसापिं नं वय्कःया बास्वनय् स्वनेदु । वय्कः समग्र बास्वंचात प्यास्वंत स्वयेबलय् वय्कःया बास्वनय् भिंपिं भिंगु स्वभावयापिं मिसात स्वयां मभिंगु चरित्रयापिं मिसात क्यनेगु जूगु स्वनेदु । अले गुम्हं गुम्हं मिसापात्र फुक्कं भिंगु गुण दयाः आदर्शपिं जक नं मस्वु, मभिंगु गुण दयाः मभिंपिं नं मदु भिंगु नं मभिंगु नं ल्वाकज्याःगु गुण दुपिं मिसापत्रत स्वनेदु । केहेँ व मांप्रति भिंगु विचार जूसा मेगु स्तरयापिं मिसातय्गु गुम्ह मभिंपिं जूसा गुम्हं भिंगु व मभिंगु निगुलिं गुण दुपिं पात्रत न्ह्यब्वयादीगु दु ।

नाटक विधाय् वय्कलं मिसाप्रति स्वयेगु दृष्टिकोण परिवर्तन यानादीगु दु ।

स्वयृत ला गुम्हं लीलावती थेंजाःपिं दाजुप्रति श्रद्धा दुपिं मिसामचा, शहिदया जीवनय् दुस्वःवःम्ह मतिनामि थेंजाःपिं मिसापात्र भिंपिं जक मस्वु थज्याःपिं मिसापिं मिजंतय्गु प्रगतिइ अदृश्य कथं ग्वाहालि यानाः प्रोत्साहन बिइपिं स्वः । समाजय् निम्नस्तर दुने विचलित जीवन हनाः नं नारीत्व कुतुं मवंकुसे जीवनया समस्यानाप सामना याइपिं मिसापिं नं वयकःया नाटक विधाय् स्वनेदु । बास्वं विधाय् मिजंतय्सं मिसातयृत गनं गनं नारीत्वय् शंकाः यानाः स्वइपिं मिजंतय् मिसात भाःतं शंका याःथें मजूसे नारीत्व रक्षा यानाः म्वाइपिं पात्रत दु । नाटक विधाय् वयकलं मिसातयृत अप्वः आदर्श, सम्मानित, प्रोत्साहित शक्ति, त्यागी कथं मिसातयृत प्रस्तुत यानादीगु दु ।

अन्तय् वयकः छम्ह प्रतिष्ठित कवि जुयाः नं बहुआयामिक साहित्यिक प्रतिभाशाली व्यक्तित्व दुम्ह साहित्यकार स्वः । वयकःया साहित्यिक प्रतिभाय् गुलि गुलि चिन्तनशील जुयाः स्वल उलि उलि वयकःया साहित्यिक गहिराइ दुने वयकःयात बहुरूपी व्यक्तित्वयात म्हसीकेगु अवसर दइ । वयकःया जीवन दर्शन, वयकःया सैद्धान्तिक दृष्टिकोण, भावनात्मक संसार अले उकी दुनेया कल्पना आदि । वयकःयात पुराण, जातक, रामायण, महाभारत सफुतिं गुलि थ्यू उलि हे वयकः म्वानाच्वंगु समाजया परिवेशय् म्वानाच्वंपिं नामुदपिं महान् व्यक्तिपिंसं थ्यू उलि हे समाजय् विसंगति हयाः म्वानाच्वंपिं मनूपास्वें नं प्रभावित जू तर वयकःया चिन्तनशील विचार व समाजया साधारण विचार पाः । वयकलं वयकःया साहित्य दुने सृजना याइपिं पात्र अर्जुन, उर्वशी, राम थें ज्याःपिं ग्रन्थय् दुने जक म्वानाच्वंपिं नं वयकःया साहित्यिक सृजनाया पात्र जूसा गंगालाल, दशरथ चन्द, सिद्धिदास थेंजाःपिं थः नेपाःया इतिहासय् विशेष उल्लेखनीय योगदान बियादीपिं नं दुथ्याः । अले समाजयात स्व्यानातइपिं गोंलालचा, ग्यांचा थेंजाःपिं पात्र नं वयकःया साहित्यिक कृतिदुने दुथ्याः । वैदिकाकालं सृजना जूगु ग्रन्थय् दुथ्याःगु घटना जुइमाः वा वयकः म्वानाच्वंगु इलय् समाजय् दुपिं मनूतय्गु चरित्र व घटना जुइमाः, वयकलं थौंया वातावरणयात ल्वयक साहित्यय् बीमाःगु गुगु सत्य, सुस्व, आनन्द स्वः थः हे म्वानाच्वंगु परिवेश जक मस्वु, सर्वसाधारणंनिसें अति भावुक विद्वद्वर्गपिंत नं समानुपातिक ढंगं सन्तुष्टि बीफुगु वयकःया साहित्यप्रतिया साधना, सम्पूर्णता व त्यागया प्रतिफल स्वः धायेगु अत्युक्ति जुइमस्वु ।

•

'नेपाल' ऋतुपौ

कविरत्न सिद्धिचरण श्रेष्ठ लुमन्ति ल्याः, दँ ४२, थ्यंल्याः ६७, ने.सं. ११९४

मोतिलक्ष्मीजुया बास्वं विधा

मल्लकालंनिसें नेपालभाषा साहित्यया धुकू जायेकेगुलिइ मिजंच्वमिइ जक सीमित मजूसे मिसाच्वमिपिं नं स्वनेदु । मल्लकालय् मिसाच्वमि विशेष यानाः लाय् कूदुनेयापिं लानिपिं जक हे सीमित नापं विधागत रूपय् नं काव्यविधा छगुलिइ जक सीमित । थौं क्वीसं स्वनाच्वंपिं मिसाच्वमिपिं छगू विधा स्वयां आपाः विधा ज्वनाः न्ह्याना वयाच्वंगु स्वनेदु । स्वयृत ला नेपालभाषाया साहित्यया क्षेत्रय् मिसाच्वमिपिं मदुगु मस्खु, दु । तर निरन्तर रूपं साहित्य साधनाय् न्ह्याः वनाच्वंपिं आपालं म्हो जक स्वनेदु । नेपालभाषाया साहित्य साधनाय् निरन्तर रूपं स्वनेदयाच्वंगु तग्वःगु सक्कलिगु मोति स्वः स्व. चित्तधर 'हृदय'या केहेँ मय्जु मोतिलक्ष्मी ।

स्वयृतला नेपालभाषाया मिसा च्वमिपिनिगु बारे छुं बांलाक अध्ययन अनुसन्धान मजूनि उकिं नेपालभाषाया मिसा च्वमिपिनिगु बारे छु गथे धकाः धायेमफुनि । आःतक स्वनेदुपिं नेपालभाषाया मिसा च्वमिपिं मध्ये बहुप्रतिभाशाली मिसाच्वमिपिनि दकलय् न्हापांम्ह मोतिलक्ष्मी हे स्वः धायेगुलिइ पाय्छि हे जुइ । नेपालभाषा साहित्य पुइकाः यंकेबलय् दरबारय् दुने मिसाच्वमिपिं दःसां सर्वसाधारण कथं मिसाच्वमिपिं स्वनेमदु। पुनर्जागरणकालय् मिसाच्वमिपिं छम्ह हे स्वनेमदु अनं लिपा नेपालभाषाय् मिसाच्वमिपिं स्वनेदुगुलिइ दकलय् न्हापां मोतिलक्ष्मीजु हे स्वः । उकिं नेपालभाषा साहित्यया लागि वयूकः सर्वसाधारणपास्वें दकलय् न्हापांम्ह मिसाच्वमि स्वः ।

नेपालभाषाया साहित्यय् मोतिलक्ष्मी धकाः धायेबलय् निबन्धकार कथं स्वयेगुयाः तर मोतिलक्ष्मी छम्ह निबन्धकार जक मजुसे कवयित्री, बास्वंच्वमि नं स्वः । बहुप्रतिभाशाली मोतिलक्ष्मीजु आपाः यानाः निबन्धपास्वे न्ह्याः धयागु स्वँ ने.सं. १०७८ पास्वे प्रकाशित जूगु 'मोतिमाः' निबन्ध संग्रह व ने.सं. १०८० पास्वे प्रकाशित जूगु 'संघ' प्रबन्धं स्पष्ट याः । 'मोतिमाः' निबन्ध संग्रहलय् दुथ्याःगु 'प्रेम

व मैत्री' छपुबाहेक फुक्क निबन्ध पत्रपत्रिकाय् न्हापा प्रकाशित जुइधुंकूगु निबन्धया संग्रह यानाः सफूया रूपय् प्रकाशित यात। वय्कःया निबन्ध हे जक पत्रपत्रिकाय् इलय् ब्यलय् प्रकाशित जू।

मोति बाखंपुचःया पृष्ठभूमि

मोतिलक्ष्मीजुं च्वयादीगु थीथी पत्रपत्रिकाय् प्रकाशित जूगु बास्वं संकलन यानाः न्हूकथं नामाकरण याइगु स्वः 'मोति बास्वंपुचः'। थ्व बास्वंपुचः अप्रकाशिततिनिगु स्वः। अय्सां थ्व बास्वंपुचःया थःगु हे अमूल्य विशेषता दु। थ्व सफू पञ्चभलादमीपिनिगु न्ह्यःने मोतिलक्ष्मीजुं ७७ दँया जन्मदिंकुन्हु थम्हं हे विमोचन यानादीगु बास्वंपुचः स्वः।

ने.सं. ११०६ दिल्लाथ्व १२ शुक्रवारकुन्हु गुरु काशीनाथ तमोट, सरस्वती, प्रेम सायूमिपिं लँय् नापलात। गन वनेत्यनागु धकाः न्यना। 'मोतिनिनियाथाय् नु' धकाः धाल। अपिं नापं जिं नं मोतिलक्ष्मीजुया छेँय् वना। लिपा अन तिमिला रञ्जित नं वल। सरस्वतीयाके च्वंगु गोरस्वापत्रं प्वःचिनातःगु छगू फाइल आकारया प्वः फ्यँफ्यं स्वँ जुल मोतिलक्ष्मीजुनाप। 'थौं मोतिनिनिया जन्मदिन मस्खुला ?' धकाः न्ह्यसः तल। वय्कलं 'मस्यू' धकाः न्हिलादिल। छुं भचा ईतक जिपिं सकलें वाताहां च्वना। कारण - मोतिनिनियाथाय् छुं जन्मदिनया चिं स्वनेमदु। लिपा गुरु काशीनाथं 'स्वः स्वः' धकाः धयादिसेंलि मोतिनिनि नं 'छिकपिंसं धासेंलि स्वइ हे जुइ' धकाः न्हिलादिल। अनं सरस्वतीं ह्याउँगु भ्वँतं प्वःचिनातःगु छप्वः लिकाल, नापं गुलाफ, लाहुरेस्वां दुगु स्वां छम्हू नं लःल्हासें 'छिगु ७७ दँया जन्मदिंया लसताय् चिकिचाधंगु देछा' धकाः लःल्हात। अनं जिपिं न्ह्याम्हेसिगु (काशीनाथ, सरस्वती, तिमिला, प्रेम सायूमि व जि) न्ह्यःने ह्याउँगु भ्वँ फ्यनादिल। थीथी पत्रपत्रिकाय् प्रकाशित जुइधुंकूगु छिपु बास्वंमुना फोटोकपि यानातःगु सफूचा जुयाच्वन। स्यूपिं ला उलि आश्चर्य मचाः, मोतिनिनि तच्वतं आश्चर्य चायादिल नापं मस्यूपिं नं। बास्वं स्वनादीबलय् मोतितिनि 'ई... गनं जक कुयाः मुंकादिल' धकाः न्हिलादिल। लिपा दक्वसिनं मोतिनिनिया ताःआयुया कामना यात। सरस्वती तुलाधरं सम्पादन यानादीगु थ्व सफू लिपा प्रकाशित जुल।

पत्रपत्रिकाय् चिचाः दनाच्वंगु मोतिनिनिया बास्वंत मुनाः 'मोति बास्वंपुचः' धकाः नामाकरण यायेगुलिइ सरस्वती तुलाधरयात 'मोतिमाः' निबन्ध संग्रहपास्वें प्रभावित जूगु स्वँ देछां स्पष्ट जू।

मोति बाखंपुचःया परिचय

च्यापु नेपालभाषा व नेपाली भाषां निपु यानाः छिपु बास्वं दुथ्याःगु मोति बास्वंपुचः ने.सं. १०५५ निसें ने.सं. १०८० तक २५ दँया दुने रचना जूगु नेपाली भाषाया 'शारदा' पत्रिका व नेपालभाषाया धर्मदूत, धर्मोद, नेपाल, बास्वंपुचः व न्हूबास्वंपुचलय् प्रकाशित बास्वंत स्वः । वि.सं. १९९२ स 'शारदा' पत्रिकाय् पिदंगु बास्वं 'रोदन' व 'पुनर्विववाह' नेपाली भाषां जूसां वि.सं. २००१ सालय् दकलय् न्हापां 'लँ' 'धर्मदूत', ने.सं. १०६७ या 'कुर्लिम' ने.सं. १०७० या 'ब्यकुं', ने.सं. १०७९ या 'स्मृतिया मूर्ति' व 'पौ' 'धर्मोदय' पत्रिका, ने.सं. १०७०, 'समाप्ति' 'बास्वंपुचः' व ने.सं. १०८० स 'छ्याकः' न्हू बास्वंपुचलय् नेपालभाषां प्रकाशित जुगु बास्वंत स्वः । थ्व बास्वंपुचलय् मोतिलक्ष्मीजुया दकलय् न्हापांया 'रोदन'निसें दकलय् लिपा प्रकाशित जूगु 'छ्याकः' बास्वंतक दुथ्याः ।

नेपालीभाषाया बाखं

मोतिलक्ष्मीजुं बास्वंया स्व्यलय् दकलय् न्हापां नेपाली भाषां थःगु च्वसा न्ह्याकादिल । स्वय्त ला नेपाली भाषां बास्वं च्वयादीगुलिइ वय्कःया थःगु प्रतिभा नेवाः समाजय् जक सीमित मजूसे नेपाली भाषाया क्षेत्रय् नं परिचित जुल । मोतिलक्ष्मी धाल धायेवं नेपालभाषाया साहित्य क्षेत्रय् मिसाच्वमि कथं अग्रजम्ह च्वमि स्वः । थुकिया श्रेय प्रत्य वा अप्रत्यक्ष रूपं 'शारदा' पत्रिकायात मब्यूसें मगाः । स्वय्त ला वय्कःया साहित्य सृजना याकेगुलिइ वय्कःया हे दाजु चित्तधर 'हृदय'या ल्हाः नं मदुगु मखु । चित्तधर 'हृदय'या प्रेरणा व शारदा पत्रिकाया माध्यमं वय्कः छम्ह मिसाच्वमि जुयादिल ।

पत्रिका जक दयां मगाः, पत्रिका म्वाकातयेगुया लागि पत्रिकायात ल्वःगु साहित्यिक रचना नं आवश्यक । उबलय् छगू हे जक साहित्यिक पत्रिका 'शारदा' प्रकाशित जुल । उगु पत्रिका म्वाकेगु कर्तव्य साहित्यकारपिनि ल्हातिइ लात । चाहे नेपालभाषा वा नेपालीभाषा मांभाय् जूम्ह जुइमाः, वयाके 'शारदा' पत्रिका म्वाकेमाः धयागु भावना दनावःगुया नापनापं 'शारदा' पत्रिकायात नेपली भाषां च्वयेमाःगुलिं यानाः मोतिलक्ष्मीजुं नेपाली भाषां च्वसा न्ह्याकादीगु स्वः । स्वय्तला उगु इलय् नेपालीभाषा कतः भाषा व नेपालभाषा थःगु भाषा धयागु हे भावना दनामवः । थुकिया ग्लय् 'रोदन' व 'पुनर्विवाह' नेपाली भाषां पिदंगु स्वः । भाषाय् सचेतता

वयाःलि तिनि नेपालभाषां च्वयेगु जुल धयागु धारणा मोतिलक्ष्मीजया स्वः । थ्व सचेतता विशेष यानाः वि.सं. १९९७ सालंनिसें वल । अ्रनं लिपा नेपालीभाषां च्वयेगु मजुल ।

अ्राः 'मोति बास्वंपुचः'या बास्वनय् छ्वःवः दुवाले -

रोदन

नेपाली भाषां दकलय् न्हापां च्वयादीगु बास्वं 'रोदन' पुरुषप्रधान समाजय् परिस्थिति जुइगु छुं छगू घटनां विवाहित मिसातय् जीवनय् वइगु तःधंगु परिवर्तन वा थाःगाः मदइगु स्थितिया प्रस्तुति स्वः । थ्व बास्वं केहेँम्हसिनं तताम्हेसित थःगु जीवनय् जूगु दुःस्वद् घटनायात ब्वयाः च्वयातःगु पौबास्वं स्वः । निदँ दबुलय् मांम्ह सिनाः म्ह्यायया कारणं जीवनभर विधुर जूम्ह अ्रबुया मृत्युइ भाःतया बचंकथं न्हिंन्हिं वनाः अ्रबुया काजक्रिया यायेगु, थःछेँय् चामहीगु धइगुयात उल्लंघन यानाः अ्रबुया काजक्रिया क्वचायेकाः ख्रिंस्वन्हुलिपा भाःतया छेँय् लिहां वंबलय् भाःतं स्व्वाः मस्वःगु व भाःतं पुनर्विवाह याःगु, अ्रनं लिपा थः भरोसा धकाः च्वंम्ह कायया नं मृत्यु जूगु स्वँयात कयाः अ्रति मार्मिकगु घटनाया प्रस्तुति स्वः थ्व बास्वं 'रोदन' । थ्व बास्वंयात फणीन्द्ररत्न बज्राचार्यजुं नेवाः भासं हीकाः 'नेपाल' ऋतुपतिइ पिथनादी धुंकल ।

पुनर्विवाह

नेपाली भाषाया निगू बास्वं स्वः 'पुनर्विवाह' । थ्व बास्वं अ्रष्टमुनि गुभाजुं नेपालभाषां अ्रनुवाद यानाः 'नेपाल' पत्रिकाया ल्याः ४५ स प्रकाशित यायेधुंकूगु दु । थ्व बास्वं नं 'रोदन' थें तुं केहेँम्हेसित ततामहेसित थःत जूगु दुःस्वद् घटनायात कयाः च्वयातःगु 'रोदन' बास्वंया हे कथंहना कथंगु पौबास्वं स्वः । थ्व बास्वनय् नं केहेँम्ह शान्ताया भाःतं लिथु ह्वंकूगु, थः कायया मृत्युं यानाः स्वत्तुमत्तु स्वयाच्वंगु नुगःया कारणं लिथुं भागि याःवःगु वाःमचायालः केहेँभतया चुक्लिं माजुया ब्वः फयेमाःगु । माजुया मिले मजूगु व्यवहारं ल्याय्म्हम्ह नोकरनाप कुतिवायेमाःगु । कुतिवाना च्वंबलय् फय् वयाः मतच्याःथल सीगु व कुतिघाः लाःगु छ्वःवलं पाःलाःगु । थ्वहे स्थितियात माजुम्हं बांमलाःगु दृष्टिं स्वयाः छेँ नं समेत पितिंकाच्वंम्ह, अ्रले समाजनाप संघर्ष यायां यायेमफयाः कालनाप पुनविववाह यायेमाःगु बाध्यता न्ह्यब्वयाः अ्रज्याःगु दुःस्वद् जीवन हनेमाःपिंत सहानुभूति कायेगु कुतः हे थ्व बास्वंया मू उद्देश्य स्वः ।

रोदन व पुनर्विवाह छ्पु हे बास्वंया निगू नां

मोतिलक्ष्मीजुया नेपली भाषाया बास्वंत 'रोदन' व 'पुनर्विवाह' 'शारदा' पत्रिकाय् प्रकाशित जूकथं निपु अ्रलग अ्रलग बास्वं स्वः । सुनां नं 'रोदन' व 'पुनर्विवाह' निपुं बास्वं ब्वन धाःसा निपुं बास्वं मस्वु छ्पु हे बास्वं तायेफु । छ्गू ला निपुं बास्वं मिसा छ्म्हेसिया जीवनय् जूगु मार्मिक घटनायात कयाः न्ह्यब्वयातःगु दु । 'रोदन' बास्वनय् अ्रबु व काय्या मृत्युया नापं लिथुनाप ह्वनेमाःगु घटना जूसा 'पुनर्विवाह' बास्वनय् उकिया हे कथंहना थें च्वंक काय्या मृत्युया दुःख, लिथुं भुतूज्या याइगुलिं न्ह्यथुं छ्यँात माःगु ज्या यायेगु स्वः तर माजुया अ्रविवेकी व्यवहारं यानाः ल्याय्म्हम्ह च्यःनाप लानाः वा सूवनेमाःगुया लिसें च्वय् न्ह्यथना थेंया हुकुम न्यनेगुया नापं प्राकृतिक कारणं जूगु छ्गू संजोगं माजुं अ्रनैतिक दोषारोपण याकाच्वनेमाःगु अ्रादि सह यायेमफयाः कालनाप पुनर्विवाह यायेगु निर्णयलय् थ्यंकाब्यूगु दु ।

रोदन व पुनर्विवाहया गुगु घटना प्रस्तुती स्वः छ्गुलिं लिपा मेगु क्रमशः वइगु घटना स्वः । स्वय्तला निपु बास्वं मार्मिक जुयाः नुगः थुंजिइक मिसाप्रति जूगु अ्रन्याय, अ्रत्याचार न्ह्यब्वयेगु जूगु दु । कुतिं वा सुइमाःगु उगु ईया समाजया प्रस्तुति जूसां थौंतक नं उलि हे मार्मिक व स्वाभाविक जुयाः ब्वमिपिन नुगः थुंदिका बीफुनि । विवाहि मिसा यल धाःसा बँय् पलाः हे मतयेके थें यायेगु व्यवहार व मयल धाःसा मिस्वाकुंया धू थें सह मयासें स्वःगु मस्वुगु दोष बियाः, सास्ना बियाः म्वायेतक नं थाकुइका बिइगु थः हे परिवारया सदस्य अ्ररु थः हे भाःत, माजु मू पात्र जुयाब्यू । छ्स्वें ला थ्व निपु बास्वं नं माजुं सतय् याकाच्वंपिं मिसातय्लागि थःगु हे बास्वं स्वः ला धकाः भाःपीगु जूसा मेस्वे छुं त्वह मदयेकं लिथु ह्वनेमाःपिं मिसातय्सं थःगु हे किपा मस्वनी धइगु मदु । अ्ररु उगु ई गुबलय् कुति वा सुयाः जाकि दयेकेमाःगु ताका ला स्वः बास्वं अ्रमिगु हे घटना च्वःगु स्वः ला धकाः च्वनेफु । 'कुतिघाः मलाकं मांया दुरुया त्यासा मपू' धायेगु ईया समाजय् वाफय् वः मधासे मतच्याःथल च्याकाः वा सुइमाःगु इलय् थज्याःगु घटना गुलि जुल जुइ । गुलि मिसापिंत अ्रज्याःगु म्वाःमदुगु दोषारोपण फयेमाल जुइ । शायद मोतिलक्ष्मीजुं अ्रज्याःगु मार्मिक घटनां उगु इलय् वय्कःयात आपालं नुगलय् छ्याप लाकल जुइमाः, उकिं वय्कलं साहित्यया माध्यमं अ्रभिव्यक्त यात जुइ ।

विवाह मयाःनिपिं मिसापिंत ला थ्व बास्वनं स्व्याना नं मबीमस्वु । मिजंप्रति विश्वास यायेगु हे म्हो, माजु धयापिं हे बलि काइपिं काली स्वः ला धकाः नं

तायेकेफु । भमचा कतांमरि बाहेक मेगु छुं मस्वु तायेकेफु ।

मोतिलक्ष्मीजुया 'रोदन' बास्वं ब्वनेधुंकाः लोकप्रियादेवीं 'शान्तालाई जवाफ' धकाः केहँयात 'संसारया व्यवहार थथे हे स्वः उकिं नुगलय् स्याकेम्वाः' धकाः सान्त्वना बिल । 'रोदन' बास्वनय् 'शान्ता' धकाः केहँम्हेसिगु नां गनं उल्लेख्व जुयाच्वंगु मदु अय्सां 'शान्तालाई जवाफ' धकाः च्वयाहल । स्वय्त ला लोकप्रियादेवीं 'रोदन' जक ब्वनाः 'शान्ता' धकाः नां कायेफइगु मस्वु तर सम्पादकजुं 'रोदन' व 'पुनर्विवाह'यात निगुलिसं ल्वय्क 'शान्तालाई जवाफ' धकाः च्वयाबिल जुइमाः । पुनर्विवाह बास्वं च्वयेधुंकाः केहँम्हेसिगु नां मोतिलक्ष्मीजुं ' शान्ता' धकाः तयादिल । 'पुनर्विवाह' व 'रोदन' निपुं शान्ताया जीवनय् जूगु घटना स्वः । गुगु घटना कथंहंक न्ह्याःगु दु । उकिं 'रोदन' व 'पुनर्विवाह' मोतिलक्ष्मीजुया निपु बास्वं जूसां छपु हे बास्वं स्वः मधासे मगाः ।

नेपालभाषाया बाखं

लँ, ब्यकुं, निनि, स्मृतिया मूर्ति, पौ, कुर्लिम, समाप्ति व छ्याकः यानाः च्यापु नेपलभाषां बास्वं च्वयादीगु दु । नेपालभाषां दकलय् न्हापां न्ह्याकादीगु बास्वं स्वः 'लँ' । गुगु बास्वनय् बौद्ध दर्शनयात कय्च्यानाः छुं नं शील च्वय्-क्वय् मस्वु यदि छुं नं शीलयात पालन यानाः व्यावहारिक जीवनय् छ्यलेफत धाःसा व हे निर्वाणया मार्ग वा लँ स्वः । सुं नं मिसाया आस्वः ब्वनये सिमधयेकं विवाह जुल धाःसा व व मिसा घः, सन्तान ब्यकुं च्यायेमालीगु मस्वुकि स्वयं थः हे नं ब्यकुं जुइ धयागु धारणा 'ब्यकुं' बास्वंयागु स्वः । मांआबु हे जक थः सन्ततिप्रति चिन्तित जुइगु मस्वु कि निनिम्ह नं भिंचाप्रति चिन्तित धयागु स्वँया प्रस्तुति 'निनि' बास्वनय् भिंचाम्हं विजाति विवाह यायेत्यंगु धयागु स्वँ सियाः निनिया मनय् भिंचाया वैवाहिक जीवनय् जुइफुगु घटनाप्रति चिन्तित जूगु बास्वं स्वः । भिक्षु जुइवं हे मतिनाया आघात तनी धइगु मदु । भिक्षु नं मनू स्वः, वयाके नं मन दु, वयागु जीवनय् नं आघात जू, म्हासु वसः पुनेवं हे वयागु जीवनया आघात तनी धइगु मदु धयागु थः यःम्ह मिसा इहिपा याये मस्वनाः भिक्षु जीवन हंम्ह दीपरत्न नं 'शीलदेव'या लाशं स्तम्भित यानाब्यू । विदेशय् वनाः आस्वः ब्वंवनाच्वंम्ह विजयबहादुरं थःगु इहिपाया स्वँ थः प्रेमिका व मां-अबुं भमचा धायेकातःम्हेसित अलग अलग चिठ्ठी च्वःगु कोथापासां पौ हिलाबुला यानाः मतिनामि भिक्षु जुयावंगु व छेँ नं इहिपा यायेत क्वःछिनातःम्ह मेथाय् इहिपा

जूगुलिं यानाः कोथापासायात छटपट जूगु स्वँ फुक्कं भेद उलेगु जुल । आस्वः ब्वने सिमधयेकं मां-अबुं विवाह याना बिइत्यंगुलिं मांया सिस्वः ह्मयेकाः विदेशय् ब्वनेत वंगुया बास्वं कुर्लिम । न्ह्याक्व हे मिसा-मिजं समान कथं न्ह्यानावंसां मिसा जातं इहिपा यात धायेवं मिसातय् मिजंनापया समान लँपुइ न्ह्याःवनेगु ज्या समाप्त जुइगु बास्वं स्वः 'समाप्ति' । गुगु स्वनाः घृणा जुइगु व वहे यदि प्रेमय् परिवर्तन जुल धाःसा घृणा नं प्रेमय् परिणत जू धयागु बास्वं स्वः 'छ्याकः' ।

इहिपा सम्बन्धी धारणा

नेपालभाषाया च्यापु बास्वंयात सरसर्ती अध्ययन यायेबलय् थीथी बास्वनं थीथी सन्देश, थीथी परिस्थिति, थीथी विषयवस्तु न्ह्यब्वयेगु कुतः जूसां छगू समान स्वनेदुगु स्वः इहिपा सम्बन्धी मोतिलक्ष्मीजुया धारणा । मोतिलक्ष्मीजुया इहिपा सम्बन्धी धारणा विशेष यानाः मिसापिनिगु इहिपा सम्बन्धी स्वः । मिसामचातय्त प्वनाः मस्तु 'थी नेवाःतय् म्ह्याय्मचा प्वं जुइगु चाला मदु, गुलिस्वे विन्तिभाव याकाः तिनि बीगु । थ्व हे थीगु बांलाःगु थिति स्वः । अथें वःम्ह थत्थें वनि' (निनि बास्वं) इहिपा न्ह्यः मिसा व मिजं निम्हसियानं ब्वने सिधयेकेमाः । मिजंतय्सं जक ब्वनाः मिसां ब्वनेम्वाः धयागु धारणा वय्कःयाके मदु । इहिपा न्ह्यः मिजंतय्सं गथे ब्वने सिधयेकेमाःगु आवश्यक स्वः अथेहे मिसापिंसं नं ब्वनेमाः । मब्वंपिं मिसात समाजया लागि ब्यकुं अर्थात् थःथम्हं स्वतन्त्र जीवन हने फइमस्तु अपिं कर्पिनिगु भरय् म्वायेमाली । ब्वने सिमधयेकं कर्म स्वंकेमाः धकाः जगेसालाय् ह्वंकेथाय् बियाछ्वयेगु नं पायछि मजू (ब्युकं) । मिसातय्सं उबलय् कर्म स्वनेधुंकल गुबलय् वयात 'इहि' याइ । मिसामचातय्त आस्वः ब्वने सिमधयेकं इहिपा यानाबीगुलिइ मांपिनि अप्वः ल्हाः दइगु स्वँ नं वय्कलं कुलादीगु दु । समाजय् इहिपा जुयाच्वन मां-अबुया इच्छाकथं तर अज्याःगु इहिपायात वय्कलं ययेकेगु मयाः । नापं बिजाति इहिपा उपयुक्त मजू । वय्कःया धारणा कथं आदर्श इहिपा व स्वः गन इहिपा याइपिं मिसा-मिजं निम्हसिनं बांलाक म्हस्यूगु जुइमाः । निम्हं आस्वः ब्वनाच्वंपिं जुइमाः । उकिं समाप्ति बास्वनय् प्रेमं थःत इहिपा यायेत हःगु जातः ज्योतिषयात क्यने मछ्वसे स्वयं थम्हं स्वयेगु यात । कारण - आस्वः सःम्ह, म्हस्यूम्ह मिसायागु जातः जूगुलिं । वय्कःया दृष्टिकोणकथंया आदर्श इहिपा 'छ्याकः' बास्वनय् जूगु दु । स्वय्त ला समाप्ति बास्वनय् नं मजूगु मस्तु । समाप्ति बास्वनय् मिजंपक्ष आदर्श इहिपाया छुमां जूसा

'छ्याकः' बास्वनय् मिसापक्ष जूगु दु। सचेत मिजंनं गुबलें आस्वः ब्वने सिमधयेकं इहिपा यायेगु मनसुवाः मयाः। थः ब्वनेगु उद्देश्य पूवंकेत मां-अबु समेतयात छलय् नं यायेफु (कुर्लिम)। मचांनिसें आस्वः मब्वँसे म्ह्यायमचायात इहिपा यानाबीगु धयागु परिवारय् ल्वापु पीगु स्वः। अशिक्षाया कारणं व्यवहार बांमलाइगु, थुइके मफइगुलिं यानाः परिवारय् ल्वापु जुइगु स्वः। उकिं मिसापिंसं नं आस्वः ब्वनेगु आवश्यक, स्वतन्त्र जीवनयापन यायेत स्वयां पारिवारिक जीवनय् शान्त वातावरण कायम यायेत (लँ) स्वः।

असफल प्रेम

'समाप्ति' व 'छ्याकः' निपु बास्वनय् सफल प्रेमया कारणं इहिपा जुल। स्वयूत ला इहिपाया लागि आवश्यक 'मतिना' स्वःसा वयूकःया बास्वनय् 'मतिना' सफल जूगु जक मजूसे असफल मतिनाया कारणं इहिपा मजूगु बास्वं स्वः 'पौ' व 'स्मृतिया मूर्ति'। वयूकलं क्यनादीगु मतिनाय् वासना मस्वु आत्मीय मतिना स्वः गन प्राप्ति स्वयां मतिनामिया लागि बलिदान (Sacrifice) दु। सुनां बलिदान बिइ वया मनय् थः मतिनामि किपा जुयाः म्वानाच्वनी। असफल प्रेमीया म्वायेगु लँपु भिक्षु जीवन स्वः। 'पौ' बास्वनय् थः मतिनामि इहिपा यायेमफुगु कारण सुवर्ण भिक्षु जीवन हंसा 'स्मृतिया मूर्ति' बास्वनय् थः मतिनामि थम्हं प्राप्ति यायेमफुगु कारणं यानाः शीलदेवी उइँ जुइ उकिया हे कारणं सुं हे इहिपा मयासे दीपरत्न नं भिक्षु जुल। 'पौ' बास्वं मतिनामि निम्हसिया यःत्यः स्वःसा 'स्मृतिया मूर्ति' बास्वनय् मिजंम्हेसिया छस्वे जकया मतिना स्वः। मतिनामिया नुगलय् गुगु आकर्षित जुइगु स्वः व प्राकृतिक स्वः। वयात भिक्षुया जीवनय् नं पने फइमस्वु। दकलय् दुग्यंगु भावना जुइ। बरु भिक्षुया भेषभूषां अज्याःगु मतिनाया भावना दनावइगुयात आत्मसंयम यायेगु यानाबी (स्मृतिया मूर्ति)।

बाखनय् सांस्कृतिक पक्ष

साहित्यिक माध्यमं नेवाः संस्कृति न्ह्यब्वयेगु परम्परा मोतिलक्ष्मीजु छम्ह हे जक मजूसे नेपालभाषाया आपालं साहित्यकारपिंके स्वनेदु। वयूकःया बास्वं इहिपा सम्बन्धी विषयलय् केन्द्रित जूगुलिं नेवाः समाजय् न्ह्यानावयाच्वंगु इहिपाया संस्कार दुने याइगु संस्कृति न्ह्यब्वयेगुलिइ विशेष सफल जुयादीगु दु। मिजंया छें मिसाया

छँय् भमचा ल्हाके छ्वइगु, जातः यिबा हइगु, जातः जोशीयात क्यनाः त्वः-मत्वः स्वयेगु, त्वल धायेवं म्ह स्वइगु, ग्वय् बीगु, सहभोजन नकाः म्ह्याय्मचायात मांअ्रबुं बियाछ्वइगु, भाःतपिंथाय् पिस्वालुस्वाय् तयाः भमचा दुकाइगु जगेशालाय् तयाः ह्वंकीगु आदि विस्तृत विवरण बास्वनय् दुथ्याः । सांस्कृतिक दृष्टिं दकलय् अ्रप्वः नेवाः संस्कृति न्ह्यब्वयेगुलिइ 'छ्याकः' बास्वं सफल स्वनेदु । वयकःया बास्वनय् विवाह जक मखु मृत्युसंस्कार, बुराजंकु, इहि आदि संस्कार नं न्ह्यब्वयादीगु स्वनेदु ।

नारी शिक्षा

वयकःया बास्वं अ्रध्ययन यायेबलय् समाजय् मिजंतय्त जक शिक्षित यानां मगाः, मिसातयत् नं शिक्षा बीगु आवश्यक । शिक्षा प्रदान यायेगुलिइ मिसात नं मिजं सरह न्ह्यज्यायेमाः । मिसातय्गु लागि शिक्षा हे जीवनया आधार स्वः । शिक्षा प्राप्त यायेगुलिइ बैंसं छुं मपं । न्ह्याग्गु बैंसय् नं शिक्षा प्राप्त यायेफु । विवाहन्ह्यः उच्चशिक्षा प्राप्त यायेमाः । यदि विवाह न्ह्यः शिक्षा प्राप्त यायेमफुत धाःसा विवाहलिपा नं फुर्सदय् शिक्षा प्राप्त यायेमाः धयागु धारणा पिज्वः ।

मनोविश्लेषण

वयकःया बास्वं ब्वनेबलय् समाजया थीथी घटनाया कारणं मनूतय्गु जीवनय् जुइगु घातप्रतिघात क्यनाः मनोविश्लेषण यानाः व्यक्तित्व ब्वयेगु स्वालि मिसावर्गय् जक सीमित मजूसे मिजंपिनिगु नं घातप्रतिघात क्यनाः मनोविश्लेषण यानादीगुली सफल जुयादीगु दु । 'स्मृतिया मूर्ति' बास्वनय् दीपरत्नया यःम्ह मिसा धायेके छ्वयाः बिइ धाइगु मस्वनाः मोहनी यायेगु वासलं शीलदेवी उइँ जुल । गुगु प्रतिघातं यानाः आजीवन इहिपा मयासे भिक्षु जीवन यापन यात । तर गुगु प्रतिघात स्वः व भिक्षु जुयाः नं ल्वःमंके मफु अ्रथे 'छ्याकः' बास्वनय् मू नकिंयात 'छ्याकःचाः स्व्वाः' धयागु स्वँगवलं आघात यानाच्वंगु दु । सुं नं छ्याकः स्वनकि तं वइगु, छँय् स्वँ ल्हानाच्वंम्ह व हे थें च्वनीगु लिपा वनाः छ्याकः हे भाःत जूसां छ्याकःप्रतिया घृणायात प्रेमरूपी स्वसिं चुइकायंकूगु मनोविश्लेषणात्मक बास्वं धाये मछिं मजू । अ्रथे हे मेमेगु बास्वनय् नं पात्रतय् मनोविश्लेषण यानादीगु दु ।

भाषाशैली

मोतिलक्ष्मीजुया बास्वं च्वयेगु शैली सरल व सहज जू। सुं नं ब्वंमिं वय् कःया बास्वं ब्वन धाःसा बास्वनं छु सन्देश बीगु स्वः व स्पष्ट जू। बास्वनय् सौन्दर्य व भावपक्ष समान जूगुलिं यानाः ब्वमिपिंत ध्यानआकर्षण यानाः थःगु भाव व्यक्त यायेफुगु वय्कःया भाषाशैली मधासें मगाः। मनूया जीवनय् छुं छकूचा जक घटनायात अरु समाजया समसामयिक घटनायात जक कयाः नं चिक्चाहाकलं दुग्यंक प्रस्तुत यायेफुगु वय्कःया शैलीया प्रौढता मधासें मगाः।

नेपालीभाषां बास्वं च्वयेगु शैली परिपक्वता वयेधुंकाः नेपालभाषां बास्वं च्वयेगुपास्वे न्ह्यज्याःगुलिं जुइमाः वय्कःयाके 'पाषाण हृदय', 'उद्योग', 'सेवा', 'शुश्रुषा' आदि स्वँग्वः छ्यलेगुया नापनापं नेपालभाषाया मेमेगु बास्वं स्वयां नेपालभाषां दकलय् न्हापां च्वयादीगु बास्वं 'लँ' विशेष अलगगु विसर्ग छ्यलाः स्वनेदु। विसर्ग 'अ'कार व 'आ'कारय् जक छ्यलेगु मजूसे मेमेथाय् नं छ्यलेगु याः। थ्व वय्कःया जक मस्तु उबलय्या लेस्वकपिंके स्वनेमदुगु मस्तु तर छगू विशेषता छु धाःसा 'ये', 'ऐ'कार आदि ल्यूने मजूसे 'ये' वा 'ऐ'कार उच्चारण जुल धाःसा ल्यूने मतःसे दिकोया च्वय् छ्यलेगु याः। गथे छुयां- छु याये, छ्यां- छ्याये, नांके- नायेके आदि स्वः। थ्व परम्परा मेगु बास्वं च्वयेगु शैलीइ स्वनेमन्त।

वय्कःया बास्वं ब्वनेबलय् स्वँग्वः, स्वँत्वाः, स्वँभाय्या प्रयोग थाय्थासय् हास्य नं पिज्वयेकाब्यू। गथे 'बवंकइरे केहेँभतपिं गःगः ब्वनीपिं दु धाःगु। गःगः दःसा व हे गलय् जकं न्यानाच्वनीका छिमि म्ह्याचं आस्वः ला ब्वनीमस्तु। 'ग्वाय् बुल धायेवं तःधी जुल' धायेगु समाजयात वय्कलं थुकथं व्यङ्ग्य नकादीगु दु 'धाःसा अज्याःगु हेबाय्चबाय् स्वँ जक ल्हाइ काय्पिनि ग्वाय् बूगु वास्ता मदु। बुलं छु अमि ग्वाय्यात नकाच्वने मालं ला छं।'

लिखँ

वय्कः २००७ साल न्ह्यवंनिसें बास्वंच्वमि कथं स्वनेदुम्ह स्वः। वय्कःया दकलय् लिपाया बास्वं नं थौं सवयां ४८ दँ न्हापाया स्वः। ४८ दँ न्ह्यः व थौं समाजय् आपालं परिवर्तन अवश्य वल जुइमाः। जीवन स्वयेगु दृष्टिकोण, समाजय् म्वायेगु शैली आदि आदि। उगु ईया समाजयात कल्पना यानाः स्वयेबलय् समाय् अप्वःधयाथें परिवारय् मिसापिंत शिक्षा बीगु, मिसापिंत समाजं याइगु व्यवहारय् उलि

स्थान दइमस्खु गुलि मिजंतयूत । थौं नं समाजय् मिसा-मिजंतयूत स्वयेगु दृष्टिकोण पाः । समान यायेगुलिइ उलि व्यावहारिक मजूनि । वयूकःया बास्वं ब्वनेबलय् मिसा-मिजंयात समान व्यवहार माःगु सः दु । मिसापिंत मां-अबुं याइगु कतांमरिया व्यवहारय् घोर विरोध दु । समाजय् न्ह्यानावःगु परम्परा जूगुलिइ मिसापिंत जीवन अलमलय् यानाबी अज्याःगुयात कुंस्विनाः मिसापिंत सामाजिक बन्धनं मुक्त यायेगु कुतः जूगु दु । मिसातयूत नं स्वतन्त्र जीवन न्ह्याकेगु आवश्यक तायेकादीगु दु । वयूकःया बास्वं आर्थिक, राजनैतिक बास्वं मजूसे मध्यमवर्गया सामाजिक रीतिथितिं मिसातयूत यानाच्वंगु दमनया विरोध व मानसिक घात-प्रतिघातया बास्वं स्वः । मिसातयूसं उबलय् स्वतन्त्र जीवनयापन याइ गुबलय् मिसातयूसं नं मिजंत नाप समान अधिार कयाः शिक्षा प्राप्त याइ । व हे शिक्षा जीवनया आधार जुइ । वयूकःया धारणा थौं समाजय् गुलि सफल जुल, गुल सफल मजुल समाजय् म्वानाच्वनापिं क्वीसं अनुभव यायेगु स्वँ स्वः ।

•

नेपाल ऋतुपौ,

मोतिलक्ष्मी उपासिकाया विशेषांक ल्याः, दँ ३७ थ्यंल्याः ४७, ने.सं. ११०८

'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि - चेतनाया मि'इ मिखा ब्वयाबलय्

ने.सं. १०९४ य् जि जिगु वर्तमान कविता सफूपाखें नेपालभाषा आधुनिक कविताया रूयलय् स्थापित जुयादीधुंकूम्ह कवि बुद्ध साय्मिया निगूगु सफू स्वः 'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि - चेतनाया मि' । राजा शाक्यया ल्वःवनापुसे च्वंगु द्यवः किपां छाय्पियातःगु थ्व सफूया न्हापांगु ब्व भूमिका अर्थात् पिकाकःया थःगु खँ स्वः । निगूगु ब्वया छुं नं सृजना यायेत माःगु अभिन्तरया खँ बुद्ध साय्मि थम्हं हे कविता सृजना याये न्ह्यः थम्हं यानागु अनुभव, चिन्तन मनन व उकिया परिष्कृत रूपय् लुइगु सृजनायात कयाः च्वयादीगु 'थौंया रचना प्रक्रिया : जिं थू कथं' स्वः । स्वंगूगु ब्व सफूया मू ब्वति हे जुल बुद्ध साय्मिया कविता, अले अन्तिम प्यंगूगु ब्वय् बुद्ध साय्मिं सृजना यानादीगु कविताया समालोचना यानादीगु दु समालोचक भाजु इन्द्र मार्ली । 'समकालीन कविता स्व्यःया जीवन्त सः कवि बुद्ध साय्मि' शीर्षक तयाः च्वयातयादीगु थ्व समालोचनाय् बुद्ध साय्मिया कविताया समग्र मूल्यांकन दु ।

सफूया पिकाकः नेपालभाषा मिसा स्वलःया धापुतिं बुद्ध साय्मिया मिसाप्रतिया धारणा दुवालेत कविता हे स्रोत भाःपाः कविताय् दुने च्वंगु मिसा पक्षया भावना, विचार, दृष्टिकोणयात विशेष महत्व बियाः बुद्ध साय्मियात मिसावादी कविकथं न्ह्यब्वयातःगु दु । कवि बुद्ध साय्मिं मिसायात कयाः तप्यंक च्वयेगु यानामदीसां वय्कःनाप सहयात्री कथं जीवन हनावयाच्वंम्ह जहान दु, म्ह्याय् दु, जन्म याःम्ह मां दु, गापातय् च्वंपिं समस्याग्रस्त मिसा दु, अइलय् मृत्यु जूम्ह म्ह्याय्मचा दु । थ्व फुक्क स्वं कवि हृदययात थ्यूगु जूगुलिं वय्कःया कविता दुने नं मिसा भावना अभिव्यक्त जुइगु स्वाभाविक हे स्वत । नेपालभाषा मिसा स्वलकं थ्व स्वँयात कुलाः 'आः बुद्ध साय्मियात मिसा पक्षं नं स्वयेमाः धयागु स्वँय् सकसिगुं ध्यान सालेत सवःगु दु ।'

कविता जक मस्तु, समग्र सृजनायात हे सूत्रबद्ध याये कथं बुद्ध सायमिं 'थौंया रचना प्रक्रिया : जिं थू कथं' न्ह्यब्वयादीगु दु। रचनाकार वा सर्जकं छुं यायेवं तुं सृजना जुइमस्तु, सजृकं सृजना याये न्ह्यः वयाके थम्हं छु सृजना यायेत्यनागु स्वः उकिया बांलाःगु ज्ञान दयेमाः, ज्ञानया लागिं अध्ययन यायेमाः, अध्ययनपास्वें अनुशिलन जुइगु, अनुशिलनया लागि चिन्तन मनन, चिन्तन मननपास्वें व्यावहारिकताय् छ्यले हयेत अनुभव मालीगु, बांलाःगु अनुभव व्यावहारिकता (Practice) लुइगु व व्यवहारं बांलाःगु सृजना जुइगु स्वः। थ्व स्वँयात बुद्ध सायमिं छगू छगू तहया विश्लेषण यानाः दसू नापं बियातःगु दु।

जिन्दगी : बँय् वाःगु हि चेतनाया मि' सफुलिइ दुथ्यानाच्वंगु २८ पु कविता ला सफूया मू ब्व हे जुल। कविजुं सफू लःल्हानाय् कवितात्मक अभिव्यक्त यानाः सुरु यानादीसां कविता ब्वय् सत्ययात थुकथं अभिव्यक्त यानाः कविता ब्व न्ह्यथनादीगु दु -

सत्य समुद्र जूगु दु
लः स्वयाः नं त्वने मज्यू
थःगु हे निभालं हाफ्वः थनाः
प्याःचाः लंकेमाः।

अथेहे कविता च्वमिपिंत थुकथं न्ह्यबवयाः कविता ब्वयाः अन्त यानातयादीगु दु-

म्ह दुनेया हि दासि वयेकेत
वं उस्वे थुस्वे छुसिं माः जुइ।
सुइगुं हि बँय् वायेवं
हथासं उकिइ कलम थुनाः
छातिइ तक्मा भ्यायेगु रहर याः जुइ।

कविताया स्वरूपयात कायेगु स्वःसा थुकी 'जिन्दगी : बँय् वाःगु हि वा चेतनाया मि' 'नविना' 'मतिइ मलूगु कतिवा' थेंजाःगु ताःहाकःगु घटनाया चित्रण समेत यानातःगु कविता दुसा बःचाहाकः जुयाः नं तीक्ष्ण प्रहार दुगु 'चाकु, चुपि व म्ये' थेंजाःगु कविता नं दु।

कविताया भावनात्मक पक्षय् स्वयेगु स्वःसा वय्कः थः हे म्हं मफयाः मृत्युया म्हुतुइ लाःवनेत्यंगु अनुभूति, उगु ईया परिवार दुनेया थःगु भावनात्मक जिम्मेवारी,

छतपती, मचाबलय् मांत्रबु मदयेकाः म्वानाच्वंम्ह कविया थःगु दुर्दशा नापं थः सन्तानया कल्पना, वैंशं जाःम्ह जहानप्रतिया माया ममतायात बः कयाः मृत्यु नाप ल्वानाः विजय जूम्ह कविया परिवारनाप हनेदुगु, विरामीबलय् पासापिंसं याःगु कुतःप्रति सन्तोष जूम्ह कविं द्यःयात मस्खु डाक्टरयात द्यःया थासय् तयाः सुवाः बियाच्वंगु कविता नं दु। कविजुया दुघाःयात छुं मस्यूपिं मचातय्सं न्ह्यवःसा स्वनेगु थेंजाःगु पारिवारिक कविता नं दु। बहुभाषा, बहुजाति दुगु राष्ट्र दुनेया जनजाति सवच्छ निश्चल महान् व्यवहारया लिच्वः, समस्याग्रस्त गांया जनजीवन, शोषक व शोषिततय्गु व्यवहार, निम्न जातियात यानाच्वंगु सामाजिक दुर्व्यवहारयात उच्चदृष्टिं स्वयेगु मिस्वा, शोषकतनाप हे प्रवाहित जुइपिं साधारण जनता, बन्दूकया भरं स्व्यानाच्वंपिं मनूत, मनू जुयां नं मनू जुइ मस्वंपिं मनूत, देशया नीतिनियमं गुगुंभाषायात सम्मान व गुगुं भाषायात अस्तित्वविहीन यानायंकाच्वंगु आदि भाव प्वंकातःगु कविता नं थुकी दुथ्याः। अथेहे थःत प्रभावित याःपिं व्यक्तित्वतय्गु थीथी घटनायात कयाः च्वयातःगु कविता नं थुकी दु। नेपालभाषाया छम्ह सेवक स्वयम्भूलाल श्रेष्ठया भाषासेवा व कलाकार नविनाया दुर्घटनाय् लानाः जूगु मृत्युं नं वय्कःया मनयात थ्यूगु दु, अले कविता च्वयेत च्वसा न्ह्याःगु दु। थ्वया नापनापं थःगु जीवनया थीथी भोगाइयात नं कवितात्मक अभिव्यक्त बियादीगु दु। वय्कःया कविता समाजया परम्परायात मूल्य व मान्यताप्रति विद्रोह दु, अले वय्कःया थःगु हे मानवीय मुल्य व मान्यता दु गन थःगु व्यापक हृदय दु। उकिं हे स्वः शहर गल्लीइ बँ पू वइम्ह मैंचाय् वय्कलं राष्ट्रया मां भापेफु। मांया ज्या थः मचायात सुसाःकुसाः यानाः सफासुग्घर यानातयेगु स्वः। मैंचां नं शहर गल्लीयात सफासुग्घर यानातइ। बुद्ध साय्मिं धयादी- उकिं मचा थेंजाःपिं सकलें समाजया मां स्वः, राष्ट्रया मां स्वः।

बुद्ध साय्मिया कविताय् समाजं स्वयाच्वंगु मूल्य व मान्यतायात अःस्वतं स्वयाः विश्लेषण यायेगु शक्ति दु, उकियात थुइकाः बीफुगु क्वातुगु शैली दु। समाजया सकल मनूतय्सं स्वइगु दृष्टिकोण स्वयाः अलग कथं स्वयेगु पहल हे वय्कःया विद्रोहीया रूपय् स्वनेदुगु स्वः।

'जिन्दगी बँय् वाःगु हि चेतनाया मि' कविता सफूया समालोचना 'समकालीन कविता स्व्यःया जीवन्त सः कविता बुद्ध साय्मि' नं थ्व हे सफुलिइ दुथ्याकातःगु दु। समालोचक भाजु इन्द्र मालीं कवि बुद्ध साय्मिया न्हापांगु कविता सफू '

जि जिगु वर्तमान' व थ्व न्हूगु कविता सफू निगुलिंयात तुलनात्मक विश्लेषण यानाः च्वयादीगु उगु समालोचना च्वसुइ कवि बुद्ध साय्मियाके न्हापा स्वयां आः भाव विचार व शैलिइ ह्यूपाः वःगु स्वँयात कुलातयादीगु दु। कवि बुद्ध साय्मिया कविताया पूर्णबहादुर वैद्य व आनन्द जोशीनाप तुलना यानाः बुद्ध साय्मिया कवि व्यक्तित्वयात न्ह्यब्वयादीगु दु। कविपिं नाप तुलना यायेगु ख्वलय् बुद्ध साय्मियात हिन्दी कवि अज्ञेय व एंगेल्स नाप नं तुलना यानादीगु दु। थुगु सफुलिइ दुथ्यानाच्वंगु छपु छपु दत्तले कविता विश्लेषण यानाः बुद्ध साय्मिया कविताया विशेषता, कविताया प्रवृत्तियात च्वयादीगुलिं कविता नापनापं इन्द्र मालीया समालोचना नापं ब्वनेबलय् कवि बुद्ध साय्मिं थःगु कविताय् छु धायेत्यंगु धयागु स्वः बांलाक स्पष्ट जुइक ध्वाथू। इन्द्र मालीजुं समालोचना यायेगु ख्वलय् बुद्ध साय्मियात आपालं तारिफ ला यानादीगु दु, तर कमिकमजोरीपास्वें वय्कःया समालोचकया मिखा उलि त्यल्लाःगु स्वनेमदु। जुइफु कवितां थपाय्सकं प्रभावित यात उकी नकारात्मक दृष्टि हे स्वयेमफुत।

समग्र रूपं धायेबलय् 'जिन्दगी बँय् वाःगु हि चेतनाया मि' कविता सफू समाज, नेता व देशया सजीव किपा स्वः। नेपालभाषाया कविताया छगू धिसिलाःगु कृति स्वः। थुकी शंका मदु।

•

सन्ध्याटाइम्स, ने.सं. १११८ बछलाथ्व ५

वासु शशीया नाटकय् छ्पुलु

'समाजयात छं थःगु बिचाः बी धकाः सृजना याःगु साहित्य, सृजनात्मक साहित्य मजूसे साहित्य दुने बलात्कार याःगु स्वः । थौंया साहित्यकारपिंसं साहित्य सृजना यानाः साहित्य दुने बलात्कार यानाच्वंगु दु ।'

थ्व धापु सुयांगु मजूसे स्व. वासु शशीया धापू स्वः । थज्याःगु अभिव्यक्त यानादीगुलिं समालोचकपिंसं वय्कःया साहित्य सृजनाया विचाःयात कोचेया अभिव्यक्तिवाद सिद्धान्तनाप ज्वःलाःगु धाःगु स्वः । वय्कःया धापू कथं साहित्यकारपिंसं साहित्यया सृजना उबलय् यायेगु याइ गुबलय् अपिं म्वानाच्वंगु समाजया वातावरणपाखें प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपं प्रभावित जुयाः उकियात चिन्तन मनन यानाः अभिव्यक्त यायेगु याइ । छुं नं साहित्यिक विचाःया प्रचारप्रसार यायेगु मजूसे समाजय् जुयाच्वंगु स्थिति बोध जुइकथंया साहित्य सृजना यायेगु स्वः । नाटककारपिंसं नं नाटक च्वयाः छुं प्रचारप्रसार यायेगु कथं मजूसे समाजय् जुयाच्वंगु छुं नं समस्या वा घटनायात कयाः नाटक च्वइगु स्वः । समाजयात थ्व हे सिद्धान्त बी धकाः सिद्धान्तया दायराय् च्वनाः नाटक सृजना यायेगु वय्कःया विचाः मखु । समाजं भोगे यानाच्वंगु, महसूस यायेमफुगु विषययात नाटककारपिंसं महसूस यानाः नाटकया रूपय् सृजना यानाबीमाःगु वय्कःया धारणा स्वः ।

समालोचकपिंसं वासु शशीया नाटकया विषयवस्तु, पात्र, पात्रया चरित्र चित्रण, विचार, शैली आदिया अध्ययन यानाः आधुनिक नाटकया श्रताकर्ता हेनरीक इब्सेनया नाटकनाप पायछि जू, उकिं वय्कः नेपालभाषाया आधुनिक नाटककार स्वः धकाः कायेगु याः । नेपालभाषाय् हेनरीक इब्सेनया नाटकया विषयवस्तु, विचार, विषय व शैली दुने च्वनाः नाटक च्वयेगु वासु शर्शी यानादी । उकिं वासु शशीयात नं नेपालभाषाया आधुनिक नाटककारया रूपय् दुथ्याकेगु याः ।

वासु शशीया नाटक च्वयेगु पृष्ठभूमि व अप्रकाशित नाटक

नेपालभाषाया नाटक पृष्ठभूमियात स्वयेबलय् नाटकयात संस्कृतिया अभिन्न अङ्गया रूपय् कया वयाच्वंगु दु । मल्ल जुजुपिनि पालय् दरबारय् व्रतबन्ध, इहिपा, दीक्षा वा देगः निर्माण यायेगु ज्या क्वचायेकाः वा बहाःबही दयेके सिधल धायेवं सांस्कृतिक उत्सव यानाः नाटक मन्चित यानाः न्ह्याइपुकेगु चलन दु । थज्याःगु उत्सव न्ह्याकेगु थ्वलय् नेवाःतय् नस्वःचस्वः मध्ये गुंपुन्हिं च्यान्हु व येँयाः च्यान्हु प्यास्वं दयेकाः दबू प्यास्वं धकाः नेवाःतय्गु त्वाः त्वालय् प्रदर्शित यायेगु परम्परा दु । थज्याःगु प्यास्वंयात ज्यापु प्यास्वं धकाः नं धायेगु याः । दबू प्यास्वं क्यनेगु प्रचलन अधिराज्यभर नेवाः समुदाय च्वनाच्वंगु न्ह्याथाय् नं क्यनेगु प्रचलन दु । थज्याःगु प्यास्वनय् समाजय् स्वनेदयाच्वंगु समस्या, विकृति वा घटनायात विषयवस्तु यानाः नाटक दयेकाः मञ्चित यायेगु याः । अथेहे मेगु पुलांगु वियोगान्त परम्परागत बास्वं, गथे महासत्वया बास्वं, लालहेराया बास्वं, विश्वन्तरया मचादान आदि, बास्वंयात विषयवस्तु दयेकाः मञ्चित यायेगु परम्परा दु ।

वासु शशीया नाटक च्वयेगु परम्परा नं नेवाःतय्गु परम्परा कथं दबू प्यास्वंया रूपय् मञ्चित यायेगु लागि स्वः । वय्कःया च्वनेगु थाय्बाय् गोल दे स्वः । दबूप्यास्वं क्यनेगु परम्परा दुगु इलय् थाय् थासय् समाजया समूह मुनाः दबू प्यास्वं क्यनीगु स्वः । अज्याःगु ग्वसालय् गुम्हसिनं प्यास्वं च्वयेगु याइसा गुम्हसिनं कलाकार जुयाः अभिनय यायेगु, गुम्हेसिनं प्यास्वं निर्देशन याइगु, गुम्हसिनं प्यास्वं मञ्चित यायेगुया लागि ग्वसाः ग्वयाबीगु याइगु स्वः । गोलया नेवाः समाजया समूहलय् दबू प्यास्वं क्यनेगु ज्याय् वासु शर्शी नाटक च्वयेगु यानादीगु स्वनेदु । वासु शशीया 'ताःचाप्वाँय्' नाटक न्हापा दबू प्यास्वंया लागि च्वयादीगु स्वः । दबूप्यास्वंया रूपय् मञ्चित जूबलय् आपालं मनूतय्सं यःतायेकूगुलिं दबुलिइ छक्वः निक्वः क्यनेधुंकूगु स्वः । ताःचाःप्वाँय् नाटकया भूमिकाय् हे वासु शर्शी थथे च्वयादीगु दु ।

"१२-१३ दँ न्ह्याः थ्व नाटक च्वयाः नं छकः निकः दबुलिइ पिदनेधुंकूगु दु । स्वमिपिंसं यो ताःगु स्वनाः थ्वयात जिं हानं छकः समाः नं याना, व नं दँ दँ न्ह्याः हे ।"

वय्कलं ताःचाप्वाँय् नाटक जक मस्तु मेमेगु नाटक नं च्वयादीगु दु । अले दबू प्यास्वंत नं समाजय् प्रदर्शित यानादीधुंकूगु दु । तर थज्याःगु दबू प्यास्वं क्यनेगु मनसाय नं पासापिं मुनाः सहलह यायेगु याइ । दबू प्यास्वं क्यनेगु क्वजित धायेवं

प्यास्वं क्यनेगुया लागि च्वयेगु याइ। थज्याःगु प्यास्वं साहित्यिक दृष्टिकोणं प्रकाशितया लागि मजूसे नस्वः न्यायेकाः उत्सव यानाः न्ह्याइपुकेगु लागि याइगु स्वः। उकिं प्यास्वं मञ्चितया लागि प्यास्वं च्वःपिंसं समाजय् थःपिंसं स्वनाच्वंगु थम्हं महसूस यानाच्वंगु समस्या, समाजय् जूगु आपत विपत, प्राकृतिक प्रकोपं यानाः समाजं भोगे यायेमाःगु विषयवस्तुयात कयाः प्यास्वंया लागि बास्वं दयेकाः नाटक च्वयेगु याइगु स्वः। थज्याःगु नाटक दबू प्यास्वं कथं मञ्चित जुइबलय् सकसिनं थःगु हे बास्वंया नाटक धकाः महसूस याइगु स्वाभाविक स्वः। थज्याःगु नाटक च्वये नं याकनं सिधइगु स्वभाविक स्वः। प्यास्वं च्वयाः मञ्चित जुइधुंकल धायेवं नाटकय् मञ्चित याइपिंसं दबुलिइ मञ्चित यायेमाःगुलिं च्वयातःगु कापि वं नं वं नं कयाः ब्वनाः स्वँल्हाबल्हा कथं यायेगु याइ। थथे छम्हं मेम्हसिनं स्वँल्हाबल्हा यायेत ब्वँब्वं हे कापि भ्वाथः जुयावनी। थौंकन्हय् थें च्वयातःगु नाटकयात फोटोकपि कयाः तयेगुया लागि फोटोकपि धयागु नं दुगु मस्खु। च्वयातःगु नाटक सारे यानाः तयातयेगु नं याइमस्खु। दबूप्यास्वं सिधल धायेवं अप्वः धयाथें च्वयातःगु कापि नं मदयावनीगु स्वाभाविक स्वः।

थज्याःगु दबू प्यास्वं क्यनेगुया लागि वासु शर्शी 'ताःचाप्वाँय्' जक मस्खु 'मिसा' व 'लास्वा' नांया निगू पूधाः प्यास्वं नं च्वयादीगु दु। उगु निगुलिं नाटक थौंतक नं प्रकाशित जूगु मदुनि। वासु शशीया न्हापांगु नाटक 'मिसा' नाटक स्वः। 'मिसा' ने.सं. १०६८ पास्वे च्वयादीगु स्वः। 'मिसा' नाटकय् नाटककार भाजुं करपिनि छेँया म्ह्याय्मचायात इहिपा यानाः भाःतपिनिगु छेँय् दुथ्याकाः हयेगु याइ। थःछेँया थःथिति फुक्कसित त्वःताः करपिनिगु छेँय् वःम्ह मिसाया न्हूगु छेँ न्हूगु कथं हे मनूत नापया सम्बन्ध जुइ। थः धयाम्ह सुं दइमस्खु। थः धकाः बियाहःम्ह भाःत दइ। तर भाःतं करपिनिगु छेँय् थःगु छेँय् वयाः सम्बन्ध स्वाःवःम्ह मिसा कलाःयात वास्ता मयाइपिं कीगु समाजय् मदुगु मस्खु। थथे इहिपा यानाः भाःतया छेँय् वःम्ह कलाःयात भाःतं वास्ता मयाःम्ह मिसाया स्थितियात कयाः च्वयातःगु मिसा समस्या विषयवस्तुया नाटक स्वः 'मिसा'। 'मिसा' नाटक मिसा मनोवैज्ञानिक दृष्टिं च्वयातःगु नाटक स्वः। गुम्हं थः भाःत धकाः इहिपा यानावल व हे मिजंनं कलाः धकाः थः यानाः मकाःसा व मिसाया स्थिति छु जुइ ? सकसिनं बिचाः यायेफुगु स्वः।

छगू विषय कयाः छुं च्वये धुंकल धायेवं च्वमियात हाकनं थज्याःगु विषयं मनमस्तिक सालीगु स्वाभाविक स्वः। वासु शशीयात नं थज्याःगु कथंया हे जूगुलिं

जुइ वयकःया मेगु नाटक 'लास्वा' स्वः । ने.सं. १०६९ पास्वे लास्वा नाटक च्वयादीगु स्वः । मिसा नाटक नं मिसा इहिपा नाप स्वापू दुगु समस्या स्वः । अथेतुं 'लास्वा' नाटक नं मिसा समस्याया हे नाटक स्वः । 'लास्वा' नाटकय् म्ह्यायमचायात इहिपा यानाः बियाछ्वइबलय् इहिपा यानाः छ्वेयगु छेँ अथवा मिजंपास्वेया छेँय् मिसाया छेँय् 'लास्वा' बीगु धकाः नेवाः समाजया परम्परा दु । मिजंथाय् मिसाया छें ब्यूगु लास्वा मिसाया थःथितिपिंत बियाः इहिपा क्वज्यूगु सुसूचित यायेगु नेवाःतय् थःगु हे मौलिक परम्परा स्वः । लास्वा कायेगु परम्परा बांमलाःगु मस्वुसा वासु शशीया विचारय् मिजंपास्वें मिसायात लास्वा बीकाः लास्वा कायेगु धयागु म्ह्यायमचायात मियाछ्वयेगु थें महसूस यानाः म्ह्यायमचायात करपिनिगु छेँय् मियाछ्वयेगु थें तायेकादीगु स्वः । नेवाः समाजय् 'लास्वा' कायेगु धकाः छगू कथं विशिष्टगु लास्वामरि काइगु स्वः । थज्याःगु लास्वामरि कायेगु थासय् दां नं कायेगु चलन दु । मिजंया छेँय् हःगु लास्वामरि थःथितिपिंत इनाः फुकाछ्वयेगु जूसा लास्वाया पलेसा दां कायेगु यात धाःसा दां थःथितिपिंत इने मालीमस्वु । लास्वाया पलेसा दां कयाः म्ह्यायमचा बियाछ् वयेगु छगू कथं म्ह्यायमचायात हे मियाछ्वयेगु थें स्वः । 'लास्वा' नाटक वयकलं 'ताःचाप्वाँय्' नाटक प्रकाशित जुइन्ह्यः च्वयाः दाबू प्यास्वं क्यनेगु यानादीगु स्वः । थथे धयागु ४० दँ स्वयां न्ह्याःया स्वँ स्वः । म्ह्यायमचायात इहिपा यानाः छ्वयेबलय् लास्वा कयाः छ्वयेगु इहिपाया छगू प्रक्रिया स्वः । उगु इलय् समाजं अज्याःगु कथं स्वयेगु मयाः बांलाःगु कथं स्वयेगु हे याः । लास्वाया थासय् दां कायेगु धाःसा बांलाः मजूगु स्वः । तर आर्थिक अवस्था बांमलाःपिनिगु लागि लास्वा कयाः म्ह्यायमचायात इहिपा यानाछ्वयेगु बाध्यता नं स्वः । थौं नं नेवाः समाजय् परम्परागत कथं इहिपा याना वयाच्वंगु दनि थौंतक नं लास्वा कयाः इहिपा यायेगु प्रचलन दुसा माःछि जक अरु गुम्ह गुम्हसिनं मिजंया छेँय् लास्वा मकासे म्ह्यायमचाया मां अबुपिंसं हे लास्वामरि छुनाः थःथितिपिंत इनाबीगु नं याः । आपासिनं लास्वामरि कयाः म्ह्याय् मचायात इहिपा यानाः बियाछ्वयेगु हे मयाये धुंकूगु दु । शायद 'लास्वा' नाटक च्वयाः मञ्चित यानाः म्ह्यायमचा धयाम्ह ध्यबा कयाः मियाछ्वयेगु वस्तु मस्वु धकाः वाःचायेके बीगुलिइ वासु शशीया तःधंगु ल्हाः दुगु जुल जुइ । म्ह्यायमचा इहिपा यानाः बियाछ्वयेबलय् लास्वा कायेगु इलय् वयकःया लास्वा नाटकं मनमस्तिष्कय् ज्वन जुइमाः । थौंकन्हय् थज्याःगु नेवाःतयगु परम्परा जूसां नं मिजंपास्वें लास्वा कायेगु परम्परा म्हो जूगुया मू हुनि वासु शशी नं जुइफु । वयकलं दबू प्यास्वंया

रूपय् नाटक च्वयादीसां पूधाः प्यास्वं कथं अप्रकाशित निगू नाटक 'मिसा' व 'लास्वा' स्वः । थ्व थौंतक नं प्रकाशित जूगु मदुनि ।

वासु शशीया प्रकाशित नाटक

दबू प्यास्वंया लागि नाटक च्वयेगु ख्वलय् हे वासु शशीया नाटक प्रकाशित लँपुइ न्ह्यात । वासु शशीया न्हापां प्रकाशित नाटक ताःचाप्वाँय् ने.सं. १०८६ स स्वः । दबू प्यास्वंया लागि नाटक च्वयाः ताःचाप्वाँय् कलाकारपिंत बियादीधुंकूगु स्वः । लिपा व हे नाटकया पाण्डुलिपि छपाः गोलय्या छगू पसलय् जीमले न्यानाहःगु भ्वँतय् थम्हं थःगु हे ल्हातं च्वयातःगु आस्वः स्वनाः थम्हं च्वयातःगु 'ताःचाप्वाँय्' नाटकया भ्वँ धकाः पसलय् स्वःखाःबलय् थःथाय् छेँय् हयातःगु छपाः जक स्वयातःगु, मेगु फुक्कं अथेहे जूगुलिं यानाः 'ताचाःप्वाँय्' नाटकया पाण्डुलिपि सुरक्षित जुयाच्वंगु स्वः । व हे पाण्डुलिपियात कवि दुर्गालाल श्रेष्ठजुं स्वये धकाः यंकादिल । (बज्राचार्य, ने.सं. १११२, १८७-१८८)

कवि दुर्गालाल श्रेष्ठजुं स्वयादीगु जक मस्वु प्रुफ स्वयाः प्रेसय् यंकाः छापे यानादिल । उकिं वासु शशीया 'ताःचाप्वाँय्' नाटकया भूमिकाय् थथे थःगु बिचाः तयादीगु दु ।

"दुर्गालालया छु मतिइ वन मस्यु जिगु थ्व प्यास्वं वं स्वये धकाः यंकूगु, थौं जितः छापे जुइधुंकाः क्यनेहल । व ला जि पासा स्वः... । सत्य छु स्वः स्वयेगु छिकपिनि ज्या । तर दुर्गालाल जि पासा जक मस्वसे कीगु मांभाय्या छम्ह तसेकं हे स्यल्लाःम्ह कवि स्वः - उकिं वं थ्व नाटक गुगु बांलाः धकाः छापे यात व पासा हैसियतं जक मस्वु अपितु थ्व भाषाया छम्ह स्रष्टा व निर्माताया हैसियतं नं स्वयाः धाःगु ज्वीमा ।... थ्व नाटकया स्वागत जूसां वया स्वांमा क्वस्वाइम्ह नं दुर्गालाल हे स्वः, ब्वः फय् माःसां फैकाःम्ह नं व हे स्वः । *(शशी ने.सं. ११०४ भूमिका)* । थुकथं 'ताःचाप्वाँय्' नाटक वासु शशीया न्हापांगु प्रकाशित नाटक स्वः ।

ताःचाःप्वाँय् नाटक प्रकाशित जुइधुंकाः उगु नाटक हेनरीक इब्सेनया नाटकया समूहलय् लाःगु स्पष्ट जुल । ताःचाप्वाँय् नाटक समाजया ग्राहस्थ समस्यायात कयाः च्वयातःगु नाटक जूगुलिं की सकसियां छेँया समस्या स्वः । छेँ दुने मिसापिनिगु समस्या स्वः । मिसा मां नं स्वः, कलाः नं स्वः, म्ह्याय्मचा नं स्वः । उकिं मां, म्ह्याय् मचा भौमचाया मिसातय्गु समस्या जूगुलिं समग्र मिसातय्गु आर्थिक, सामाजिक, मनोवैज्ञानिक समस्या स्वः । बियामछ्वनीम्ह म्ह्याय्मचाया समस्या स्वः । म्ह्याय्मचा

दुगु छँय् भौमचा जुयाच्वने माःम्ह भौमचाया समस्या स्वः । अ्रले भौमचा व म्ह्याय् मचायात सन्तुलनय् तयेमफुम्ह मांम्हेसिया समस्या स्वः । भाःत मदयेकाः कायूया कमाइलय् म्वायेमाःपिं मांपिनि समस्या स्वः । अ्रबु मदुम्ह म्ह्याय्मचाया समस्या स्वः । अ्रले सीमित अ्राय दुने माः, केहें, कलाः दुम्ह काय्मचाया छें चले यायेमाःम्ह मिजंया समस्या स्वः । उकिं ताःचाप्वाँय् नाटक समाजया मध्यमवर्गया समाजया समस्या दुथ्याःगु सकसयां स्व्वाःपाः दुथ्याःगु नाटक स्वः । ताःचाप्वाँय् नाटक ग्राहस्थ समस्या नं मध्यमवर्गया अ्रार्थिक समस्यां पिदंगु समस्या स्वः । उकिं नेवाःतय्गुजक मस्तु मगाःमचालय् म्वानाच्वंपिनि सकसिया किपा स्वः ।

ख्रुमिं यंम्ह मनू

भाजु वासु शशीया नेपालभाषाया निगूगु नाटक ने.सं. ११०३ स प्रकाशित जूगु 'ख्रुमिं यम्ह मनू' स्वः । नेपालभाषा व नेपालीभाषाया निगू भाषां नं च्वयादीम्ह वासु शशी नेपालभाषां अ्रथवा थःगु हे मांभाषं च्वयेबलय् थःगु अ्रात्मीयता व जीवन्त दइगु स्वँ थुकथं धयादीगु दु, "प्रत्येक भाषाय् व भाषाय् सम्बद्ध जीवन व संस्कृतिइ अ्रज्याःगु स्वँ अ्रापाः हे दइच्वनी गुकिया अ्रभिव्यक्तिया लागि व हे भाषाया शब्द व वाक्य तयाः प्रकृति व प्रवृत्ति मदयेकं मगानाच्वनी । उकिं हे स्वइ जितः थ्व अ्रनुभूति दु - मांभासं च्वयेबलय् जितः थःगु हे हिं च्वयाथें च्वं, मेमेगु भासं च्वयेबलय् पार्कर क्वीकं च्वया थें च्वं ।" (शशी, ने.सं. ११०४ रु)

'ख्रुमिं यम्ह मनू' नेपालभाषां प्रकाशित जुइ न्ह्याः नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानया दबुलिइ वि.सं. २०४२ य् 'बाँसुरीमा नअ्रटाएका धूनहरू'या नामं मञ्चित जुइधुंकूगु नाटक स्वः । छगू हे नाटकयात नेपालभाषां 'ख्रुमिं यम्ह मनू' व नेपाली भाषां 'बाँसुरीमा नअ्रटाएका धूनहरू' धकाः च्वयादीगु उगु नाटक नां कथं निगुलिं ल्वःसां नं नाटक ब्वनावनेबलय् नेपालीं नं गनं गनं मौलिक पहः मवःसां नेपालभाषा नं थःगु कथं मौलिक पह मवइगु स्वाभाविक स्वः । स्व. वासु शशीया धापू कथं 'बाँसुरीमा नअ्रटाएका धूनहरू' व 'ख्रुमिं यंम्ह मनू' छक्वलं हे नापनापं च्वयादीगु स्वः । निगू कापि अ्रलग अ्रलग तयाः छस्वें नेपालभाषां च्वयादिलसा मेस्वें नेपालीं च्वयादीगु स्वः । नेपालीं च्वयादीगु नेपालभाषां अ्रनुवाद व नेपालभाषां च्वयादीगु नेपालीं अ्रनुवाद यानादीगु जूगुलिं छस्वें स्वःसा निगुलिं अ्रनुवाद थें महसूस जुइगु मेस्वें स्वःसा निगुलिसं मौलिक थें च्वनीगु । शशीजुया निगू भाषाय् नं थःगु अ्रभिव्यक्ति

यायेफुगु स्वँयात डा. कुमारबहादुर जोशीं थथे धयादीगु दु-

... श्री वासु शशीं छगू हे कथ्य व कथावस्तुयात नेपालीं 'बाँसुरीमा नअ्रटाएका धूनहरू' व 'फुमिं यम्ह मनू' च्वयादिल । अ्रलग अ्रलग भाषा शैलीं च्वःगुलिं अ्रलग अ्रलग स्वनेदःसां थ्व निगू नाटकया अ्रन्तरआ्रत्मा चाहिँ छगू हे स्वः, अ्रथेहे अ्रन्तरआ्रत्मा छगू हे जुयाः नं थुपिं हानं थःथःगु भाषाशैलीया थःथःगु हे पह दुगु मौलिक कृतित नं स्वः ।" (शशी २०४३ फुमिं यंम्ह मनू अ्रन्तिम पौ)

थथे छगू हे नाटकया छम्ह हे लेखकं नापनापं निगू भाषां छक्वलं च्वयादीगु न्हापांगु नाटक स्वः । अ्रथे जुयाः जक थ्व नाटकया महत्व दुगु मस्वु । नाटकय् थियातःगु विषयवस्तु नेपालभाषा ल्हाइपिनिगु समुदायया समस्या जक नं मस्वु हानं नेपाली भाषां स्वँ ल्हाइपिनिगु समूहया जक नं मस्वु सम्पूर्ण नेपाःया समस्या जुयाः नं देशया राजनैतिक कारणं यानाः छापाय् मवःगु सुनापं नं प्रत्यक्ष रूपं स्वँ ल्हाये मछिंगु विषय मिसामचातय्त बाध्यतां देहव्यापार याकीगु स्वः । छुं छगू समुदायया जकं समस्या मजूसे नेपाःया हे समस्या अ्ररु विश्वया हे लिपा लानाच्वंगु देयतय्गु समस्या स्वः । थौं उगु समस्या स्वँल्हाबल्हा यायेज्यूगु जूसा उगु इलय् अ्रथे स्वँल्हाबल्हा यायेज्यूगु विषय मस्वु । उकिं छुं छगू समुदायया जक समस्या मजुयाः राष्ट्रया हे मिसातय्गु समस्यायात कयाः च्वयादीगु नाटक स्वः । थौं नेपाःया मिसातय्गु समस्या मध्ये छगू तःधंगु विषय स्वः देह व्यापार ।

वासु शशीया इब्सन, वनार्ड शा, अ्रार्थर मिलर, शरदचन्द्र चटोपाध्याय, रामेर सुमतिपिंपास्वें प्रभावित जुयाः नाटक च्वयादीगुलिं सर्वसाधारण जनताया नुगःया मर्मयात थियाः नाटक च्वयादीफु । समाजय् अ्रज्याःगु घटना दुगु समाज ला छतपति जुयाः म्वानाच्वनीगु ला जु हे जुल अ्रज्याःपिनिगु नुगःया वेदनां जाःगु समस्यायात विषयवस्तु दयेकाः नाटक च्वयाः अ्रज्याःगु घटनापास्वें प्रभावित मजूगु समाजया वर्गयात हे नाटकया मार्फतं नुगःचु दुने जक थीगु मस्वु समाजया मनमस्तिष्कयात हे थीफुगु स्वः । उकिया ज्वलन्त दसू फुमिंयम्ह मनूया नेपालीया बाँसुरीमा नअ्रटाएका धूनहरू प्रज्ञाभवनया दबुलिइ मञ्चित जूबलय् स्वःवःपिं दक्वसितं नुगः व न्ह्यपु निथासं थ्यूगु कारणं यानाः ताः ईतक दबुलिइ मञ्चित जुयाच्वंगु स्वः ।

स्वय्तला नेपालय् इब्सनवादी नाटकया प्रवाह दकलय् न्हापां गोपालप्रसाद रिमालजुं 'मसान' नाटक च्वयादियाः दुथ्याकादीगु स्वःसा ईश्वरानन्द श्रेष्ठाचार्य नेपालभाषाय् आधुनिक समस्यामूलक नाटक दुथ्याके धकाः हे च्वयादीगु स्वः ।

उकिं ईश्वरानन्द स्वयं नेपालभाषाया न्हापांगु ईब्सनवादी नाटक 'थःगु छेँ'य् थथे च्वयादिल -

"मस्वुसा ला च्वये हे नं मस्वु जुइ, छाय्धाःसा भूमिका च्वयाः कपाः स्याकेगु ज्या बांलाः मताया । उकिं हे जक च्वयाच्वना- थ्व 'थःगु छेँ' प्यास्वनय् प्यधाः मध्ये हरेक छधाः छधाःयात प्यास्वंया रूप बीत कुतः यानागु दु - फुक्क छधाःया स्वतन्त्र अस्तित्वतयूत सनागु दु- उकी जीवन बीत स्वयागु दु । यदि जिं थुकी सफल स्वत धाःसा मेगु छुं मस्वुसां नेपालभाया निंतिं निं नाटक साहित्ये छगू न्हगु प्रवाह हःगु स्वः धकाः मधासें च्वने सुं हे फइमस्वु जुइ.. अले थुकियात अवश्य न्हगु देन मधासें गाइ नं मस्वु जुइ । छुं जुयाः उकी जि सफल जुइ मफुसा जिगु कुतः अवस्था थुस्वे हे वनाच्वंगु दु धकाः जिन्ह याय् बस् ! थःगु छेँ... मस्वुला ।"

ईश्वरानन्दं आधुनिक नाटक दुथ्याके धकाः हे दुथ्याकादीगु स्वःसा वासु शर्शी धाःसा थःगु नाटकया विषयवस्तु थम्हं स्वनाच्वंगु अनभुव यानाच्वंगुयात हे विषयवस्तु यात कयाः च्वयेगु यानादीगु स्वः । 'ताःचाःप्वाँय्' नाटक प्रत्येक छेँया समस्या जूगुलिं वासु शशीया नं थःगु हे समस्या स्वः । 'छुमिं यंम्ह मनू' नाटकया विषयवस्तु राष्ट्रया हे समस्या जूसां वय्कःया छेँय् न्ह्याःने छगू हिसिचा दुगु निम्न वर्गया समाजया निम्हतिपुया याकः म्ह्याय्यात त्वाःया छम्ह नकलीम्ह व्यापारी मिसां सुलिमय् तयाः बलात्कार याके बियाः समाजय् मेगु म्वायेगु छुं लँपु हे मदयेक बाध्य जुयाः देह व्यापार यायेमालावंम्ह म्ह्याय्मचाया विषयवस्तु स्वः । गरिब जुयाः नं भाःतपिंत भिं यात धायेवं भिं जुइ धयागु परम्परागत नैतिक मान्यताय् म्वाकातःम्ह समाजया छगू समस्या स्वःसा बाध्यताबस देह व्यापार याना जूम्ह म्ह्याय्या स्वँ समाज ला छु न्हिंन्हिं नापं च्वनाः म्वानाच्वंम्ह भाःतयात समेत कने मफयेकाः मनय् घात-प्रतिघातया द्वन्द्वय् म्वानाच्वनेमाःपिं मांपिनिगु समस्याया विषयवस्तु यानाः च्वयातःगु नाटक स्वः 'छुमिं यंम्ह मनू' ।

छुमिं यंम्ह मनू नाटक समाजया अज्याःगु समस्या स्वः । अय्लाःया लतय् लाःपिं मनूतय्त नितका प्यतका दां बियाः छेँय् हे थःगु यानाः शोषण याकाः म्वानाच्वंपिं मनूतय्गु समस्या स्वः । अय्लाःया लतं थः म्ह्याय्यात हे मस्वुगु लँय् छ्वःगु समेत वाःमचाइपिनिगु समाजया समस्या स्वः । नयेजक त्वनेजक दःसा न्ह्यागु नं स्वीकार याइपिं दुगु अरु धायेनु न्ह्याथाय् नं ठीक जू कथं स्वँ ल्हाना जुइपिनिगु समाजय् आदर्शया स्वँ ल्हानाच्वनीपिनि छुं अस्तित्व मदुगु समाजया समस्या स्वः ।

नाटकय् पात्रया रूपय् आशामरु, सुकुमाया, भिंमाया, चाकुचा, राजु, सुब्बा, बिजुली तता व महेश यानाः सीमित पक्ष हे जक स्वः । आशामरु व सुकमाया बुँज्या यानाः बल्चाय् म्वाना वयाच्वंपिनि ल्यासेचाम्ह याकः म्ह्याय् भिंमाया स्वः । भिंमाया नय्गु जोवन भतिपसः तयातःम्ह बिजुली तताया मिस्वां स्वयेबलय् बांलाःगु गाहाकि सालेगु लँपु स्वः । उकिं आस्वः ब्वनाः थःगु तुतिं थम्हं चुयाः समाजय् छगू प्रतिष्ठित मनू जुयाः म्वाये धकाः मनसुवाः दुम्ह भिंमायायात बलं करं थःगु व्यवसायदुने हे सालांतु त्वःतेगुलिइ सफल जुइ । सुकुमायाया थः म्ह्याय् भिंमायायात आस्वः ब्वंकाः सःस्यूम्ह यायेगु मातृत्वया इच्छा स्वः । भिंमायायात ब्वनेगुलिइ गुहालि राजुं यानाच्वंगु जक मस्तु अमिगु परिवारय् भिंनेमा धकाः इच्छा दुम्ह नं स्वः, कुतः यानाच्वंम्ह नं स्वः । अथेसां राजुं आशामरुया छेंय् भिंके नं मफुत । अय्लाः त्वनेमाःम्ह आशामरुयात भचा भचा अय्लाः त्वनेत दां ब्यू ब्युं आशामरुया बल्चा हे सुब्बां बह्रः कयाबिल । आशामरुं ज्या यानाच्वंगु बुँइ सुथुवानं बुँज्या यायेम्ह आशामरुयात बुँज्या याकातःम्हेसित बुँइ साः तयाः बुँज्या यायेगु पास्वें मुक्त यानाः छुं भचा दां बियाहल । व हे दां नं लँय् छम्ह सार्किया कलाः सिनाः सी उथय् यायेमफुम्हेसित सी उठे यायेत दां बियाः भिं यानावल । बिजुली ततां भिंमायायात थःगु भत्तिइ तयेगु जक मस्तु देहव्यापार याके बिल । बिजुली तताया भक्तिइ च्वनाः बलात्कार यानाः देहव्यापार यायेधुंकाः समाजं भिंमायायात सहज रूपं स्वीकार याइमस्तुसा देहव्यापारया ज्यां छुं भचा आम्दानी दयाः नये त्वनेया ला समस्या मात्र समाधान जुल धयागु वयागु बिचाः स्वः । छथ्वः बाध्यतां देह व्यापार याःम्ह मनूयात समाजं सहज रूपं स्वीकार याइमस्तु । उकिं व हे पेशाय् वनाः छग्वः निग्वः दां दुतवःसा उलिसां नं छुं स्वर्च दु धयागु बिचाः भिंमायाया स्वः । देहव्यापार पेशाय् न्ह्याःवंम्ह भिंमायां सुब्बां भचा भचा दां बियाः थःगु छेँ बह्रलय् लाकातःगु स्वः । भिंमाया नं व हे ज्या सुब्बानाप यानाः थःगु छेंय् बह्रःपास्वें मुक्त यानाः मां अबुयात च्वनेत थाय् बाय् व्यवस्था यानाब्यूगु स्वः । भिंमायाया दुनेया इच्छा धयागु आस्वः ब्वनेगु स्वः तर वाध्यतावश बिजुली ततां यानाः जीवनया ह्यूपाः हयाब्यूगु स्वः । थम्हं बुइकाम्ह म्ह्याय् नं देहव्यापार यानाच्वंगु दु धकाः स्यूम्ह मामं थज्याःगु स्वँ सुयातं कने फइमस्तुगु स्वाभाविक स्वः । अरु थःनाप च्वंम्ह थः भाःतयात समेत थः म्ह्याय् नं देहव्यापार यानाजुल धकाः छम्ह मामं धाये मफइगु नं स्वाभाविक स्वः । उकिं भिंमाया देहव्यापार यानाच्वंसां नं सुकुमायां थः भाःत आशामरुयात समेत धायेमफु । व हे स्वं दुने दुने चिन्ता जुजुं हे लिपा सिना हे वन । भिंमायां देह व्यापार याइगु ज्या बुइकातःम्ह

आशामरुं मस्यूसा नं समाजं स्यू उकिं सुकुमायाया मृत्युइ सी उठे यायेत सुं हे मवसेंलि आशामरुया थःगु विचारय् तःधंगु भुस्वाय् ब्वल । छथाय् इहिपा यानाः पार कयाः मेथाय् म्ह्याय्या इहिपा यायत ग्वय् कयाः भोजय् हे वनेमज्यू धयागु सिद्धान्त दुम्ह आशामरुया थः म्ह्याय् नं हे देहव्यापार याःगु कारण फुकित मवःगु धकाः स्यूबलय् बज्रपात जुइगु स्वाभाविक स्वः । आशामरुया बिचाः कथं छथाय् क्वसः कयाः इहिपा यानाः पार कयाः हाकनं मेथाय् इहिपा यानाबीगु धयागु सामाजिक मान्यता दुगु देहव्यापार स्वः । म्ह्याय्मचातय्त सांस्कृतिक रूपं जुइमाः वा बाध्यतां जुइमाः देहव्यापार याके मज्यूजक धाइम्ह मस्तु आशामरु थज्याःगु व्यवहारयात हे विद्रोह यानाः थः फुकितय्थाय् ग्वय् कयाः भ्वय् मवनीम्हेसिया थः म्ह्याय् नं हे अज्याःगु ज्या याइगु स्वँ स्यूबलय् बज्रपात जुइगु स्वाभाविक स्वः । वहे बज्रपातं आशामरुया अन्त जुल ।

मां अबु मन्त धायेवं व छैंय् काय् म्ह्याय्पिंसं वंश न्ह्याकाः छैंय् यानावनीगु कीगु सामाजिक परम्परा स्वः । तर आशामरुया म्ह्याय् भिंमाया धाःसा देहव्यापार यानाजूगुलिं समाजय् न्ह्याक्व हे बेइज्जत जूसां नं वयागु दुनें निसेंया इच्छा धयागु सुं छम्ह मिजंनाप इहिपा यानाः छैं यानाः गृहस्थी जीवन न्ह्याकायंकेगु स्वः । उकिं छैंय् मांया मृत्यु जूसां अबुया मृत्यु जूसां छम्ह मिजंनाप पय्नं वनाः व म्वानाच्वंगु समाजपाखें तापाक वनाः च्वंवनेगु अभिलाषा स्वः । अथे तापाक्क च्वंवन धाःसा देहव्यापार याइम्ह धकाः सुनां नं सीमस्तु । उकिं थःगु समाजं तापाक्क यंकाः गृहस्थी यायेधकाः धाःम्हेसिया नापं वनीगु स्वः । तर कीगु समाजय् इहिपा यानाः पिनेयंकाः घरगृहस्थी यायेगु धकाः लोभ लालच क्यनाः देशं पिने यंकाः मी यंकेगु याइपिं यक्व हे दु । थ्व छगू नेपाःया हे समस्या स्वः । मिजंतय्सं यानाः मिसातय्सं भोग यानाः थःपिंत नरकय् थुनायंकाच्वंगु स्थिति स्वः । 'कुमिं यंम्ह मनू' नाटक वासु शशी भिंमायात उपत्यका पिने यंकेगु धकाः क्यनादीसां वास्तवय् मिसायात कुंगः लानाः हे मियाछ्वकूगु स्वः । मननिसें देहव्यापार मयाइपिं मिसातय्सं न्ह्याबलें छगू आशा ज्वनाः म्वानाच्वनी व छु धाःसा सुं नं मिजं अज्याःपिं मिसातय्त वयाः कलाः यानाः यंकेमाः अले स्वाभाविक रूपं गृहस्थी जीवन हनेदयेमाः धकाः स्वः । मिजंतय् गु क्षणिक आवेगया प्याःचाः लंकेत मिसातय्त जिन्दगीभर नरकय् क्वफानाबीपिं मिजंतय्सं देहव्यापार याइपिं मिसातय्त गुगु कथं नं गृहस्थी जीवन ह्वनेत कलाः यायेगु याइमस्तु बरु जक क्वफायेत स्वइपिं स्वः ।

वासु शशी 'कुमिं यम्ह मनू' नाटकय् प्रत्येक पात्रतय्गु मनोवैज्ञानिक ढंगं

चरित्र चित्रण यानातःगु दु । प्रत्येक पात्रयात स्वाभाविक रूपं प्रस्तुत यानातःगु दु । अथे जुइगु नं स्वाभाविक, छायधाःसा नाटककार स्वयं हे समाजय् भोगे यानाच्वंगु समस्या स्वः । अरु धाये स्वयं राजुया पात्रय् थः दुबिनाः न्ह्यब्वयातःगु नाटक स्वः । थः छम्ह सचेतम्ह जूगु कारण भुस्वाय् ब्वःगु परिवारयात भिंकेत फछिंफत्तले कुतः याःगु स्वः, तर परिवारया दुजःतय्सं मथुल । उकिं भुस्वाय् ब्वयाः छेँय् दुनेच्वंपिं मनूत मानसिक आघातं सित । मानसिक कारणं म्ह्याय् नं देहव्यापार याःगुलिं सुयातं कने मफयेक दुने दुने गुनुगुनु च्याच्यां थः हे जीर्ण जुल । कलाः जीर्ण जूगु स्वँ स्यूबलय् भाःतम्ह नं सित । म्ह्यायम्ह गृहस्थी यानाः जीवन न्ह्याके धाधां थः हे अनलाः थनलाः जुल । छेँ दयां नं छेँय् च्वनीपिं मनू मन्त । देह दयां नं आत्मा मन्त । थुज्वःगु दुस्वान्त घटनाया मू दोषी बिजुली तता स्वः । अले मिसातय म्ह न्यानाः आनन्दया महसूस याइपिं मिजंत स्वः । मिजंतय्गु थज्याःगु बानि मदुगु स्वःसा बिजुली तता थेंजाःपि मनूत हे दइमस्तु । बिजुली तता थेंज्याःपिं मनूत समाजय् मदुगु स्वःसा बांलाःपिं ल्यासेपिं सयेकाः सीकाः थःगु तुतिं थः दनाः सुस्वी जीवनया इच्छा याइपिनि मिसातय् जीवन नरकय् मलाइगु स्वः ।

बासु शशीया प्रकाशित वा अप्रकाशित नाटक फुक्कसिया विषयवस्तु मिसा समस्या स्वः । गुगुं मिसा समस्या समाजया सांस्कृतिक रूपं परम्परांनिसें न्ह्यानाच्वंगु मूल्य व मान्यतायात मिसाया समस्या रूपय् चिन्तन यानाः समस्याया समाधानया लँपु क्यनाबीगु स्वः । 'मिसा' व 'लास्वा' अप्रकाशित निगुलिं नाटक नेवाः समाजया परम्परागत सांस्कृतिक मूल्य व मान्यतायात यथार्थता स्वयाः संस्कृतिदुनेया समस्या अथवा मिसाप्रति समाजं यानाच्वंगु अवमूल्यनयात वाःचायेकाब्यूगु दु । प्रकाशित 'ताःचाप्वाँय्' नाटकय् मिसातय्सं थः शक्तिशाली जुयाच्वनेत आर्थिक स्रोत थःपास्वे स्वकातयेगु स्वइगु स्वःसा 'फुमिं यंम्ह मनू' नाटकय् मिसातय्त समाजं वस्तुया रूपय् व्यवहार यानाः थःगु समाजया विकृतियात क्यनादीगु स्वः । वासु शशीया फुक्क नाटकय्नं मिसाप्रति जुयाच्वंगु अन्याय, अत्याचारया सचेतना दु । उकिं मुक्त यानाः मिसातय्त नं मनूया रूपय् व्यवहार यानाः समाजय् स्थापित यायेमाः धयागु अन्तरहृदयया सः दु ।

•

ह्याउँबाला, दँ १७, ल्याः १८ ने.सं. ११२६ कछलाथ्व पारु

च्वमि	:	डा. चुन्दा बज्राचार्य
मां	:	मयजु ज्वालादेवी बज्राचार्य
अबु	:	भाजु वेदानन्द बज्राचार्य
थायबाय्	:	७/८४१ मरु स्व्यःक्यब, यँ। स्वापू : ४२६०६९६
शिक्षा	:	एम.ए. (नेपालभाषा व अर्थशास्त्र) नेपाःया न्हापांम्ह मिसा विद्यावारिधि (नेपालभाषा)
लजगा	:	प्राध्यापन, नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि.वि.

संलग्नता

- संस्थापक, आदिवासी जनजाति महासंघ, वि.सं. २०५४, अध्यक्ष : २०५६-५९
- संयोजक, लोकतान्त्रिक नेवाः मिसा संघर्ष समिति
- सदस्य, एसिया आदिवासी जनजाति महिला सञ्जाल, सन् २००४ निसें
- संस्थापक उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय सम्वाद समाज
- उपाध्यक्ष, नेवाः दे गुथि नेपाल मण्डल, ने.सं. ११२६ निसें
- सदस्य सचिव, त्रिभुवन स्मारक समिति, ने.सं. ११२८ निसें
- सदस्य, उच्चस्तरीय अध्ययन समिति, संस्कृति तथा राज्य पुनःसंचरना मन्त्रालय, २०६५
- सदस्य, कुमारी सुझाव समिति, सर्वोच्च अदालत, वि.सं. २०४३-६४
- सदस्य, अधिकार सम्पन्न बागमती सरोकार समिति, नेपाल सरकार, २०६४-६५

भ्रमण

थाइल्याण्ड, जापान, अष्ट्रेलिया, न्यूजिल्याण्ड, अमेरिका, फ्रान्स, स्पेन, जर्मनी, दक्षिण अफ्रिका, बहराइन, भारत, चीन।

पिदनेघुंकूगु कृति

- मल्लकालया छुं संस्कृति (ने.सं. ११०५)
- मध्यकालीन छुं घटनावली (ने.सं. ११०७)
- मोतिलक्ष्मी उपासिकाया जीवनी (ने.सं. ११०८)
- रणजीत मल्लया विवाहया भम्चा काःवंगु धरःपौ (ने.सं. ११०९)
- जितामित्र मल्लकालीन धरःपौ (वि.सं. २०५३)
- नेपालभाषाया आधुनिक नाटकय् मिसा समस्या (ने.सं. १११८)
- भिक्षु सुदर्शनया नाटक छगू विवेचना (ने.सं. १११८)
- नेवाः तजिलजिइ नखःचखः (ने.सं. ११२१)
- नेवाः तजिलजिया च्वस्वँमुना (ने.सं. ११२१)
- थक्वाः देशका आदिनारायण (ने.सं. ११२५)

9 789937 209472

मू : १२५/-